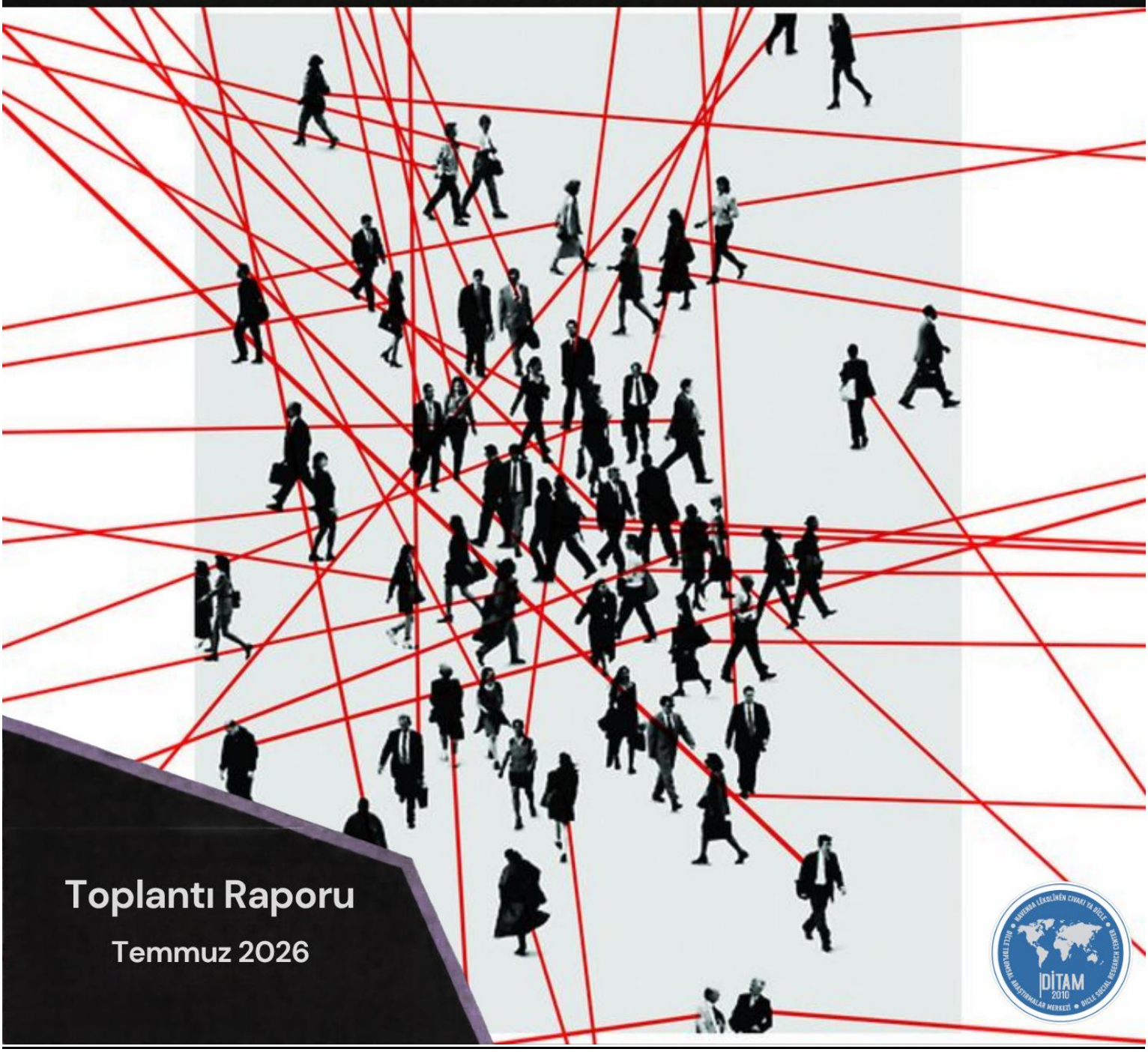
DİCLE TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ (DİTAM)

DİYARBAKIR YEREL HİZMETLERİ İZLEME AĞI

Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yolunda Diyarbakır:

Geçmiş Dönemi Değerlendirmek ve **Geleceği Birlikte Planlamak**

Toplantı Raporu

Temmuz 2026

<u>“Diyarbakır Yerel Hizmetleri İzleme Ağı”</u>

“Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yolunda Diyarbakır”

“Geçmiş Dönemi Değerlendirmek ve Geleceği Birlikte Planlamak”

5 Temmuz 2026

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi

Yönetim Kurulu

Mesut Azizoğlu
Meral Özdemir
Sedat Yurtdaş
Ahmet Özmen
Barış Yavuz
Sevim Vural
Mahmut Bozarslan
Cihan Ay
Nevin Soyukaya
Mahmut Lezgin Yalçın
Dilan Kaya Taşdelen

Yayının Adı	Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yolunda Diyarbakır: "Geçmiş Dönemi Değerlendirmek ve Geleceği Birlikte Planlamak"
Konu	Yerel Yönetim, Bölgesel Eşitsizlikler, Kalkınma
Raporlama Ekibi	Halil Bayhan, Büşra Yentürk
Yayınlanma Tarihi	Kasım 2026
Projenin Adı	Diyarbakır Kent Sorunlarının Çözümünde Sivil Toplumun Katılımı

Sosyal Medya

@ditamdiyarbakir

@ditamdiyarbakir

@ditamdiyarbakir

@ditamm

www.ditam.org

info@ditam.org

İletişim

Aliemiri 1. Sokak Nuyap Plaza No: 21 Kat: 7/48

Yenişehir/Diyarbakır - 0 412 2280003

DİTAM Hakkında

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) 2010 yılında Diyarbakır'da akademisyen, doktor, avukat, mühendis, gazeteci, yazar, eski milletvekili ve iş insanlarının bir araya gelmesi ve tartışmalar yürütmesi sonucunda kurulan bir sivil toplum örgütüdür. DİTAM, Kürt meselesinin neden olduğu sorunları etraflıca tartışacak, araştıracak, toplumsal sorunlara katkı sunacak bir düşünce kuruluşuna olan ihtiyaca istinaden ortaya çıkmıştır.

DİTAM, kuruluş çalışmaları sırasında bağımsız bir kuruluş olarak, kendi misyon ve ilkeleri doğrultusunda; Diyarbakır öncelikli olmak üzere, ekonomik, sosyal ve siyasal konularla ilgili konunun uzmanları vasıtasıyla araştırmalar yaparak mevcut durumun tespitini yapmayı ve bu bilgilerin ışığında ilgili kurumları zorlayarak sorunların çözümüne katkı sunmayı hedeflemiştir.

Kurumsal olarak hedefimiz, 'Toplumsal Barışın Sağlandığı bir Türkiye'dir. Bu hedefimize aşağıdaki konularda çalışmalar yürüterek katkıda bulunmayı amaçlıyoruz.

1) Barışın toplumun gündemine gelmesini ve kurumsallaşmasını sağlamak
2) Kürt sorununun çözümüne katkı sağlamak
3) Temel hak ve özgürlüklerin gelişimine katkıda bulunmak

Bu amaçla ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlarla ilgili araştırma, buluşma ve raporlama gibi faaliyetler düzenliyoruz. DİTAM olarak toplumsal barışın inşasında hukukun rolü, düşünce ve ifade özgürlüğü, STÖ'leri barış süreci tartışmalarına dahil etme, sivil toplum dinamiklerinin çatışma çözümündeki rolünü artırma ve benzeri konulardaki görüş ve önerilerimizi kamuoyuna taşıma amacıyla buluşma ve raporlama çalışmalarımıza devam ediyoruz.

DİTAM, Türkiye'de toplumsal barış çalışmalarını sürdürebilen önemli kurumlar arasında yer alıyor. DİTAM'ın özgünlüğü, Diyarbakır merkezli barış temalı çalışmaları yürütebilmesinden, bu tartışmaları Türkiye'nin batısına taşıyabilmesinden, farklı düşünce ve çalışma alanlarındaki sivil toplum dinamiklerini bir araya getirebilmesinden geliyor. DİTAM, farklı meslek gruplarından ve uzun yıllara dayanan sivil toplum deneyimine sahip yönetim kurulu ve üyelerden oluşuyor. Bu avantaj sayesinde çalışmalarını 2010'dan beri sürdürebilmiştir.

Yayın Hakkında

Bu yayın, DİTAM tarafından yürütülen ve Avrupa Demokrasi Vakfı (*The European Endowment for Democracy*) tarafından desteklenen "Diyarbakır Kent Sorunlarının Çözümünde Sivil Toplumun Katılımı Projesi" kapsamında hazırlanmıştır.

Yayın içeriği DİTAM ve Avrupa Demokrasi Vakfı'nın görüşleriyle örtüşmeyebilir.

İçindekiler

İçindekiler

DİTAM Hakkında ii

Kısaltmalar iv

Açılış Konuşmaları 5

Mesut Azizoğlu (DİTAM Yönetim Kurulu Başkanı) 5

Serra Bucak (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eşbaşkanı) 7

"Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yolunda Diyarbakır: Geçmiş Dönemi Değerlendirmek ve Geleceği Birlikte Planlamak" 10

Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yolunda Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Faaliyetleri İzleme Raporu 11

Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması (Kültürel ve Doğal Mirası Koruma ve Muhafaza Etme Çabalarını Artırmak) 30

Konut ve Temel Hizmetler (Herkes İçin Yeterli, Güvenli ve Uygun Fiyatlı Konut ve Temel Hizmetlere (Su, Elektrik vb.) Erişim Sağlamak, Gecekondu Bölgelerini İyileştirmek) 33

Sürdürülebilir Ulaşım (Herkes İçin Güvenli, Uygun Fiyatlı, Erişilebilir ve Sürdürülebilir Ulaşım Sistemleri Sağlamak; Özellikle Dezavantajlı Gruplara Odaklanmak) 36

Kapsayıcı ve Sürdürülebilir Kentleşme (Kapsayıcı, Sürdürülebilir Kentleşmeyi ve Katılımcı, Entegre Yerleşim Planlamasını Güçlendirmek) 40

Afet Yönetimi ve Dirençli Şehirler (Afetlerden Kaynaklanan Ölümleri ve Ekonomik Kayıpları Önemli Ölçüde Azaltmak) 43

Çevresel Etki ve Ekolojik Denge (Şehirlerin kişi başına çevresel olumsuz etkilerini azaltmak; özellikle hava kalitesini ve atık yönetimini iyileştirmek) 45

Entegre Politikalar ve İklim Uyumu (Afet Risklerini Azaltan, İklim Değişikliğine Uyumlu, Entegre Şehir Politikalarını Uygulamak) 48

Kapsayıcı Yeşil Alanlar (Herkes İçin Güvenli, Kapsayıcı, Erişilebilir Yeşil ve Kamusal Alanlara Erişim Sağlamak) 48

Kırsal-Kentsel Bağlantılar (Kentsel, Kent Çevresi ve Kırsal Alanlar Arasındaki Ekonomik ve Sosyal Bağlantıları Güçlendirmek) 50

Sürdürülebilir Yapılar: Yerel İnşaat ve Teknik Destek (En Az Gelişmiş Mahalle ve İlçelerde Yerel Malzemeler Kullanılarak Sürdürülebilir ve Dayanıklı Binaların İnşasını Desteklemek) 54

Katkılar, Öneriler, Eleştiriler 60

Kapanış Konuşmaları 63

Kısaltmalar

AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
BM	Birleşmiş Milletler
DİSKİ	Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi
DİTAM	Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği
DMS	Afet Yönetimi ve Dayanışma Derneği
DSİ	Devlet Su İşleri
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DTSO	Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası
EED	Avrupa Demokrasi Vakfı (*The European Endowment for Democracy*)
İKK	İl Koordinasyon Kurulu
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
SAMP	Sürdürülebilir Ulaşım Master Planı
SECAP	Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
YK	Yönetim Kurulu

Açılış Konuşmaları

Mesut Azizoğlu (DİTAM Yönetim Kurulu Başkanı)

Değerli misafirler, Sayın Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanı, sivil toplum kuruluşlarının değerli başkanları ve yöneticileri, değerli basın mensubu arkadaşlar, Diyarbakır Yerel Hizmetleri İzleme Ağı toplantımıza hoş geldiniz. DİTAM Yerel Hizmetleri İzleme Ağı'nı 2024 yılında kurdu. Bugün burada bir araya geldiğimiz Diyarbakır Kent Sorunlarının Çözümünde Sivil Toplumun Katılımı projesi de İzleme Ağı'nın bir çalışması olup Avrupa Demokrasi Vakfı tarafından desteklenmektedir. İzleme Ağının çalışmaları Diyarbakır Barosu, Diyarbakır Tabip Odası, TMMOB Diyarbakır İKK Sekreterliği, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası ve DİTAM'ın yer aldığı bir sekreterya tarafından yürütülmektedir. Bu projenin üç temel amacı var.

- Birincisi, İzleme Ağı vasıtasıyla sivil toplumun Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin 2025-2029 dönemi stratejik planlama sürecine katılımının incelenmesi. Bu amaçla ilgili olarak proje danışmanımız Cuma Çiçek tarafından hazırlanan rapor 18 Nisan 2026 tarihinde düzenlediğimiz toplantıda paylaşıldı ve web sayfamızda yer alıyor.

- Projenin ikinci amacı Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin 2025 yılı faaliyetlerinin analizi ve değerlendirilmesi. Bugünkü toplantıda Cuma Çiçek'in bu amaçla ilgili hazırladığı raporu paylaşıyoruz. Masalardaki dosyada bu rapor var.

- Üçüncü amaç ise Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin 2027 yılına yönelik eylem planı ve performansa dayalı bütçe planı hazırlanması sürecine sivil toplumun etkin şekilde katılımının sağlanması.

Bu amaçlarla ilgili 10 farklı başlıkta yapılacak sunumlardan hareketle sizlerin de görüş ve önerileriyle bir rapor hazırlanacak ve bu rapor ekim ayında düzenleyeceğimiz toplantıda belediyeye sivil toplumun önerileri başlığıyla paylaşılacak. Her üç amaç için de Birleşmiş Milletler'in 17 maddelik Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları referans olarak alınmaktadır. Nasıl ortaya çıktı bu 17 madde? Birleşmiş Milletler 2015 yılında yoksulluk, eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlara kalıcı çözümler üretmek amacıyla 17 maddelik Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları oluşturdu. Bu amaçlar üye ülkelerin imzalarıyla 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girdi. "Kimseyi geride bırakmamak" sloganıyla, bu amaçlar tüm ülkeler için ortak bir eylem planı ve yol haritası olarak kabul ediliyor ve 2030 yılına kadar tamamlanması planlanıyor.

Önünüzdeki raporda bu 17 madde detaylı olarak yer alıyor. DITAM, bu projede 17 maddeden 11.'si olan Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar amacını referans alıyor. Toplantıda Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin 2025 yılı çalışmalarının değerlendirildiği rapor sunulacak, ardından 10 başlıkta 9 konuşmacının sunumları olacak. Bugün Diyarbakır'ın yoğun politik ortamında çok fazla

konuşulmayan konuları konuşacağız. Diyarbakır'ın birikmiş problemlerini konuşurken bazı noktaları göz ardı etmemek gerekiyor. Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne bölgenin bilerek ihmal edilmesi sonucunda hayatın hemen her alanıyla ilgili bugünlere taşınan problemler var. Ayrıca 2016 ile 2024 yılları arasında 8 yıllık kayyum döneminin etkilerini de dikkate almak gerekiyor. Amacımız, şehrin sorunlarını beraber düşünmek, çözümler aramaktır.

Bu kapsamda bugün Konut ve Temel Hizmetler, Ulaşım, Planlama ve Kentleşme, Doğal ve Kültürel Miras, Afet Yönetimi ve Dirençli Şehirler, Çevresel Etki ve Ekolojik Denge, Kapsayıcı Yeşil Alanlar, Entegre Politikalar ve İklim Uyumu, Kır-Kent İlişkisi ve Dengesi, Sürdürülebilir Yapılaşma konulu 10 başlık ele alınacak.

Konuşmacılarımız Diyarbakır Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Diyarbakır Şube Başkanı Şeyhmus Diken, TMMOB Diyarbakır İKK İl Sekreteri Mahsun Çiya Korkmaz, Dicle Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Fakültesinden Doktor Beyhan İpekyüz, Şehir Plancıları Odası Diyarbakır Şube Yönetim Kurulu Üyesi Mahsum Dayan, Afet Yönetimi ve Dayanışma Derneği Eşbaşkanı Hasan Basri Yorulmaz, Diyarbakır Tabip Odası'ndan Doktor Zehra Kılınç, Çevre Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Başkanı Nevruz Kavak, Dicle Üniversitesi Ziraat Mühendisliği Fakültesi'nden Profesör Doktor Muzaffer Derli, Mimarlar Odası Diyarbakır Şube Eşbaşkanı Şilan Mızrak.

Tüm konuşmacılara katılımları ve katkıları için teşekkür ediyorum. Salonu bizlere tahsis ettiği için Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu'na da teşekkür ediyorum. Ben şimdi açılış konuşmasını yapmak için Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Serra Bucak'ı buraya davet ediyorum ve katılımı için kendisine tekrar teşekkür ediyorum.

Serra Bucak (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eşbaşkanı)

Değerli katılımcılar, ben de hepinizi Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi adına saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Hoş geldiniz. DİTAM'ın daveti üzerine Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın 11. Amacı olan Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar çerçevesinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyemizin 2025 yılı çalışmalarını birlikte değerlendirmek üzere bir araya geldik. Bu kadar yoğun bir katılımın ve ilginin olmasını çok büyük bir keyifle karşılıyorum. Ama bunun büyük bir baskı olduğunu da ifade etmek istiyorum. Belki sevgili Cuma Çiçek, bu çalışmayı yürüten ve biraz sonra sunum yapacak olan arkadaşımız neden bunun Diyarbakır Büyükşehir ile kısıtlı olduğunu bize anlatır. Çünkü büyükşehir olmak aynı zamanda görülmeyen ilçeler çalışmasını da bir biçimiyle hanesine yazdırmak anlamına geliyor.

Biz bugün evimizdeyiz, buradayız, birlikteyiz. Bütün sivil toplumla, kent dinamikleriyle enine boyuna her şeyi tartışıyor olacağız. "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" çerçevesinde 11. Amacı ifade edeceğiz, ama bu amaç aslında nasıl bir kent arzuladığımızı ve nasıl bir kentte yaşamak istediğimizi sorusuna bir cevap arıyor olacak. Bu sadece hedeflenen kent barınma hakkı yahut kamusal çıkarların herkes için erişilebilir olması veyahut kültürel mirasa duyarlı ve hazırlıklı bir kent ya da sosyal adaleti gözeten bir kent meselesi değildir. Aynı zamanda bir kent hakkıdır. Bir sosyal adalet hakkıdır. Bir ekoloji hakkıdır ve bir demokratik yönetim hakkıdır. Bu temelde yaklaşıyoruz. Elbette bizim coğrafyamız çok başka bir coğrafyadır. Buradaki hazırunun bunu bilerek konuşacağını ve tartışacağını düşünüyorum. Niye çok başka bir coğrafya? Bir kere, pazar günü, tatil günü, Temmuz'un 5'inde böyle bir sıcakta değil bu kentte, sadece bu salon değil, ayrıca en az 5 salon bu kadar dolu. Demek ki bu kentin bir derdi var.

Çok özgün bir kentiz. Gittiğimiz her uluslararası toplantıda demokrasi mücadelemizi ve demokrasi deneyimimizi anlatıyoruz. Aynı zamanda katılımcı demokrasinin ne kadar önemli olduğunu, kadın özgürlükçü mücadelenin bizim kentlerimizde yaratmış olduğu pratikteki eşitlik meselesini anlatıyoruz. Yurt dışındaki şehirlerin belediye başkanlarıyla, eş başkanlarıyla bir araya geliyoruz. Onların 11. Amaç olan Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar kapsamındaki amaçlarıyla, elbette evrensel ilkeler var; baktığımız perspektif özgünlüğümüzle ifade eden bir yerde durmaya çalışıyoruz. Bugün bunları da açıklıkla konuşmak isteriz. Bugünkü toplantı bir sonraki uluslararası toplantıya buradan alacağımız bilgileri dengeli toparlayacak ve oraya yükleyebileceğimiz bir hat da açığa çıkabilir.

Bugün 2025 yılını değerlendiriyor olacağız, aynı zamanda 2027 yılı planlaması için de sivil toplumun, meslek odalarının, akademinin katkılarıyla birlikte bir kenti şekillendirebilme iradesini açığa çıkaracağız. Çünkü bizler katılımcı belediyeciliği sadece bir yönetim anlayışı olarak görmüyoruz. Aynı zamanda demokratik bir kent yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olarak tarif ediyoruz. Sivil toplum kuruluşları, yurttaşların/halkın örgütlü biçimde kendilerini ifade edebildikleri, kamusal politikalara katkı sunabildikleri ve yerel demokrasiyi güçlendiren en önemli aktörlerden bir tanesidir. Bu nedenle bugün bu salonda dile getirilecek her eleştiriyi, her öneriyi, her yorumu belediyemizin

geleceğine yapılmış, bu kentin geleceğine yapılmış, ortak geleceğe yapılmış değerli bir katkı olarak görüyoruz.

Bugün Sürdürülebilir Şehirler kavramını konuşuyor olacağız. Ancak sadece Sürdürülebilir Şehirler demeyelim. Uluslararası arenadan, atmosferden farklı olarak kendimize has bir yönetim anlayışımız da var. Bu sebeple sürdürülebilir şehirler değil, herkes için sürdürülebilir şehirler, hiç kimseyi arkada bırakmayan şehirler diyoruz. Henüz bu noktada olduğumuzu düşünmüyorum, ancak bunun için bir gayemiz, idealimiz var ve bu ideale kavuşmak, erişmek elbette sürdürülebilir ve birlikte bir çalışma istiyor.

Sürdürülebilir bir çalışma 2016-24 dönemi boyunca nasıl yapamadık? Sürdürülebilir bir 8 yıl yoktu. Bu vurgular hâlâ bizim için çok güncel, çok aktüel. O vurguları bırakırken 8 yılın sürdürülemez halini, 2 yılda nasıl toparlama yaptığımızı da anlatmamız gerekiyor.

Tüm bunlar birbiriyle ilişkili; kategorisel olarak birbirinden kesemiyoruz. Ama elbette bir kentin güvenli olması, kadınlar için güvenli olması, çocuklar için yaşanabilir olması, engelliler için erişilebilir olması, yaşlılar için kapsayıcı olması, gençlere umut verebiliyor olması, doğayla uyum içinde olması, doğayla uyum içinde gelişebiliyor olması sürdürülebilir bir kent olduğu anlamına geliyor. Biz de göreve başladığımız tarihten bu yana çalışmalarımızı bu perspektifle yürütmeye gayret ediyoruz. Kent hakkını bütün politikalarımızın merkezine koyuyoruz.

Ekolojik, kadın özgürlükçü paradigmamızla erişilebilir ve sosyal adaleti önceleyen bir kent anlayışımız mevcuttur. Bunu her türlü platformda tartışıp daha görünür kılmaya çalışıyoruz. Muğlak sloganvari cümlelerden çıkartıp somut, karşılaştırılabilir, tartışılabilir ve hesap verebilir bir noktaya çekmek istiyoruz. Amed'de bunun kolay olmadığının farkındayız; en kolayı söylemler, siyasi perspektifler, siyaseten yazılmış manifestolardır.

Bu noktada da sivil topluma büyük bir sorumluluk düşüyor. Aynı siyasi çerçevede, aynı eksende, aynı şeyi ifade ediyor olmak bizler açısından zorlayıcı. Sivil toplumun kendi çalışma hattında, kendi uzmanlık alanlarında söz söylüyor olması çok kıymetli. Ama işler ters gittiğinde hepimiz aynı yerde buluyoruz kendimizi. Hepimiz aynı kısır tartışmanın ortasında duruyoruz.

Başta yerel basın olmak üzere kentin tüm bileşenleriyle sürdürülebilir kent adına, sosyal adalet adına hep birlikte tartışmalı ve yerli yerine oturtmalıyız diye düşünüyoruz. Bunun kolay olmadığının farkındayız. Bunu sadece siyasi tartışmaların odağındaki zorlu bir kent olduğumuz hasebiyle değil, çok zorlu alanlarımız, teknik alanlarımız olduğu için söyledim. Örneğin, ulaşım çok zorlu bir alanımız. Beyhan İpekyüz Hoca ile çalışmaya devam ediyoruz. Bize kentten, yerelden, buradan çok güzel tarz teklifleri sunuyor. Ulaşımın çok ciddi yapısal sorunları var. Toplu taşıma kapasitemiz, araç filomuzun niteliği, sefer planlamaları, bisiklet yollarımız, bisiklet altyapımız, erişilebilir ulaşım konularında ciddi eksikliklerimiz var. Geçen 2,5 yılda olanaklarımız ölçüsünde bu alanlarda önemli iyileştirmeler yaptık. Ama yetmiyor.

Elbette, çalışmalarımızın odağı, zannediyorum, 2027 ile birlikte 2,5 yılda pek çok tartışma, toplantı, saha araştırması yaptığımız süreçten artık belli bir somut aşamaya geçecek. Hem kent hakkı hem de sürdürülebilir şehirler kapsamında örnek olacak projelere imza attık. Amed bugün Türkiye'deki az sayıda kadın dostu kentten bir tanesidir. Bu çok önemli. Birleşmiş Milletler Nüfus Planlama Fonu

ve Türkiye Büyükelçiler Birliği'nin ortak gerçekleştirdiği Kadın Dostu Kentler arasında yer alıyoruz. Muazzam bir deneyimimiz var. Çok önemli bir külliyatımız var.

Birleşmiş Milletler'den, TBMM'den gelen bu politikayı burada sürdürmek isteyenlere de çok önemli yol ve ufuk açtığımızı söylemek durumundayım. Yine Ekoloji İklim Okulumuz, İklim Daire Başkanlığımızın hayata geçirdiği Türkiye'deki birçok kuruma örnek olacak bir noktada. Yakın zamanda gözle görülür bir proje Türkiye Belediyeler Birliği'nde proje çalışmasında yer aldı. Yine Türkiye'de ilk defa engelli daire başkanlığını kurduk. Çünkü 8 yıllık kayyumlar süresince partimizin engelli komisyonu çok yoğun bir çalışma yürüttü. Ama elbette dokunmak, engelli haklarını ifade etmek, tarif etmek yetmiyor. "Bu kenti gerçekten erişilebilir kılabilir miyiz?" sorusu hâlâ önümüzde duruyor. Teknik olarak, mekânsal olarak, ulaşım boyutuyla erişilebilir kılabilir miyiz ve bunlar için neler yapmalıyız gibi pek çok sorun önümüzde duruyor.

Hepimiz biliyoruz ki sürdürülebilir şehirler hiçbir zaman tamamlanmış bir hedef değildir. Zaten tamamlanmaması da gerekir. Adı üstünde, sürekli öğrenmeyi, kendini geliştirmeyi, birlikte üretmeyi, başka deneyimlerden öğrenmeyi isteyen uzun soluklu bir süreçtir. Bu nedenle bugün burada paylaşılacak görüşlerin yalnızca bir değerlendirme olarak kalmasını istemiyoruz. 2027 planlamamıza yön veren güçlü bir rehber olmasını istiyoruz. Bu güçlü rehberden şayet uzaklaşırsak, sizler ve sivil toplum doğru mecralarda, doğru platformlarda bir araya gelmeyi istiyoruz.

Yakın zamanda Kent Konseyi aracılığıyla da bütçe önceliklerimizi halkımızın katılımıyla belirlemeye yönelik önemli bir süreç başlattık. Çünkü kent yönetiminin yalnızca belediyenin değil, kentte yaşayan herkesin ortak sorumluluğu olduğunu biliyoruz. Yine meslek odaları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve yurttaşların bu ortak aklın vazgeçilmez bir parçası olduğunu tekrardan ifade edelim.

Konuşmamı bitirirken bir düşünceyi özellikle vurgulamak istiyorum. Bir kenti sürdürülebilir yapan yalnızca yatırımlar değildir. O yatırımların kimler için yapıldığı, yaşam kalitesini ne ölçüde artırdığı, değiştirdiği, geliştirdiği ve hiç kimseyi geride bırakmadan bütün topluma nasıl ulaştığıdır. Bence önemli bir soru, önemli bir başlıktır. Burada hep birlikte tartışmamız gereken ve bazı ilkeleri de ortaya koymamız gereken bir husustur. Diyarbakır'da bu anlayışla çalışmaya devam edeceğimizin sözünü vermek istiyorum. Şimdiden tüm katkılarınız, eleştirileriniz, sunumlarınız ve söyleyecekleriniz için hepinize teşekkür ediyorum. Emeğinize sağlık. Hepiniz için güzel verimli bir çalışma olsun.

“Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yolunda Diyarbakır: Geçmiş Dönemi Değerlendirmek ve Geleceği Birlikte Planlamak”

Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yolunda Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Faaliyetleri İzleme Raporu

Dr. Cuma Çiçek (Akademisyen)

Bu tabloya baktığımda beni mutlu eden bir durum var. Şuna inanan biriyim; bu kent bizim. Kent/şehir bizim müştereğimiz ve bu müştereği beraber sahiplendiğimiz, beraber büyüttüğümüz ölçüde sokaktaki sıradan insanın hayatını iyileştireceğiz, iyilik durumunu büyüteceğiz. Bugünkü toplantıyı kentteki sıradan insanın genel iyiliğini büyütmek adına derdi olan, yarası olan, emek harcamak isteyen insanların bir buluşması olarak görüyorum.

Umarım hem 2025 yılına dair birazdan paylaşacağımız veriler hem de dokuz arkadaşın katılımıyla yapacağımız tartışmalar 2027 yılı içerisinde bu kentin müştereğini büyütür.

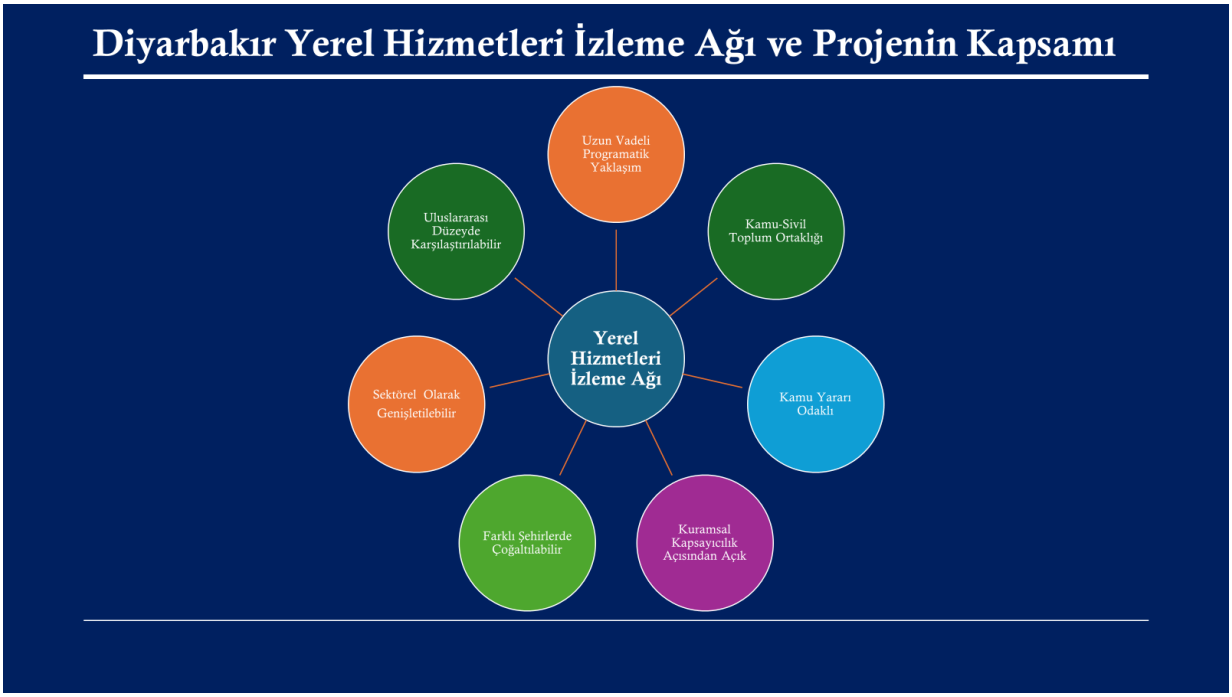
Serra Başkan, "niye Büyükşehir Belediyesi'ne odaklandınız?" dedi. Odağımız sadece Büyükşehir değil, ancak bu müştereği büyütecek ana kurumumuz Büyükşehirdir. Seçilmişler olarak bu kentin iradesini yansıtıyorlar. Büyükşehir, 8 yıllık kayyum uygulamasından sonra kentin toparlanmasına, görünürlüğüne biraz katkı sağlamak istediğimiz, emeklerini büyütmek istediğimiz bir kuruluştur. Dolayısıyla Büyükşehir'i merkeze aldık. Ama detaya girersek; Diyarbakır Yerel Hizmetleri İzleme Ağı'nın derdi daha büyüktür, sadece Büyükşehri değil, yereldeki kamu hizmeti sunan kurumların tamamını izlemektir.

Sunum dört bölümden oluşacak. İlk olarak İzleme Ağı'ndan ve projeden bahsedeceğim. İkinci olarak, izleme raporunu hazırlarken geliştirmiş olduğumuz yöntemden ve bu yöntem bağlamında geliştirdiğimiz gösterge setinden bahsedeceğim. Ardından temel bulguları ve 2025 yılına dair Büyükşehir Belediyesinin genel performans tablosunu paylaşacağım. Son olarak da raporun 2027 yılı için de bir veri olacağını düşündüğüm temel sonuçlarını, çıktılarını, hem Belediye hem de sivil toplum için politika önerilerini paylaşacağım.

İzleme Ağı'nın temel derdi uzun vadeli bir program geliştirmek, mümkünse 5-10 yıllık bir programla kamu-sivil toplum ortaklığını güçlendirmek. Burada temel amacımız kamu yararını ya da daha gündelik tabirle kentin müştereğini, ortaklıklarımızı büyütmek, bunu merkeze almak. Kurumsal açıdan mümkün olduğu kadar genişletme arzumuz var. Projenin kapsamı bir yıl olduğu için Büyükşehir ile başladık. Ama zaman içerisinde buna ilçe belediyelerini, valiliği, bu kentteki üniversiteyi, OSB'leri, bu kentte müştereğe dair kamu hizmeti üreten bütün aktörleri kapsayan bir programa çevirme arzumuz var. Burada modüler bir yaklaşımı benimsedik. İmkan ve kaynak buldukça bunu adım adım büyütmek gibi bir planımız var.

Çoğaltma, yayma derdimiz var. Umarız ki Diyarbakır'daki bu deneyimi Mardin, Van, Urfa duyar, yarın öbür gün İzmir, İstanbul, Trabzon duyar ve bu ağlar yayılır. Bir başka önemli boyut ise burada ürettiğimiz bilginin uluslararası alandaki aktörlerle konuşabilmeyi mümkün kılmasının önünü açmasıdır. BM'nin 17 sürdürülebilir kalkınma amacını baz almamızın ana nedeni budur. Diyarbakır,

Berlin'le de konuşabilsin, Paris'le de konuşabilsin, Barcelona'yla da konuşabilsin. Dünya kentleri de bu kentin verisini kendi verileriyle beraber değerlendirebilsin. Ya da biz de buralara göre konumlanmayı hedef olarak önümüze koymak istiyoruz. Dünyada müştereği kimler büyütüyorsa onlara yakınlaşmak diye bir derdimiz var.

Yöntem

2027 yılında Büyükşehir'in yapacağı hizmetlere dair sivil camia olarak bir öneri sunmak istiyoruz ve esas aldığımız ana çerçevemiz Birleşmiş Milletler'in 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacıdır. Yoksullukla başlayan, açlıkla mücadeleyle devam eden, eğitimi, toplumsal cinsiyeti, temiz suyu, kentleşmeyi kapsayan ve şehrin bütününe kadar uzanan çok kapsamlı bir çerçevedir.

Bu çerçeve içerisindeki 11. başlık olan 'Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar'ın amacı, şu an yürütülen projenin ana referans çerçevesidir. Biz bu amacı referans alarak buradaki hedefler ve göstergelerle projeyi kurgulamış durumdayız.

Metodoloji: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

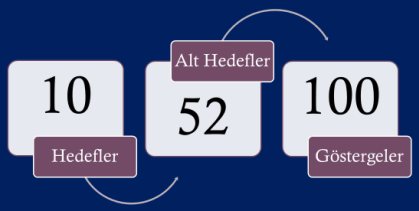

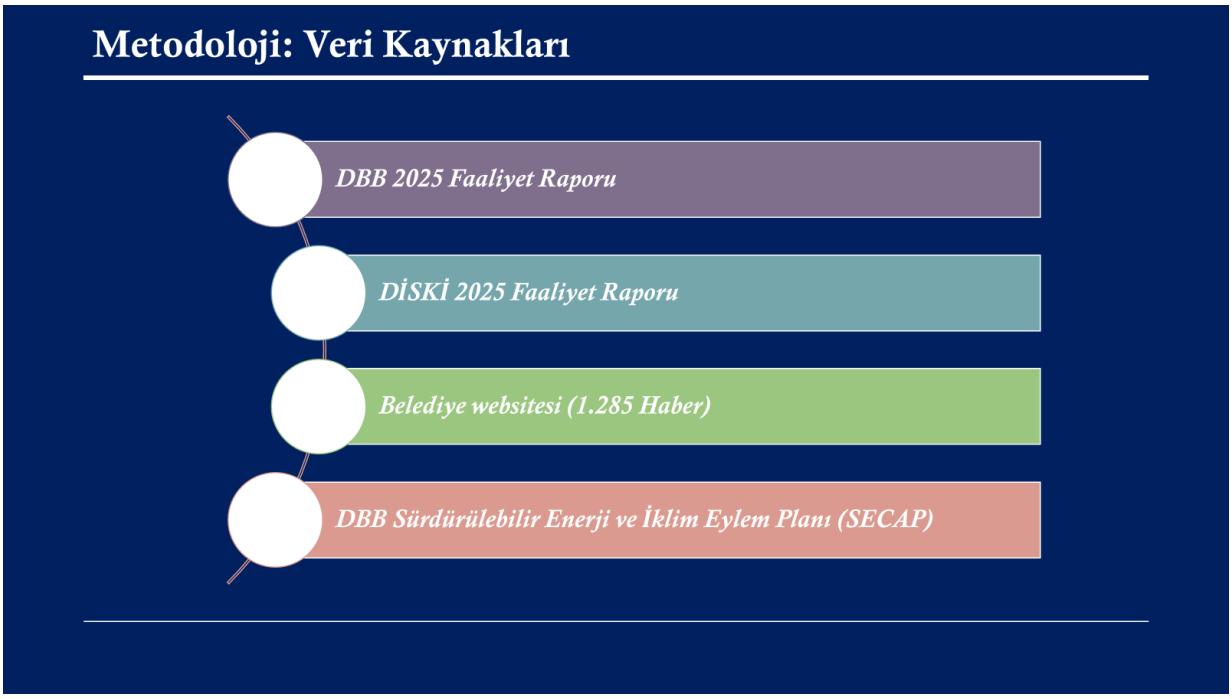
Yöntem olarak BM'nin 17 amaç bağlamında belirlediği 169 gösterge var. 11. amaç bağlamında ise 10 somut hedef ve 16 göstergesi var. Ama 10 somut hedef bütün dünyaya hitap ettiği için çok genel kalıyor. Dolayısıyla onu yerelleştirme ve Türkiye şartlarına uyarlama ihtiyacı duyduk. Halihazırda Büyükşehir'in belli bir yetki sahası ve yasal sınırları var. Bu gibi meseleleri göz önünde bulundurarak yerelleştirmeye çalıştık.

Bu kapsamda 10 hedefi önce 52 alt hedefe ve daha sonra 52 alt hedefi ölçmek için 100 adet göstergeye dönüştürdük. 100 gösterge üzerinden Büyükşehir Belediyesi'nin 2025 yılı performansına baktık.

Metodoloji: Gösterge Seti

Dört kurumsal veri kaynağını kullandık. Dışarıdan herhangi bir ekstra veriye bakmadık.

İlk olarak, Büyükşehir'in zaten kendi yıllık faaliyet raporu var.

İkinci olarak, Büyükşehir'e bağlı DİSKİ var. DİSKİ, daha özgün, daha özerk bir yapılanmadır; bütçesi, bürokrasisi, birimleri ve faaliyet planı olan özgün bir yapılanmadır. DİSKİ'nin faaliyet raporuna da baktık.

Üçüncü olarak, 2025 yılında yayınlanan bütün belediye haberlerini ele aldık. Bu verilerin tamamını Büyükşehir Belediyesi'nden aldık.

Bugün Serra Başkan'ın burada olması da bunun bir ifadesidir. Sivil toplumla çalışmaya, sivil toplumun sesini duymaya açık bir kurumumuz var. Bunun çok büyük bir imkân olduğunu, çok büyük bir fırsat olduğunu da ifade etmek isterim. Burada yeri gelmişken, hem eş başkanlara hem de bürokrat arkadaşlara tekrar teşekkür ederim.

Bir de 2025 yılında iklim uyumuyla ilgili hazırlanmış Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP) var. Yine bu plana da genel olarak bakıp veri haznesine dahil ettik.

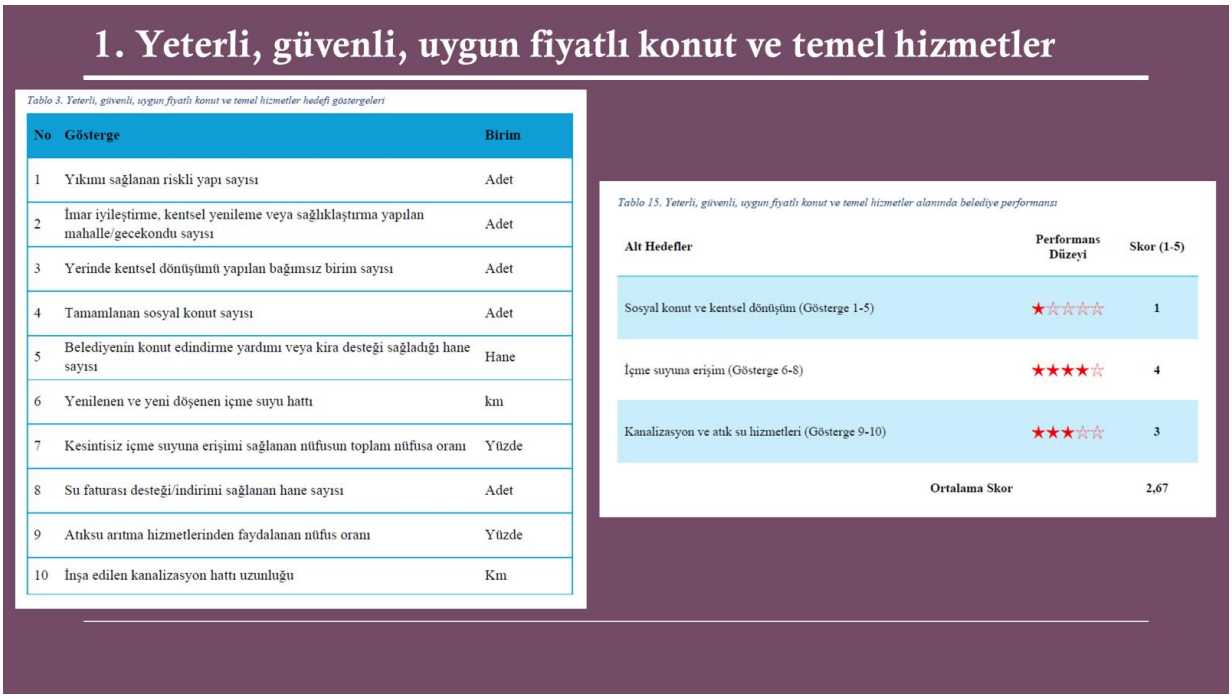
Çalışmanın sınırlarından bahsedersek, ilk olarak bu çalışma sadece Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Amacı kapsamındaki belediye hizmetlerine bakıyor. Ama belediye hizmetleri bunlarla sınırlı değil. Burada söyleyeceğimiz her söz bu amaç bağlamındaki faaliyetlere odaklanıyor.

İkinci olarak, sadece 2025 yılına bakıyoruz. Dolayısıyla belediyenin genel performansına dair bir analiz değil.

Üçüncü olarak, kurumsal verilerin yer aldığı bir analizdir. Resmi veriler, kurumun kendi ürettiği ve kamuoyuna sunduğu verilerdir. Biz bu verilere bir tür sivil gözle, başka bir gözle bakmaya ve Belediyeye ikinci bir okuma imkânı sunmaya odaklandık.

Son olarak hatırlatmak isterim ki sekiz yıllık devasa bir yıkımın hemen sonrasındaki birinci yıldan bahsediyoruz. Bir yönüyle Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin en zor dönemine baktık. Sayın Başkan iyi bir hatırlatma yaptı. Kentin kayyumlarından ve kayyumlarla geçen 8 yılından hepimiz haberdarız. Belediye kadrolarını, mekânlarını kaybetti. Bu anlamıyla bu tahribatın bir süre daha devam edeceğini de varsaymak lazım.

Yine bu kent müşterekler kentidir. Müştereklere dair güçlü bir hafızası var ve müşterekleri büyütmek noktasında bir konumlanmaya ihtiyaç var. Bugünkü çabamız da bu yöndedir. Bütün bu yıkımdan sonra bu müşterekleri yeniden nasıl büyütebiliriz, nasıl daha fazla genişletebiliriz sorularıyla çerçevelenmiş dertlerimiz var.

BM'nin Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar amacı kapsamında 10 temel hedefi var. Önümüzdeki 10 slaytta bunlar değerlendirilecek. Burada yöntemi yeniden vurgulamak isterim. 10 hedefin birincisi yeterli, güvenli, uygun fiyatlı konut ve temel hizmetlerdir. Temel hizmetler geniştir, ama belediye sahasına girenler esas olarak temiz su, içme suyu, kirli suyun arıtılması ve kanalizasyon hizmetleridir. Normalde buna elektriği, doğalgazı, enerjiyi de dahil etmek gerekir. Ama belediye kapsamıyla sınırlı olduğu için bu hedefleri yerelleştirdik ve belediye yetki alanı dışında kalan söz konusu hizmetleri dışarıda bıraktık.

Bu hedefi ölçmek için raporda 10 temel göstergeye baktık. Bunu nasıl ölçebiliriz? Örneğin, yıkımı sağlanan riskli yapı sayısı, imar iyileştirme, kentsel yenileme ve sağlıklaştırma yapılan mahalle-gecekondu sayısı, yerinde kentsel dönüşümü yapılan bağımsız konut sayısı, tamamlanan sosyal konut sayısı gibi 10 göstergemiz var. Tüm bu göstergeler sayısal göstergelerdir.

Bu verilerden genel performansa gidebilmek için teknik olarak niteliksel değerlendirmeye dayalı ikinci bir ara kademe oluşturuldu. Örneğin, 10 göstergenin ilk 5'ini sosyal konut ile kentsel dönüşüm diye alt hedeflere dönüştürüp burada sonuçlara bakarak genel bir performans değerlendirmesi yapıldı. 1 ile 5 arasında bir skala kullandık. 1 çok düşük performans, 5 çok yüksek performans, 3 orta düzeyde performans anlamına geliyor. Örneğin, burada 6 ile 8 içme suyuna ilişkin göstergelerimizdir. Bunlar içme suyu erişimi olarak yeniden formüle edildi. 9 kanalizasyon ve artık su hizmetlerine ilişkin göstergelerdir.

Buradaki faaliyetlere bakarak toplamda daha niteliksel, biraz yoruma açık bir değerlendirmeyle, toplamda ölçülebilir, en azından 5 üzerinden puanlamaya gitmemize imkan tanıyacak bir yorumlayıcı değerlendirme yaptık. Bunun bir yorumlayıcı değerlendirme olduğunu vurgulamak isterim. Dört (4), ikinin (2) iki katı değil. Ya da iki dördün yarısı da değil. İki düşük demek, dört ise iyi demek. Burada bir niteliksel yorum olduğunu vurgulamak isterim.

Sosyal konut ve kentsel dönüşüm başlığıyla ilgili belediyenin 2025 yılı performansına baktığımızda, çok zayıf olan alanlar. İçme suyu konusunda iyi bir performans olduğunu söylemek önemli ve bu

kent açısından kıymetli bir çalışmadır. Yine kanalizasyon ve atık su hizmetlerinde büyük oranda rutinin devam ettiğini ve orta düzeyde bir performansın olduğunu söylemek mümkündür. Raporda buna dair sayısal verileri de görebilirsiniz. Belediyenin taahhüt ettiği hedefler neler? Bunun ne kadarı gerçekleşti? Daha somut rakamlarla görme şansımız var.

2. Sürdürülebilir ve erişilebilir ulaşım sistemleri

No	Gösterge	Birim	Gerçekleşme Durumu ve Analiz
1	Yapılan yeni bisiklet yolu uzunluğu (km)	Km	0 km. 2025 yılı için kent merkezinde 5 km yeni bisiklet yolu hedeflenmiş ancak yıl sonunda herhangi bir yapım gerçekleştirilememiştir.
2	Erişime uygun durak/istasyon sayısı	Adet	Sınırlı Gelişim. 10 adet "akıllı durak" hedefi 2025'te gerçekleşmemiştir. Ancak kırsal mahallelerde 130 adet modern durak inşa edilmiş, 2025 sonu hedefi 250 olarak belirlenmiştir.
3	Yıllık yenilenen kaldırım ve parke taşı	m^2	102.000 m2. Merkezde 80.000 metrekare, kırsalda ise 200.000 metrekare planlanmış, merkezde 35.000 metrekare, kırsal ilçelerde 102.000 metrekare kaldırım ve parke taşı yenilenmiştir.
4	Raylı sistem uygulama projesi tamamlanma oranı	Yüzde	%0 (Fiziki Yapım). 2025 yılı için %20'lik bir ilerleme hedeflenmiş ancak herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.
5	Toplu taşıma yıllık yolcu sayısı	Kişi	Veri Kaydı. Net bir yıllık toplam rakam tabloda belirtilmemekle birlikte, 109 güzergâhta 396 araçla hizmet verilmekte ve JINKART gibi projelerle kullanıcı sayısı artırılmaktadır.
6	Aktif toplu taşıma hat sayısı	Adet	25 Yeni/Revize Hat. 5 adet olan yıllık hedef, halktan gelen taleplerle 5 kat aşılmış; E9, Y3, CE1 gibi stratejik hatlar devreye alınmıştır.
7	Belediye otobüs filosuna eklenen araç sayısı	Adet	65 Adet. 2025 yılı için 100 araç hedeflenirken 65 yeni otobüs (49'u büyük bir lansmanla) filoya dahil edilmiştir. Başarı oranı %65'tir.
8	Zamanında sefer oranı	Yüzde	Dijital Takip. % bazlı bir veri yoktur ancak "Diyarbakır Ulaşım" uygulamasına eklenen "Anlık Durak Takibi" ile varış süreleri şeffaflaştırılmıştır.
9	Dezavantajlı gruplar için ulaşım kart sayısı	Adet	17.000 JINKART. Sadece kadınlara yönelik sağlanan bu kartın yanı sıra öğrencilere sınav günlerinde ve özel günlerde ücretsiz ulaşım sağlanmıştır.
10	Toplu taşıma hatlarının kırsal ilçelere ve köylere erişim oranı	Yüzde	Veri yok. 13 kırsal ilçede 309 km yol yenilenmiş; Ergani, Kocaköy ve Hazro gibi ilçelerin merkezle olan sefer sayıları artırılmıştır.
11	Elektrikli otobüse dönüştürülen araç sayısı	Adet	0 Adet. Binek araç filosunun dönüştürmü de dahil olmak üzere bu göstergede 2025 yılı gerçekleşmesi sağlanamamıştır.
12	Sinyalizasyon/Akıllı kavşak nokta sayısı	Adet	10 Nokta. Dinamik kavşak sayısı 66'dan 86'ya çıkarılması hedeflenmiş; uygulamada 76 olarak gerçekleşmiştir.
13	Otopark kapasitesinde sağlanan artış		4.500 m^2 (2)5 (1 Nokta). Eğitim Araştırma Hastanesi Onkoloji birimi için inşa edilen ücretsiz otopark alanı faaliyete geçmiştir.

Alt Hedefler	Performans Düzeyi	Skor (1-5)
Bisiklet yolları (Gösterge 1)	★☆☆☆☆	1
Yaya yolları ve duraklar (Gösterge 2-3)	★★☆☆☆	2
Raylı sistem (Gösterge 4)	★☆☆☆☆	1
Toplu taşıma filosu ve kalite (Otobüs) (Gösterge 5-8)	★★★★☆	4
Ulaşım hizmetlerinin kapsayıcılığı ve erişilebilirliği (Gösterge 9-10)	★★★☆☆	3
Çevre dostu, sürdürülebilir ulaşım hizmetleri (Gösterge 11)	★☆☆☆☆	1
Trafik akışının iyileştirilmesi (Gösterge 12-13)	★☆☆☆☆	1
Ortalama Skor		**1,86**

Sürdürülebilir ve erişilebilir ulaşım sistemleriyle ilgili 13 temel gösterge oluşturuldu. Yapılan yeni bisiklet yolu uzunluğundan başlayarak, zamanında sefer oranına kadar genişleyen, otoparka kadar uzanan bir gösterge seti var.

Bunlar kümelendirildiğinde, bisiklet yollarının, çevre dostu sürdürülebilir ulaşım hizmetlerinin ve trafik akışının iyileşmesine dair faaliyetlerin çok düşük kaldığı görülüyor.

Yaya yolları ve duraklar bağlamında yine düşük bir performans var.

Ama örneğin toplu taşıma filosunun genişletilmesi bağlamında 2025 yılı içerisinde yaklaşık %20'lik bir kapasite artışı sağlandı. 320'ye yakın araç varken, 65 yeni araçla halihazırda en azından toplu taşıma hizmetinin kapsama alanı genişletildi. En iyi performansın burada olduğu görülüyor.

Ama ulaşım sistemlerinde performansın toplamda 5 üzerinden 1,86'da kaldığını ve düşük olduğunu not etmekte fayda var.

Katılımcı, bütünleşik ve sürdürülebilir planlama başlığında 5 temel alt hedefimiz var.

Sosyal donatıların inşası en zayıf olan alandır.

Yine yeşil altyapıya dair, örneğin, geçirgen zeminler dediğimiz yağmur suyunun betonda kalmadan doğrudan topraktan aşağıya akışını sağlayacak geçirgen zeminlerin güçlenmesi gibi alanlarda oldukça düşük performans olduğu görülüyor.

Ama örneğin sivil toplumun planlama çalışmalarına katılımını sağlaması bağlamında iyi bir performans sağlanmıştır.

Muhtarların katılımı konusunda performansın biraz daha orta düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

Toplamda planlama bağlamında 5 üzerinden 2,5 ile puanlanan bir performans söz konusudur.

4. Kültürel ve doğal mirasın korunması

No	Gösterge	Birim	Gerçekleşme Durumu ve Analiz
1	Tarihi tescilli yapıların restorasyonu ve korunmasına yönelik projesi sayısı	Adet	**Sınırlı Çıktı.** Faaliyet raporu tablolarında il merkezi ve ilçeler için belirlenen hedefler gerçekleştirilmemiştir. Bununla birlikte, Sur ilçesi Şemhane'deki tescilli Değirmen ve Hani ilçesindeki Ayn-Kebir Çeşmesi restore edilmiş, Zerzevan Kalesi Karşılama Merkezi tamamlanmış ve Surp Sarkis Kilisesi için maddi destek sağlanmıştır.
2	Somut olmayan kültürel miras için desteklenen proje sayısı	Adet	**Orta Düzeyde Başarı.** Dengbêj Evi, dil kursları ve sanat atölyeleri somut olmayan mirasın yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Ancak gastronomi ve UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı hedeflerinde herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.
3	Kültür-sanat kurslarından yararlanan kursiyer sayısı	Kişi	**15.980 Kursiyer.** 205 farklı kurstan toplam 15.980 kişi faydalanmıştır. Bu kursların kaçının kültür-sanat alanına ilişkin olduğuna dair veriye ulaşılamamıştır. Yerel ve kadim diller (Kürtçe, Zazaca, Süryanice vb.) kurslarında 600+ kursiyer eğitim almıştır.
4	Kültürel miras dijital envanterine erişim platformu mevcudiyeti	Evet/Hayır	**Kısmi İlerleme.** Kültürel mirasın dijital envanterinin oluşturulması ve erişime açılması konusunda dikkate değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Bununla birlikte, turistik noktaları ve rotaları içeren harita tabanlı "Diyarbakır Gezi Kılavuzu" web uygulaması hayata geçirilmiştir.
5	Doğal mirası korumaya yönelik proje sayısı	Adet	**Aktif Planlama, Sınırlı Uygulama.** Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP) tamamlanmış, DİSKİ, Dicle Havzası Koruma Planı'nı uygulamaya almıştır.
6	Hevsel Bahçeleri koruma/denetim faaliyeti sayısı	Adet	**Veri yok.** Hevsel Bahçeleri UNESCO Dünya Mirası olmasına rağmen, özel bir koruma faaliyeti sayısı raporlanmamıştır.
7	Kadın, çocuk ve gençlere yönelik ücretsiz tur sayısı	Adet*Kişi	**36 Ücretsiz tura 1.060+ kişi katıldı.** İl merkezi ve ilçelerde bulunan kültür, inanç ve doğa destinasyonlarına yönelik toplam 36 ücretsiz tur gerçekleştirilmiştir. Gezilere toplam 1.060 kişi katılmıştır.
8	Kültür-sanat etkinlik sayısı	Adet*Kişi	**240 Etkinlik, 3 festival.** Kültür-sanat alanında 50 ücretsiz etkinlik planlanmış, 227 etkinlik gerçekleştirilmiştir. Gezici etkinlik aracılığıyla 4 etkinlik planlanmış, 13 etkinlik yapılmıştır. Buna karşın il genelinde 7 film, tiyatro, müzik vb. festivallerin organizasyonu hedeflenmiş, buna karşın 3 organizasyon yapılmıştır.
9	Müze, tarihi mekân ve doğal alan ziyaretçi sayısı	Kişi	**427.320 Kişi belediye turizm mekanlarını ziyaret etti.** Belediyenin turizm noktalarını (Mardin Kapı Turizm Bürosu, Dağ Kapı Turizm Bürosu, Dengbêj Evi, Kent Müzesi vb.) ziyaret edenlerin toplam sayısını ifade etmektedir. Bununla birlikte müze, tarihi ve doğal mekanları kaç kişinin ziyaret ettiğine dair veriye ulaşılamamıştır.

Alt Hedefler	Performans Düzeyi	Skor (1-5)
Restorasyon ve koruma çalışmaları (Gösterge 1)	★☆☆☆☆	1
Somut olmayan kültürel mirasın korunması (Gösterge 2-3)	★★★☆☆	3
Doğal mirasın korunması (Gösterge 5-6)	★★☆☆☆	2
Kültürel ve doğal mirasın dijitalizasyonu (Gösterge 4)	★★☆☆☆	2
Kültürel canlılık ve miras bilinci (Gösterge 7-9)	★★★★☆	4
	Ortalama Skor	**2,40**

Kültürel ve doğal mirasın korunması alanında şehrin genelini düşünmemiz önemlidir. Büyükşehir Belediyesi, 2014 yılından bu yana ilin tamamından sorumludur. Eğil'den de Hazro'dan da Çermik'ten de sorumludur. Dolayısıyla doğal ve kültürel miras dediğimizde sadece şehir merkezini değil, bütün bu sahanın tamamını düşünmek gerekir.

Burada da genel olarak tablonun düşük düzeyde kaldığı ve genel puanın 2.4 olduğu görülüyor.

9 göstergemiz var ve bunların 5 alt hedefine baktığımızda yine en düşük saha restorasyon ve koruma çalışmalarıdır.

Bununla beraber, kentteki kültürel canlılığı ve miras bilincini büyütme konusunda belediyenin iyi bir performans sergilediğini söylemek mümkündür.

Yine somut olmayan kültürel mirasın korunması bağlamında görece orta halli bir performans söz konusudur.

Restorasyon ve koruma çalışmalarında kültürel ve doğal mirasın dijital ortama taşınıp daha erişilebilir kılınması bağlamında performansın düşük olduğunu söylemek mümkündür.

5. Afetlerin yol açtığı kayıpların azaltılması

No	Gösterge	Birim	Gerçekleşme Durumu ve Analiz
1	Mahalle bazlı risk haritalarının hazırlanma oranı	Yüzde	**%0.** "Afet Master Planı" hedeflenmiş ancak mesafe alınamamıştır.
2	Yağmur suyu drenaj hatlarının tamamlanma oranı	Yüzde	**Sadece 0,26 km.** 2025 yılı için 80 km hedef belirlenmiş ancak sadece 264 metre (0,2 km) yapılmıştır.
3	Acil durumlara uygun planlanmış toplanma alanı sayısı	Adet	**26 Alan için ihtiyaç analizi yapıldı.** Kent genelindeki 90 toplanma alanından Belediye sorumluluğunda olan 26 nokta için ihtiyaç analizi yapıldı. Uygulama dönük veriye ulaşılmadı.
4	Mahalle afet gönüllü birliği sayısı	Adet*Kişi	**0 Adet.** 2025 yılı için 2 adet gönüllü birlik kurulması hedeflenmiş ancak herhangi bir gerçekleşme sağlanamamıştır.
5	Afet eğitimi alan kişi sayısı	Kişi	**1.289 Kişi.** 500 kişilik hedef aşılarak 1.289 kişiye farkındalık eğitimi verilmiştir.
6	İtfaiye ortalama müdahale süresi	Dk	**Veri yok.** 10.490 vakaya müdahale edildi. Ortalama müdahale süresine ilişkin veri yok.
7	Filoya dahil edilen itfaiye aracı sayısı	Adet	**2 Araç.** 21 araçlık alımı hedeflenmiş ancak 2 araç alınmıştır.
8	Belediye hizmet binalarını ve tesislerini güçlendirme oranı	Yüzde	**AKOM Binasında %20 ilerleme.** Genel bir güçlendirme verisine ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, AKOM binası projelendirme ve yapımında %10 hedefi aşılarak %20'ye ulaşılmıştır.
9	Ortak afet/deprem tatbikatı sayısı	Adet	**0 Adet.** Yerel kurumlarla ortak tatbikat yapmaya dair herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Alt Hedefler	Performans Düzeyi	Skor (1-5)
Planlama ve yönetimsel hazırlık (Gösterge 1)	★☆☆☆☆	1
Afetlere yönelik önleyici altyapı çalışmaları (Gösterge 2-3)	★☆☆☆☆	1
Toplumsal farkındalık ve katılım (Gösterge 4-5)	★☆☆☆☆	1
Müdahale kapasitesini güçlendirme (Gösterge 6-8)	★★☆☆☆	2
Kurumsal iş birliği ve koordinasyon (Gösterge 9)	★☆☆☆☆	1
Ortalama Skor		**1,20**

10 hedef içerisinde performansın en düşük olduğu tablo afetlerle ilgilidir. Afetlerden kaynaklı can kayıplarının ve zararların azaltılması bağlamında 9 tane göstergemiz var. Örneğin, mahalle bazlı risk haritalarının hazırlanma oranı, yağmur suyu drenaj hattının tamamlanma oranı gibi rakamlar var.

Yağmur suyu örneği verilebilir. Bu kentin ne yazık ki sellere ilişkin bir hafızası da var. Yıllık planda 80 km'lik bir hedef vardı ama 2025 yılı içerisinde sadece 0,26 km'lik bir yapım söz konusu olmuştur.

Buradaki bürokrat arkadaşlara en azından iki tavsiyem var: Odaklanılması gereken ana başlık, afetlerle ilgili çalışmalardır. Burada afetlere yönelik planlama, altyapı çalışmaları, toplumsal farkındalık, örneğin mahalle bazında mahalle afet gönüllüleri gibi ekiplerin oluşturulması gibi alt göstergeler de var.

Buralarda tablonun ne yazık ki oldukça negatif olduğunu görüyoruz.

6. Çevresel etkilerin azaltılması

No	Gösterge	Birim	Gerçekleşme Durumu ve Analiz
1	Toplanan toplam atık miktarı	Ton/gün	**1.400 Ton/Gün.** Kent genelinde toplanan günlük yaklaşık 1.400 ton evsel atık Entegre Katı Atık Tesisinde bertaraf edilmektedir.
2	Katı atık toplama hizmetinin sunulduğu nüfus oranı	Yüzde	**%69,34.** (Kentsel Odaklı). 17 ilçenin tamamında atık yönetimi ve aktarma istasyonu (Merkez, Ergani, Silvan) çalışmalarıyla toplama hizmeti organize edilmiştir.
3	Ayrıştırılan ve geri dönüşüme gönderilen katı atık oranı	Yüzde	**%1,8.** Günlük 6,3 ton ambalaj atığı toplanmaktadır. Bu potansiyel ambalaj atıklarının sadece %1,8'ine denk gelmektedir.
4	Sıfır atık alanında destek verilen ilçe belediyesi sayısı	Adet	**0 İlçe Belediyesi.** İlçe belediyeleriyle sıfır atık konusunda ortak bir çalışma verisine ulaşılamamıştır.
5	Atık su hizmetlerinden faydalanan toplam nüfus oranı	Yüzde	**%63,19.** İl nüfusunun yaklaşık %63,19'u doğrudan atık su arıtma hizmetinden faydalanmaktadır. Yıl içinde 31,8 milyon metreküp atık su arıtılmıştır.
6	Gri su kullanımının sağlandığı bina/site sayısı	Adet	**0. Bina/site.** 1 Gri su projenin uygulandığı herhangi bir bina ya da site bilgisine erişilememiştir.
7	Gürültü eylem planının varlığı	Var/Yok	**%6 Başarı.** Gürültü Eylem Planı'nın 2025 yılı hazırlanma hedefi %40 iken, gerçekleşme oranı %6 seviyesinde kalarak "düşük" performans göstermiştir.

Alt Hedefler	Performans Düzeyi	Skor (1-5)
Katı atık yönetimi (Gösterge 1-2)	★★★☆☆	3
Sıfır atık çalışmaları (Gösterge 3-4)	★☆☆☆☆	1
Atık su yönetimi (Gösterge 5-6)	★★★☆☆	3
Gürültü kirliliğini azaltma (Gösterge 7)	★★☆☆☆	2
	Ortalama Skor	**2,25**

Bu başlıkta insandan kaynaklı çevreyi kirletici dinamiklerin azaltılmasından bahsediyoruz.

Belediyenin yetki sahasına giren esas olarak atık yönetimidir. Buna hem katı atığı hem de sıvı atığı da eklemek mümkündür.

Raporda 7 gösterge kullandık. Bu göstergeleri 4 alt başlığa böldük. Katı atıkta evsel çöplerin toplanmasında rutin çalışmaların devam ettiğini söylemek mümkündür. Burada çok büyük bir kriz yok, orta düzeyde bir performans var.

Sıfır atık çalışmalarında performans çok düşük.

Atıkların kaynağında ayrıştırılması, geri dönüşümü gibi alanlarda birinci derecede sorumlu belediyeler ilçe belediyeleridir. Çünkü büyükşehir belediyesi mevcut yasaya göre ilçenin topladığı atığı toplayan, bertaraf eden bir aktördür. Bununla birlikte, Büyükşehir Belediyeleri de bu alanda iyi uygulamalar geliştirebilirler.

Son 10 yılın 7 yılını atık yönetiminde çalışarak geçirdim. Malatya, Antep, Hatay, Urfa Büyükşehir Belediyeleri, Adıyaman, Kilis gibi il belediyeleri ile birçok ilçe belediyesinin atık yönetim süreçlerinde yer aldım. Örneğin, Malatya'da atıktan türetilmiş yakıt üretimi, biyometanizasyon, yerinde ayrıştırma gibi faaliyetleri doğrudan büyükşehir belediyesi kendisi yapıyor.

Burada büyükşehir ile ilçe belediyelerinin yetkilerinin iç içe geçtiği, asıl sorumluluğun ilçede olduğu ama büyükşehri de işin içerisinde olduğu bir tablo var.

Diyarbakır'da sıfır atık çalışmalarında neredeyse hiçbir ilerleme yok.

Atık su yönetimi alanı Belediyenin en iyi olduğu alandır. Görece orta hallidir. Türkiye ortalamasına yakın bir tablo olduğunu söylemek mümkündür. Atık su yönetiminde, kirli su yönetiminde bunu söyleyebiliriz.

7. Güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir yeşil alanlar

No	Gösterge	Birim	Gerçekleşme Durumu ve Analiz
1	Kişi başına düşen kentsel yeşil alan artışı	m^2	**570.474 m^2 Toplam Ağaçlandırma.** 400 bin m^2 hedefi aşılarak 570 bin m^2'den fazla alan ağaçlandırılmıştır. Kentsel alanlarda kişi başına düşen yeşil alan miktarı 0,41 m^2 kadar artırılmıştır.
2	Yenilenen park sayısı	Adet	**32 Park.** 2025 yılı için 10 parkın bakımı/yenilenmesi hedeflenmişken, 32 parkta çalışma yapılarak hedef %300 oranında aşılmıştır.
3	Hizmete açılan yeni park ve rekreasyon alanı sayısı	Adet	**3 Rekreasyon Alanı.** Yıl içinde 7 yeni rekreasyon alanı planlanmış, 3 tanesi tamamlanabilmiştir.
4	Dikilen ağaç, çalı çiçek sayısı	Adet	**7.601 Ağaç.** Kent genelinde 7.601 ağaç, 67.170 çalı ve 313.283 çiçek toprakla buluşturulmuştur.
5	Parklarda yapılan çocuk oyun alanı, spor aletleri, kent mobilyaları sayısı	Adet	**385 Adet.** 400 adet artış hedeflenmiş, 385 adet oyun grubu ve mobilya montajı yapılmıştır.
6	Yağmur suyu hasadı kullanılan park sayısı	Adet	**0 Park.** Parklarda yağmur suyu kullanımına ilişkin herhangi bir çalışma verisine ulaşılamamıştır. Bununla birlikte 1 Belediye binasında yağmur suyu hasadı sistemi kurulmuştur.
7	Akıllı sulama sistemine sahip yeşil alan oranı	Yüzde	**Verimli Sulama (3,65 lt/m^2).** Akıllı sulama ve kuraklığa dirençli bitki kullanımıyla refüjlerdeki su tüketimi metrekare başına 8 litreden 3,65 litreye düşürülmüştür.
8	Ücretsiz Wi-Fi hizmetinden yararlanan kullanıcı	Kişi	**3 Aktif Nokta. Kişi sayısı verisi yok.** 20 Wi-Fi alanı hedefinden 3'ü (Kentin en işlek noktaları) hayata geçirilmiştir. Kullanıcı sayısı net olarak belirtilmemiştir.
9	Asgari yeşil alan standardını sağlayan mahalle sayısı		**Veri Yok.** Belediye verilerinde mahalle veya ilçe bazlı ölçümler yerine genel ağaçlandırma ve bakım metrajları sunulmuştur.
10	Tam erişilebilir (engelli dostu) park sayısı		**0 Adet.** Bu alanda herhangi bir çalışma verisine ulaşılamamıştır.

Alt Hedefler	Performans Düzeyi	Skor (1-5)
Yeşil alan hizmetleri (Gösterge 1-4)	★★★★☆	4
Sosyal ve sportif donatılar (Gösterge 5)	★★☆☆☆	2
Sürdürülebilirlik (Gösterge 6-7)	★★★☆☆	3
Güvenli yeşil alanlar (Gösterge 8)	★★☆☆☆	2
Erişilebilir ve kapsayıcı yeşil alanlar (Gösterge 9-10)	★☆☆☆☆	1
Ortalama Skor		**2,40**

Güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir yeşil alanlar başlığında 10 alt gösterge var. Yine bunu 6 alt hedefe dönüştürerek ölçüm yaptık.

Yeşil alan hizmetlerinde genel olarak iyi bir performans olduğunu söylemek mümkündür. Buradaki skor 5 üzerinden 4. Var olan alanların bakımı, onarımı vb. gibi alanlarda tablo iyi durumdadır.

Ama sahalardaki sosyal ve sportif donatılar bağlamında performans düşüktür.

Yine bu alanların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik faaliyetler de orta hallidir.

Güvenliğe dair faaliyetler çok sınırlıdır. Güvenlik önemli bir sorun, çünkü mesele sadece alanların erişilebilir olması değil, aynı zamanda güvenli olmasıdır.

Mekanların erişilebilir olması bizim için önemlidir. Burada bir iyileştirmeye ihtiyaç var. Raporun bize gösterdiği yeşil alanlardaki en temel sorun alanları erişilebilirlik ve kapsayıcılıktır. Yeşil alanlarda eşitlik bağlamında kentin tamamına yönelik bir sorun olduğunu söylemek mümkündür.

Belediye hizmetlerinde mekânsal adaleti gözetmek gibi ana bir başlığın olması gerekir. Bu öneri raporun sonuç bölümüne yazıldı.

Bu anlamda yeşil alanlarda erişilebilirlik ve kapsayıcılık meselesinin değerlendirilmesinde bir fayda bulunuyor.

8. Kentsel, kırsal ve kentsel çevre arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi

No	Gösterge	Birim	Gerçekleşme Durumu ve Analiz
1	Kırsal mahallelerde yenilenen yol uzunluğu	km	**232 km.** Kırsal mahallelerde 232 km yol asfaltla yenilenmiştir. Kırsal mahallelerin yol ağının %4,3'ü yenilenmiştir. Ayrıca kırsal yol ağının %35,96'sında bakım ve onarım çalışması yapılmıştır.
2	Kırsal mahallelerde yenilenen kaldırım ve parke taşları	m^2	**102.000 m^2.** Kırsal yerleşim alanlarında yaya ulaşımını güvenli hale getirmek amacıyla 102 bin metrekare kilitli parke taşı döşenmiştir.
3	Kırsal mahallelerde yeni döşenen ve yenilenen içme suyu hat uzunluğu	km	**90 km.** Toplamda 68 km içme suyu hattı döşenmiş, 22 km hat yenilenmiştir.
4	Kırsal mahallelerde döşenen kanalizasyon hattı uzunluğu	km	**20 km.** Kırsal mahallelerde toplamda yaklaşık 20 km kanalizasyon hattı inşa edilmiştir.
5	Kırsal mahallelerde yapılan sulama kanalı uzunluğu	km	**0 km.** Bu alanda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.
6	Kırsal mahallelerde yapılan gölet sayısı	Adet	**46 Adet.** Hayvancılığı desteklemek amacıyla 46 gölet yenilenmiş, 102 yeni gölet için ise projelendirme süreci başlatılmıştır.
7	Kırsal mahallelerde açılan yeni toplu ulaşım hat sayısı	Adet	**4 Güzergâh.** 25 Yeni toplu ulaşım güzergahının 4'ü Çınar, Ergüni ve Silvan ilçelerine yönelik oluşturulmuştur.
8	Kentsel-kırsal bütünleşmeyi amaçlayan proje sayısı	Adet	**0 Proje.** 25 projenin yapılması planlanmış ancak herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.
9	Üretici pazarı kurulma günü sayısı	Gün	**0 Gün.** Belediye hizmetleri içerisinde üretici pazarlarının kurulması bu hizmet alanı olarak tanımlanmış, ancak bu alanda herhangi bir faaliyet yapılmamıştır.
10	Belediyenin tarımsal destek sunduğu üretici sayısı	Kişi	**1 Kişi.** Doğrudan 100 üreticinin desteklenmesi planlanmış, ancak bu destek 1 kişi ile sınırlı kalmıştır.
11	Kırsal alanda desteklenen kooperatif/birlik sayısı	Adet	**3 Kooperatif/Birlik.** Kırsal hizmetler kapsamında 20 kuruluşa destek verilmesi planlanmış, ancak uygulamada 3'üne destek sunulabilmiştir.
12	Mobil hizmetle erişilen kişi sayısı.	Kişi	**10.088 Kişi.** Gezici kültür ve sağlık ekipleriyle 9.900 kişinin kültür ve sanat hizmetlerine, 188 kadının sağlık hizmetine erişimi sağlanmıştır.
13	Yapılan/yenilenen taziye evi sayısı	Adet.	**0 Adet.** 17 ilçede kırsal mahallelerde bulunan taziye evlerine toplam 381 adet sedir ve 762 adet masa desteği sunulmak fiziksel koşullar iyileştirilmiştir.
14	Kırsaldan kente göçü azaltmak için uygulanan proje sayısı	Adet	**0 Adet.** Göçü engellemek amacıyla "doğduğum yerde doyuyorum" gibi projelerin hayata geçirilmesi planlanmış, ancak herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.

Alt Hedefler	Performans Düzeyi	Skor (1-5)
Kırsal alandaki yol çalışmaları (Gösterge 1-2)	★★★★☆	4
Kırsal alandaki içme suyu çalışmaları (Gösterge 3)	★★★★☆	4
Kırsal alandaki kanalizasyon çalışmaları (Gösterge 4)	★★★☆☆	3
Tarım ve hayvancılık altyapısı (sulama kanalları, göletler) (Gösterge 5-6)	★★★☆☆	3
Kır-kent mobilitesini destekleme (Gösterge 7)	★★☆☆☆	2
Tarım ve hayvancılık destekleri (Gösterge 9-11)	★☆☆☆☆	1
Kırsal alandaki sağlık, sosyal ve kültürel hizmetler (Gösterge 12-13)	★★☆☆☆	2
Göç önleyici çalışmalar (Gösterge 14)	★☆☆☆☆	1
Ortalama Skor		**2,50**

Kentsel, kırsal ve kentsel çevre arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi Türkiye'nin genel derdidir. Türkiye'de kırı kaybediyoruz.

Türkiye'nin 973 tane ilçesi var. Devletin resmi rakamlarına göre en yoksul 100 ilçenin 10'u Diyarbakır'da bulunuyor. Diyarbakır'ın 13 çevre ilçesi var ve bunların 10'u en yoksul 100 ilçe içerisinde. Yine, en yoksul 33 ilçenin 5'i de Diyarbakır'ın ilçeleridir.

Şehirde büyük bir kır-kent eşitsizliği var. Bu eşitsizliğin zorunlu göçle başlayan uzun bir hikâyesi var. Herkes biliyor. Neredeyse buradaki çoğu arkadaşın bununla ilgili kişisel hikayesi var. Ama yine de tablonun çok vahim olduğunu hatırlatmama izin verin. İşin doğrusu, bu meseleye ilişkin çok fazla ilgimiz de yok. Kent aktörlerinin bütün odağı şehir merkezi. Oysaki Diyarbakır'da Türkiye'nin çoğu yerinde olduğu gibi büyük bir kır yoksulluğu var.

Türkiye genelindeki kır yoksulluğunun yanı sıra, bir de özgün hikâyemizde Kürt çatışmasının yaratmış olduğu devasa bir yıkım gerçekliği ve bunun kıra yüklediği çok ağır bir yük var. Bu yükü kent merkezinin paylaşmasına, kırsala kaynak aktarmasına, zaman ayırmasına, imkânlara kent ölçeğinden değil de şehir ölçeğinden bakılmasına ihtiyaç var.

Belediyenin buradaki en kıymetli çalışmaları, kırsal alanlardaki yol çalışmalarıdır. 2025 yılı için yaklaşık 232 km yol yenilendi. Önemli bir faaliyet ve ilerlemedir.

Yine kırsal alanlardaki içme suyu çalışmalarında önemli mesafeler alındı. DİSKİ'nin faaliyetlerinde kırsalı biraz daha önceliğini söylemek mümkündür.

Kanalizasyon ile tarım ve hayvancılık altyapısını destekleme faaliyetlerinde, hayvanlar için içme suyu göletleri gibi, orta düzeyde bir performans söz konusu.

Ama kır-kent arasındaki mobiliteyi iyileştirmek, köydeki insanın şehirdeki kamu hizmetlerine hızlıca erişebilmesi için önemlidir. Bunun temeli ulaşım altyapısıdır. Burada düşük bir performans bulunuyor.

Tarım ve hayvancılık destekleri de son 12 yıldır belediyenin yetki sahasındadır. Kırsal sahalara belediye hizmetlerini götürmek... Kültür, zabıta, akla gelen bütün belediye hizmetleri artık il genelini kapsamaktadır. Belediye her türlü faaliyeti köylere götürmek zorundadır. Buna dair yasa 2014'te yürürlüğe girdi. Ancak Türkiye'nin hemen hemen bütün büyükşehir belediyeleri hâlâ sadece şehir merkezinden sorumluymuş gibi faaliyet yürütüyorlar.

Geleneksel olarak Türkiye'de belediyecilik kentsel hizmet üreten bir kurumdur. Kırın hizmet alanına dahil edilmesine ilişkin yasal düzenleme üzerinden yaklaşık 12 yıl geçti. Ancak bu sürenin büyük bölümü ne yazık ki kayyumla geçti.

Bugün büyükşehir belediyesi, kültür çalışmalarında da doğal mirasa ilişkin faaliyetlerde de sadece şehir merkezine değil, Kulp'tan, Kocaköy'e, Hazro'dan Çınar'a, Eğil'den Çermik'e kadar Diyarbakır'ın 17 ilçesinin tamamına hizmet götürmekle sorumlu bir aktördür.

Kentsel, kırsal ve kentsel çevre arasındaki bağlantıları güçlendirmeye yönelik belediye performansı genel olarak 2,5 puan ile düşük düzeydedir.

9. Entegre afet risk yönetimi ve iklim değişikliğine uyum

No	Gösterge	Birim	Gerçekleşme Durumu ve Analiz
1	İklim Eylem Planının Varlığı	Evet/Hayır	**Evet.** Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP), 2025 yılının ilk çeyreğinde tamamlanarak yürürlüğe girmiştir.
2	Afet Maztu Planının Varlığı	Evet/Hayır	**Hayır.** 2025 yılında Afet Maztur Planı çalışmalarının başlatılması hedeflenmiş, ancak herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.
3	Bütüncül "Dirençli Şehir" stratejisi planı varlığı	Evet/Hayır	**Parçalı Yapı.** SECAP mevcut olsa da Afet Maztur Planı hazırlanmamıştır. Bununla birlikte SECAP'ta afet boyutuna yer verilmiştir. Ayrıca Belediyenin stratejik planında 9 stratejik amaçtan biri dirençli kentlere ayrılmıştır.
4	Afet/İklim odaklı güncellenen imar planı sayısı	Adet	**0 Adet.** Kent geneli imar revizyonu yapılmış olsa da afet ve iklim senaryolarına dayalı spesifik bir plan güncellemesi performans kayıtlarına yansımamıştır.
5	Yeşil altyapı ve doğa temelli çözüm projesi sayısı	Adet	**3 Proje.** "Kurakçıl Peyzaj Projesi", "Yağmur Suyu Hasadı Projesi" ve "Gözeli Havzası Derin Akifer Sondaj Projesi" hayata geçirilmiştir.
6	Su havzalarının korunmasına yönelik denetim çalışmalarının sayısı	Adet	**48 Denetim.** Toplumda 96 denetim faaliyeti planlanmış, 48 denetim çalışması yapılmıştır.
7	Yeni su kaynaklarının temini için açılan yeni sondaj sayısı	Adet	**0 Sondaj Kuyusu.** 126 sondaj kuyusunun açılması planlanmış, ancak herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.
8	Fiziki su kaçaklarında sağlanan azaltma oranı	Yüzde	**Merkez ilçelerde başarı, kırsal ilçelerde başarısızlık.** Merkez ilçelerde %3,5 oranında bir azalma sağlanırken, kırsal ilçelerde %20'den fazla artış meydana gelmiştir.
9	Sera gazı azaltım gerçekleşme oranı	Yüzde	**Taahhüt %40. İlerleme** verisi yok. SECAP kapsamında 2030 yılına kadar karbon emisyonlarının %40 azaltılması taahhüt edilmiştir; ancak 2025 yılı net düşüş oranı raporlanmamıştır.
10	İklim dirençli tarım ve gıda güvenliği proje sayısı	Adet	**2 Proje.** Tıbbi Aromatik Bitki Yetiştiriciliği Tesisi ve Yerel Tohum Kütüphanesi bu hedefe hizmet eden temel projelerdir.
11	İklim eğitimi verilen kişi sayısı	Kişi	**3.347 Kişi.** Agroekoloji İklim Okulu'nda toplam 1.830 katılımcıya, ayrıca 27 okulda 1.517 öğrenciye sıfır atık ve iklim değişikliği farkındalık eğitimleri verilmiştir.
12	STK'lar ile iklim krizi odaklı toplantı sayısı	Adet	**2 Organizasyon.** "Diyarbakır İklim Uyum Çalıştayı" ve "2. Mezopotamya Su Forumu" STK'ların katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

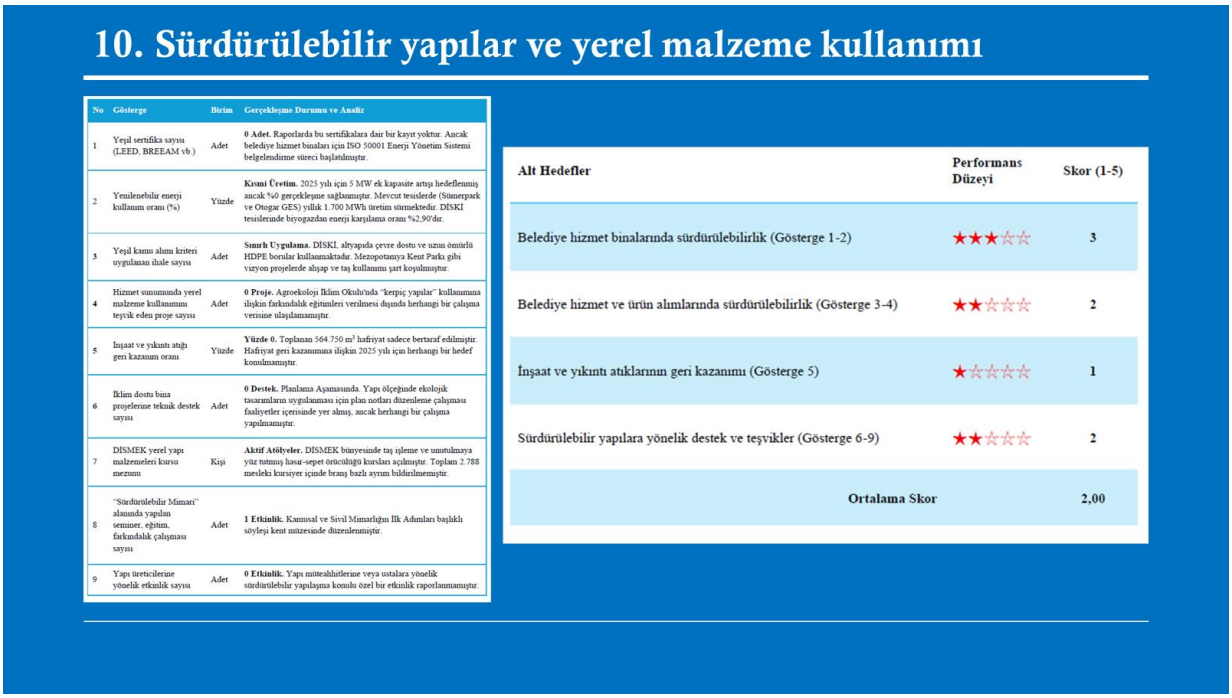
Alt Hedefler	Performans Düzeyi	Skor (1-5)
Planlama çalışmaları (Gösterge 1-4)	★★★☆ ☆	3
Su yönetimi (Gösterge 5-8)	★★★☆☆	3
Sera gazı azaltımı (Gösterge 9)	★★★☆☆	3
İklim dirençli tarım ve gıda güvenliği (Gösterge 10)	★★☆☆☆	2
Farkındalık ve toplumsal katılım çalışmaları (Gösterge 11-12)	★★☆☆☆	2
Ortalama Skor		**2,60**

Entegre afet risk yönetimi ve iklim uyumuna baktığımızda, 2.6 gibi genel bir performans tablomuz var.

Burada 12 gösterge ve 5 alt hedef var. Bu başlıktaki en iyi çalışma planlamadır. SECAP önemli bir çalışmadır. İklim uyumuna, enerji kullanımına ve sürdürülebilirliğe dair 2025 yılının ilk çeyreğinde Büyükşehir Belediyesi uluslararası bir kurumun desteğiyle bir plan hazırladı. Bu önemli bir ilerlemedir.

Ama bu planın izlenmesine dair tabloya baktığımızda, plan ilk 3 ayda bitirilmişti, kalan 9 ayda planın ne ölçüde hayata geçtiğine dair elimizde çok fazla ölçülebilir bir çerçeve yok.

Planlama altyapısı kuruldu ama faaliyete, uygulamaya dair hâlâ bir zamana ihtiyaç var.

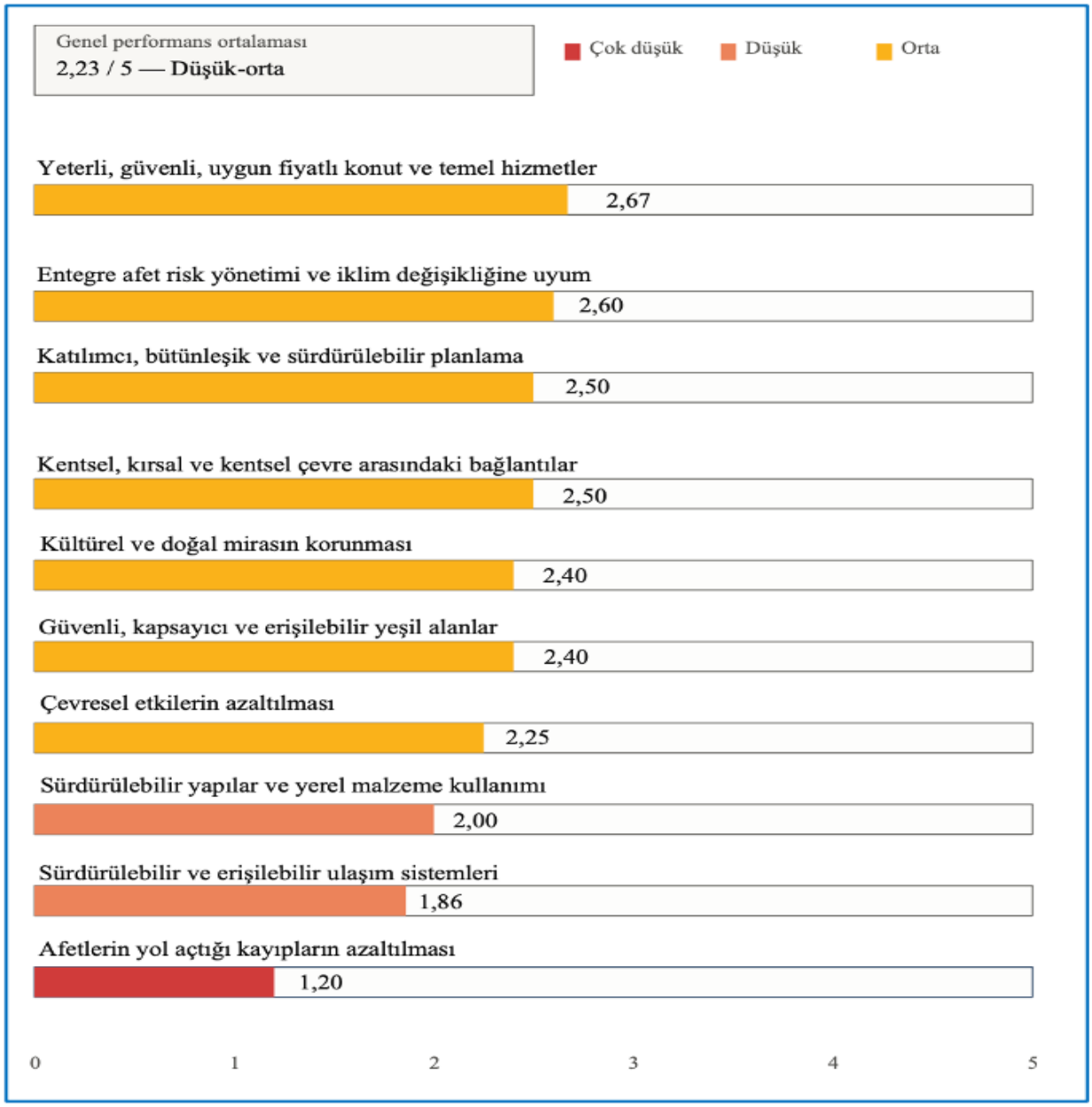

Son başlığımız olan sürdürülebilir yapılar ve yerel malzeme kullanımı esas olarak tekil yapılaşmada sürdürülebilirliği kapsıyor. Yapılaşmada kentin iklimine uygun malzemeyi kullanmak, kentin iklimine uygun bir mimariyi değerlendirmek, kentin iklimine uygun mimariyi ve o malzemeyi kullanacak ustalar yetiştirmek gibi bileşenleri içeriyor.

Burada tablonun düşük olduğunu söylemek gerekir.

Belediyenin kendi binalarında kısmen iyi bir çalışma var. Örneğin, güneş enerjisinden faydalanmaya dair Otogarda, Sümer Park'ta iyi uygulamalar var. Yine bir belediye binasında yağmur suyunun hasadına dair bir proje var.

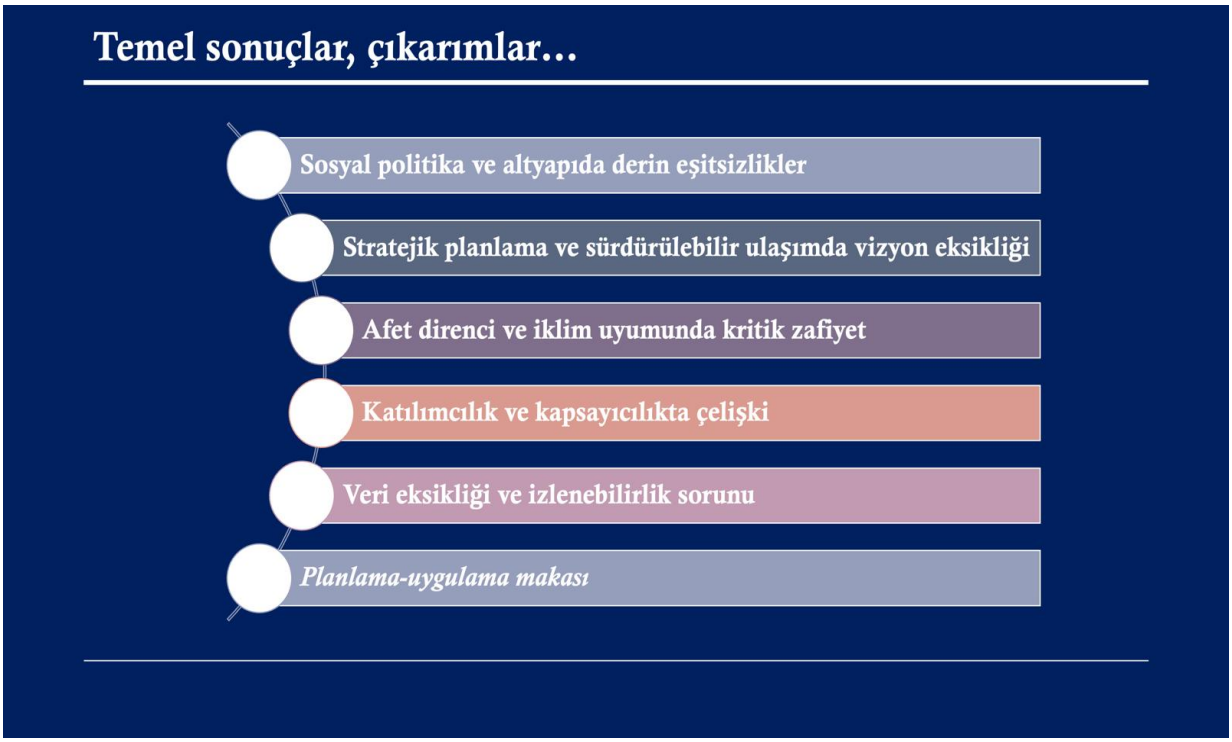
Ama Diyarbakır ölçeğini düşündüğümüzde, bunlar neredeyse başlangıç adımları bile sayılmayacak kadar küçük adımlar. Burada çok büyük bir mesafenin alınmasına ihtiyaç var.

Şimdi genel duruma bir bütün olarak baktığımızda, en zayıf tablo afetin yol açtığı kayıpların azaltılması alanında görülüyor. Burada dikkate değer hiçbir çalışmanın yapılmadığını söylemek mümkün.

Konut ve temel hizmetler alanına baktığımızda, sosyal konut, kentsel dönüşüm çok zayıf, ama en azından DİSKİ hizmetlerinde bir mesafenin alındığını ve DİSKİ hizmetlerinin konut hizmetlerini dengelediğini söylemek mümkün. Ama sosyal konuta, kentsel dönüşüme baktığımızda, burası belediye hizmetleri içerisinde ikinci en zayıf alandır.

Diğerlerini tabloda görüyorsunuz, zamanınızı daha fazla almak adına hızlıca geçiyorum.

Raporun önermiş olduğu politika önerilerine geçmeden önce, bütün bu tabloyu özetleyecek olursak;

- Sosyal politikada ve altyapıda Diyarbakır'da derin bir eşitsizlik var. Bunun biri kır-kent arasındaki derin eşitsizliktir. Ama kent merkezinde de derin bir eşitsizlik yaşanıyor.

- Ulaşımda özellikle sürdürülebilirlik meselesi stratejik vizyona yeterince yansımamış durumda.

- Afet meselesi, bahsettiğim en zayıf olan nokta ve acilen odaklanmayı gerektiren, telafisi olmayan bir başlıktır. Yakın zamanda bir depremi geride bıraktık.

- Katılımcılık ile kapsayıcılık çelişkisi var. Sivil toplumunu katan ama bunu mahalle ölçeğine indiremeyen bir tablo var. Muhtarların ve sıradan insanların planlama aşamasına katılmasına dair bir odaklanmaya ihtiyaç var. Beş yıldızın olduğu birkaç başlıktan biri sivil toplumun katılımıdır. Kent Konseyi yeniden aktif hale geldi. Kent Konseyinin 8 alt meclisi kuruldu. Bunlar oldukça önemli çalışmalar, ama katılımcılığı sivil toplumdan öteye tabandan bir katılıma dönüştürmenin araçlarına odaklanmak lazım. Bu anlamıyla yereldeki aktörlerin seslerine biraz kulak vermekte fayda olur.

- Birçok alanda veri eksikliği var. Bu veriler bazen eksik, bazen ölçülebilir değil, bazen uyarlanabilir değil.

- Planlamanın uygulamaya göre iyi olduğunu söylemek mümkün. Ancak bu aynı düzeyde uygulamaya yansımıyor. Planlama-uygulama makası açılmış durumda.

Belediyeye yönelik politika önerilerine baktığımızda, ana öneri sosyal konularda kentsel dönüşüm meselesinin bir seferberlik olarak ele alınması ve önceliklendirilmesidir.

Ulaşım meselesinde sürdürülebilirliği merkeze almak gerekir. Özellikle yaya odaklı ve kent yoksullarının mobilitesini sağlayan bir odağa ihtiyaç var. Kentte eşitlik dediğim zaman, başta ulaşım aklıma gelir. Kent yoksullarının kamu hizmetlerine, eğitime, kültüre ve tiyatroya erişmesi isteniyorsa, ilk başta kentin mobilitesini yükseltmek gerekir. İnsanların ucuz, konforlu bir şekilde kent içinde mobilize olabilmeleri lazım. Eşitlik, ulaşım ile doğrudan ilişkili bir meseledir.

Afet meselesini tekrar etmeyeyim.

Kır/şehir eşitsizliği acil bir meseledir. Diyarbakır'da 13 çevre ilçe var. Nüfusun yaklaşık üçte ikisi burada yaşıyor ve buralarda büyük bir eşitsizlik sorunu var.

Mekansal adalet. Belediye hizmetleri mekânsal ölçekte kıyaslanabilir olmalıdır. Toplam bütçenin yüzde kaçı Bağlar'a, Kayapınar'a ya da diğer ilçelere ayrılmış? Bunu ölçebilmek gerekir.

Teknik bir öneride bulunabilirim. Örneğin, şehir merkezini konut fiyatları veya kira fiyatları üzerinden alt bölgelere bölüp bu alt bölgelerdeki bütün belediye hizmetlerini bütçe üzerinden kıyaslayabilirsiniz. Belediye mekânsal adalet sağlayabilmiş mi? Kentin en dezavantajlı bölgelerine bir tür pozitif ayrımcılık yapabilmiş mi? Halihazırdaki veriler, bu soruya cevap vermeye pek imkan tanımıyor. Mekânsal adalet ya da mekanda adalet meselesi Diyarbakır'ın gündemine girmeli.

Kamu alanlarında ve yapımlarında sürdürülebilirliği, malzeme kullanımından işçi haklarına kadar sadece şehir bağlamında değil topluluk bağlamında da düşünmek gerekir.

DİSKİ, özellikle kullanılan malzemelere dair raporlarında verilere yer vermektedir. Ama bu uygulamanın bütün belediye hizmetlerine genişletilmesi önemlidir.

Sivil topluma yönelik önerilere geçersem, ilk olarak bu tür ağ çalışmalarının kalıcı hale gelmesine ihtiyaç var. Eğer valilik, üniversite, bütün kamu hizmetlerini izleyecek bir yapıya dönüşecekse, İzleme Ağı'nın kurumsallaşması ve uzmanlaşması gerekir.

Mevcut 100 gösterge seti bir öneri, 2027 yılı planlanması için bir araç olarak da kullanılabilir. Bu gibi gösterge setlerinin eğitimde de sağlıkta da geliştirilmesi, valiliğin ve merkezi hükümetin bütün kamu hizmetlerinde benzer gösterge setlerinin hazırlanması, yaygınlaştırılması mümkündür. Bunu beraber yapabiliriz. Bu proje sadece bir başlangıçtır.

Burada mecburen sınırlardan kaynaklı olarak belediyenin verilerini kullandık. Ama İzleme Ağı eğer bir kapasiteye kavuşabilir ise kendisi de veri üretebilir. İlgili kurumların verilerinin dışında kendi ürettiği veriyi de kullanabilir. Bunu da değerlendirebilir. Bunlar imkan, zaman ve kaynak meselesidir. Ama buna dair bir vizyonun olmasında fayda var.

Belediyemiz eleştiriye ve başka sesleri duymaya açıktır. Bunu vatandaşlar da duyabilmeli. Bu anlamıyla bu tartışmaları vatandaşlarla yürütmek, bunları kamulaştırmak, müştereği büyütmek anlamında kıymetlidir. Buralardan da bir itirazın, önerinin gelmesi kıymetli bir çalışmadır.

Büyükşehir Belediyesi, katılımcı bütçe uygulamasını başlattı. Bu önemlidir. Kapsamı sınırlıydı. 4.000'den fazla insan oylamaya katıldı. Ama ilk defa belediye bütçesini kamuya açtı, mahalle bazında tartışmaya açtı. 234 öneri aldı. Bu önerilerinden 3 tanesi seçildi ve plana dahil edildi. Önerilerden bir tanesi sosyal konuta dairdi. Yoksulların evlerini iyileştirmeye dair "Evimi İyileştir" projesiydi.

Katılımcı bütçe uygulaması bir hayal değil. Katılımcı bütçenin ana kaynağı Porto Alegre'dir. Porto Alegre, katılımcı bütçe uygulamasını bir milyondan fazla nüfusu olan bir şehirde yaptı. 16 mahalle bazında kentin bütün sorunlarını sokağa sordu ve sokağın ihtiyaçlarını merkeze alarak bir önceliklendirmeye gitti. Benzer bir çalışmayı Diyarbakır ölçeğinde yapmak mümkündür. Belediyenin bütün bütçesini kamuya açmak mümkündür. Bunlar zor işler değil.

Son olarak bu modeli ölçeklendirmeye, çoğaltmaya ihtiyaç var. Bu deneyimi Malatya'ya, Urfa'ya, Antep'e, İzmir'e, Berlin'e ve Paris'e de sunabileceğimiz bir çerçeveye taşıyabiliriz. Bu mümkün.

Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması (Kültürel ve Doğal Mirası Koruma ve Muhafaza Etme Çabalarını Artırmak)

Şeyhmus Diken (Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Diyarbakır Şube Başkanı)

Burada çok kıymetli bir buluşma gerçekleştirdiğimizi de ifade etmek isterim. Çünkü bu ülkenin profiline baktığımızda, açık konuşmak gerekirse, böyle bir demokratizm maalesef yok. Ama kentin bütün bileşenleri böyle sıcak bir günde bizzat, Büyükşehir Belediye Eş Başkanı Serra Bucak'ın da hem konuşmacı olarak hem de bütün konuşulanları dinleyip buna bir cevap verecek makamı temsilen burada bulunması çok kıymetli bir demokratizm tecellisi gibi görünüyor. Bunun için de hem Eşbaşkanı hem de tüm ekibi kutluyorum ve kendi adıma çok teşekkür ediyorum.

Yerel Hizmetler İzleme Ağı, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yolunda Diyarbakır geçmiş dönemi değerlendirmek ve geleceğe birlikte bakmak, planlamak, eksenli konuşmak, kültürel, tarihi ve doğal miras üzerinden baktığımızda şu akla gelir: Böyle bir kent için kültürel ve tarihi doğal mirasın farkında mıyız? Ya da bunun ne kadar farkındayız? Bana göre bu bir başlıktır.

İkincisi, eğer bunun farkındaysak, sahip çıkmak için ne yapıyoruz? Bu da bir sorudur. Bu sorunun bir eki olarak da şu vardır: Eğer bu sahipliğin farkındaysak, bunun gereğini yapmak için neler yapıyoruz? Bu sorular ortada duruyor. Bu sorularda orta yerde duruş sadece Büyükşehir Belediyesi'nin tek başına sorunu değildir. Çünkü Büyükşehir Belediyesi, 2,5 yıl önce adeta öncesi hiçbir şekilde yaşanmamış gibi yeniden bir başlangıçla başladı. Hepimiz bunun farkındayız. Bir kayyum müdahalesi söz konusu oldu. 8 yıllık bir kayyum süreci yaşandı ve yapılan 15 yıllık belediyecilik hizmeti bir kalemde silindi. Bunun içinde içme suyu, katı atık ünitesi, tarihi ve kültürel miras üzerinden bir sürü çalışma vardı. Hepsi berhava edildi ve 2,5 yıl önce belediyeler yeniden bu çalışmalara başladı. Bütün bu sahipliği belediyelere, birinci noktada yeniden başlayan bir sürecin sahipliği üzerinden okumak ve biraz da hakkaniyetli olmak üzerinden bakmak gerekir.

İkincisi, bu sahipliği tartıştığımız vakit elbette devletin atanmış yöneticilerini, kentin valisini zaman zaman Kültür Yolu Festivalleri'yle ve başka birtakım çalışmalarla görüyoruz. Ankara merkezli yapıyı da sahiplik üzerinden okumak gerekir. 3. Sahipliği de kentin sivil toplum dinamiği üzerinden okumak gerekir. Burada çok kıymetli bir örgütlenme var. Bildiğim kadarıyla 113 örgütün üyesi olduğu bir kent platformu var. Kent platformu üzerinden 'bu sahipliğin ne kadar sahibiyiz' sorusuyla da okumak gerekir.

Yerel yönetimlerin seçimle gelen kurumlar olmaları nedeniyle onları da bu sivil toplum örgütlülüğü içerisinde değerlendirmek gerektiğinin altını bir kez daha çizmek gerekir. Yeri geldiğinde yerel yönetimleri de eleştireceğiz. Eş başkanlar ve meclisleri ya da orada aktif olan arkadaşlar ya da gönül koyan arkadaşlar bu eleştirilere karşı da durabiliyorlar. "Niye eleştiriyorsunuz?" diyebiliyorlar.

Eleştireceğiz elbette, çünkü iyi bilirsiniz ki debbağ en çok sevdiği deriyi en fazla döver. Bu sebeple de eleştiri bir haktır.

Somut ve somut olmayan tarihi ve kültürel mirası konuştuğumuzda UNESCO'nun 2015 Temmuz'undan bu yana 11. Yılında Surlar, Hevsel Bahçeleri ve Sur İçi'nin tarihi ve kültürel miras kalıcı listesindedir. Onun dışında Zerzevan Kalesi'nin ve Mitras Tapınağı'nın da geçici listede olması, hatta bu yıl eğer süre geçmemişse kalıcı listeye girme ihtimali de var. Somut olmayan kültürel mirastan söz ederken, bunun birçok örneğini hazırladığınız raporda gördük. Sözlü tarih ya da sözlü kültür diye ifade edeceğimiz Dengbej Evi'ne kadar kentte birtakım başka ritüeller yaşanmaktadır.

Somut kültürel mirastan söz ederken bütün Avrupa'yı dolaştığınızda karşınıza çıkan Köln'deki Dom Katedrali'nden Strasbourg'daki Büyük Katedral'e, Paris'teki Notre-Dame Katedrali'ne varıncaya kadar bunların hepsi Avrupa'da büyük ölçüde Orta Çağ inanç kültürünü ifade eder. Ama kentimize gelip baktığımızda, en azından 600 yıl daha geriye giderek, İlkçağ kiliselerinin birkaç tanesi bu kentte hâlâ yaşıyor. Bunlar, İçkale'deki Saint George Kilisesi, Lalebey Mahallesi'ndeki Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi'dir.

Bir örnek vermek isterim. 1990'lı yıllarda Irak Kürdistanı'ndan göç yaşandığında oradaki yapıyı izlemek üzere helikopterlerle bölgeye giden yabancı diplomatlar, dönüş yolunda Hasankeyf'in üzerinde durup oradaki mağaraları ve eski yaşam alanlarını gözlerken, helikopteri kullanan pilot şunu soruyor: Niye burada durduk? Heyettekiler, buralar atalarımızın eski inanç mekânlarıdır, diyor. O sebeple şehirdeki İlkçağ kiliselerine ve İlkçağ yapılarına somut kültürel miras mantığı üzerinden sahip çıkmak gerekir.

Boşuna mı Sur da Sur, illa ki Sur diye çırpınıyoruz. Hikâye orada başlıyor çünkü. Mahabad Bulvarı (75 metrelik yol) gibi zengin ve gösterişli mekânlar dünyanın her yerinde var, ancak Sur dünyanın başka bir yerinde çok az örneği olan bir yapıdır. Onun için illa Sur'da Sur diyoruz ve Suriçi'ni ana rahmi gibi, gözümüzün bebeği gibi bakmak ve sahiplenmek gerekiyor. Orada kurumsallaşmak, sivil toplumculuk yapmak gerek. Hatta siyaset yapmak gerekiyorsa onu da orada yapmak gerekir.

Geçtiğimiz yıllarda, içlerinde belediyeci arkadaşlarının da olduğu bir grupla beraber Erivan'a gitmiştik. Doğu Ermenistan Ermenilerinin kurumsal bir yapısı vardı. Oranın direktörüyle konuşmuştuk. Direktör bir öneride bulunmuştu. Demişti ki sizinle, Diyarbakır'daki arkadaşlarla, hatta bütün coğrafyadaki arkadaşlarla bir çalışma yapalım. Oradaki yapıların en eski adları hangileriyse, o adları değiştirip literatüre kaydetmek üzere bir çalışma yapalım. Buna çok sıcak bakmıştım, olabilir, neden olmasın, demiştim. Ama beraber gittiğimiz arkadaşlardan biri, daha sonra kendi aramızda konuşalım, sonra bu kararı size bildiririz, demişti. Sonra aramızda konuştuğumuzda, arkadaşımız şöyle ironik bir ifade kullanmıştı. *"Ya heval, sen ne diyorsun? Eğer biz böyle bir şey yaparsak, hepsi Ermeni adı çıkar, bunun altında kalırız,"* demişti. Böyle bir yüzleşmeye de ihtiyacımız olduğunun altını buradan bir kez daha hazır kültürel ve doğal miras üzerinden konuşurken ifade etmek istiyorum.

Eylül 1999'da Diyarbakır'da Makine Mühendisleri Odası'nın 2-3 günlük çok önemli GAP ve sanayi programı yapılmıştı. O toplantıda kentin geleceğinin, tarihi ve kültürel mirasının sahiplenilmesi gerektiği ifade edilmişti. O günden bugüne 27 yıl geçti. Hâlâ "tarihi ve kültürel mirasın ne kadar farkındayız?" sorusunu sormak isterim.

Finali şöyle bağlamak istiyorum. Aile kökleri İstanbullu olan çok önemli bir şair var. Şairin adı Konstantin Kavafis. 1863 yılında İskenderiye'de doğar Kavafis. 1933'te de İskenderiye'de yine kendi şehrinde vefat eder. Şairin ünü kendinden fazla olan bir şiiri var. O şiiri okuyacağım size.

"Bir başka ülkeye, bir başka denize giderim," dedim

Bundan, daha iyi bir başka şehir bulunur elbet

Her çabam, kaderim olumsuz bir yargısıyla karşı karşıya

Bir ceset gibi gömülü kalbim.

Aklım daha ne kadar kalacak bu çorak ülkede?

Yüzümü nereye çevirsem, nereye baksam kara yıkıntılarını görüyorum ömrümün.

Boşuna bunca yılı tükettiğim bu ülkede, yeni bir ülke bulamazsın, başka bir deniz bulamazsın.

Bu şehir arkandan gelecek…"

Diye devam ediyor Kavafis.

Konstantin Kavafis'in ironik bir hikayesi de vardır. 29 Nisan 1863'te İskenderiye'de doğar. Yine 29 Nisan 1933'te İskenderiye'de vefat eder. Onun için de bu şiiri 47 yaşındayken, 1910 yılında yazmış ve kendi şehrine vakfetmiştir. Galiba bizlere de böyle bir aidiyet üzerinden şehrine bakmak yakışmalı, diyorum. Tarihi ve kültürel miras üzerinden konuşurken. Mıgırdiç Margosyan'ın şehrinde, mahallesinde, sokağında o adı yaşatmak neden gerekiyorsa, Cahid'in, Ahmet Arif'in adı niye yâd edilmek isteniyorsa, bu şehir bütün bunlara layıktır.

Konut ve Temel Hizmetler (Herkes İçin Yeterli, Güvenli ve Uygun Fiyatlı Konut ve Temel Hizmetlere (Su, Elektrik vb.) Erişim Sağlamak, Gecekondu Bölgelerini İyileştirmek)

Mahsum Çiya Korkmaz (TMMOB Diyarbakır IKK Sekreteri)

Yerel Hizmetleri İzleme Ağı'na öncülük etmesiyle ilgili, kentsel dönüşümle ilgili bir eleştirim olacak. Bu çok geniş bir konu ama 10 dakikaya sığdırmaya çalışacağım. Yine de çok eksik kalacak…

Diyarbakır'ın kentleşme meselesi çok eskiye dayanıyor. Diyarbakır'da uzun yıllar Sur içinde yaşamış bir topluluk vardı. Cumhuriyet'ten sonra ise Sur'dan çıkmış ve deneme-yanılmayla bir şeyler oturtmaya çalışılmış. 80'lerde ve 90'larda ise çok yoğun göçle beraber düzensizliğin içinde bir düzen oluşturulmuş ve başka bir kentleşme ortaya çıkmış. Bütün imar-kentleşme dediğimiz olayın çıkış noktası barınmadan çıkıyor. Günümüze kadar barınmaya ihtiyaç duyulmuş ve bununla ilgili bir çalışma yapılmış.

Diyarbakır/Amed, kent ölçeğinde barınma sorunu çok ciddi, büyük bir sorun olan bir kenttir. Çözüm de tek seferde bir sabah kalktığımızda veya bir toplantıda vereceğimiz bir kararla yapılabilecek bir durum değil. Ama şu da var: geçen her dakika, her saniye olası bir riski daha da çok artırıyor. İvedi bir şekilde pragmatik olarak adımlar atılması gerekiyor.

Bu sene belediyelerimizle beraber iki kez kentsel dönüşüme dair bir çalıştay yaptık. Birtakım adımlar atmayı düşünüyoruz. Ama her şeyden önce bir politika hazırlamak lazım. Bu kentte barınma sorununu çözebilecek politikamız ne olmalı? Çeşitli taraflarda yeni imar alanlarının açılması konut fiyatlarını düşürür gibi bir algı var. Ancak bir yeri kent için imara açmak konut sorununu çözmez, konut fiyatını da çok düşürmez.

Diyarbakır'ın diğer illerden farkı özellikle arsa spekülasyonlarının çok fazla olmasıdır. Son 10 yılda arsa oranı dediğimiz oranlar %60 bandında seyrediyor. %60'a çıkan bir arsada elbette ki maliyet iki katına, üç katına çıkar. Ama bunun da çözümü sadece birtakım yerleri imara açmak değil. Çünkü arsanın dışındaki maliyetler ve enflasyon çok yüksektir. Örneğin Bağlar'da oturan halkın veya alt gelirli halkın barınma sorununu çözmek için Bağlar ilçesinin 12. Mahallesi olan Bağcılar'ı tekrardan imara açmakla çözülmez. Çünkü zaten konut alma ve konuta erişme imkanı sınırlıdır.

Kentsel dönüşüm kavramını önümüze koymalıyız. Kentsel dönüşüm kavramı zaman zaman eleştiriliyor. Niye kentsel dönüşüm diyoruz? Yerinde dönüşüm denmesi mi gerekirdi? Orada bir anlam karmaşası var. Yerinde dönüşüm, kentsel dönüşümün bir modelidir. Tıpkı güçlendirme gibi bir modeldir. Mevcut halkın yerinden edilmemesi, her şeyin aynı şekilde yerinde olması gibi bir kavramdır. Ama kentsel dönüşüm biraz daha geniş, biraz daha alan bazlı, biraz daha içinde sadece binanın sağlamlığı ve çok kaliteli olması değil, aynı zamanda elektrikten altyapıya kadar diğer bütün hizmetleri kapsayan bir kavramdır.

Bu tablo, 2007 yılında Dicle Üniversitesi ile İnşaat Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi'nin hazırladığı bir çalışmadır.

Tablo 1. Bağlar ilçesine ait istatistiki bilgiler (bazı veriler nüfusu.com'dan alınmıştır)

BAĞLAR İLÇESİ													
Mahaller	Yapım Yılı	Beton (Mpa)*	Ruhsat Durumu	Zemin kat ticari	Kat Sayısı	Bodrum Kat	Karkas Yapı	Yığma Yapı	Nüfus	Nüfus yoğunluğu %	Konut sayısı	Bina Sayısı	Tahmini Risk (%)
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	
Bağcılar	2005-2015	15-30	100%	Ana Cadde üstü	Z+7	100%	100%	0%	90.000	5,4	36.000	7.000	5
Şeyh Şamil	1990-1995	6-14	30%	Cadde üstü	Z+7	50%	90%	10%	40.772	2,4	8.376	1.717	60
Mevlana Halit	1995-2000	6-15	60%	Cadde üstü	Z+7	60%	95%	5%	47.535	2,8	12.706	1.113	70
Selahattin Eyübi	2000-2010	6-16	Var	Cadde üstü	Z+7	100%	100%	0%	20.333	1,2	4.936	219	20
Yeniköy	1985-1995	6-10	10%	Cadde üstü	Z+7-Z+2	10%	10%	90%	8.389	0,5	1.453	592	90
5 Nisan Mah.	1980-2000	6-16	40%	Cadde üstü	Z+7-Z+2	40%	50%	50%	55.548	3,3	12.684	2.522	100
Kaynartepe	1980-1995	6-10	0%	Cadde üstü	Z+5-Z+2	0%	30%	70%	27.154	1,6	7.883	2.110	100
Yunus Emre	1980-1990	6-10	0%	Cadde üstü	Z+5-Z+2	0%	30%	70%	16.596	1,0	3.838	1.279	100
Fatih	1985-1995	6-10	0%	Cadde üstü	Z+5-Z+3	10%	30%	70%	18.759	1,1	5.035	1.309	100
Muradiye	1985-1995	6-10	0%	Cadde üstü	Z+5-Z+2	0%	30%	70%	8.934	0,5	2.684	778	100
Körhat	1985-1995	6-10	0%	Cadde üstü	Z+7-Z+2	0%	30%	70%	11.120	0,7	3.016	623	100
Alipınar	1980-2014	6-16	50%	Cadde üstü	Z+7-Z+2	50%	70%	30%	4.401	0,3	1.023	371	40

Bağlar'ın 12 Mahallesi'nde spesifik bir çalışma yapıldı. Yaklaşık 77.000 bağımsız konut incelendi. Bağlar'ın 2005 yılında inşaatına başlanan Bağcılar Mahallesi dışında kalan 11 mahallesinin tahmini risk oranı %70. Ama içlerinde %100 tahmini bir risk var dediğimiz mahalleler de var. Bunu çözmek ve bu sorunun altından kalkmak sosyal konut projelerinin dışında başka bir şey değil. Ama sosyal konut projeleri tek başına yeterli de değil.

Bir kentsel dönüşüm politikamız olmalı. Kentsel dönüşüm politikası da şöyle olmalı. Bazı yerlerin kendisine has bir sosyolojik yapısı, dokusu var. O dokuyu bozmadan ve o dokuya uygun bir planlama olmalı. Buralara çok yüksek katlı binalar yerine, acaba orada nasıl bir planlama yapabiliriz?

Bunların hepsi bir politikayla birlikte olacak. Politikayı, kentin bütün bileşenleriyle, sadece Büyükşehir Belediyesi ya da ilçe belediyesinin vereceği kararlarla değil, aynı zamanda bütün meslek odaları, Baro, DTSO gibi diğer kurumların da içinde olacağı bir yöntemle belirlemek lazım.

Raporda Büyükşehir Belediyesi'nin kentsel dönüşüme dair herhangi bir yıkım yapma kararı olmadığına dair bir bilgi vardı. Ama şu konuda bir eleştiri yapabilirim. Büyükşehir Belediyesi, 6 Şubat depreminden sonra özellikle Huzurevleri Mahallesi'nde ağır hasarlı binalar için yerinde dönüşüme teşvik edecek birtakım imar çalışmaları yaptı. Onun da bu raporda olması daha önemli olurdu.

Kent genelinde 95.000 bina stoğu var. Bina stoklarının %70'ine yakını iskansız yapılardır. Ne yazık ki son döneme, hatta 6 Şubat depremine kadar birçok işveren iskan ruhsatından çok kaçındı. 6 Şubat'tan sonra biraz daha farkındalık oluştu ve iskân sağlanmaya başlandı. İskanı olmayan bina çok güvenli bir bina olduğu anlamına gelmez.

Diyarbakır'da kent genelindeki binaların %50'sinden fazlası çok büyük bir risk taşıyor. Bu bilgiyi uydurma bir veriyle değil, teknik bir veriyle söylüyoruz. Bugün binalarımızın birçoğunun, özellikle 2007 öncesi binaların, eski iskân ruhsatı yoksa, hepsi bizim için tehlike arz ediyor.

Konut fiyatlarına ucuz erişim meselesinde Diyarbakır'da konut fiyatları, özellikle 2012 ile 2019 yılları arasında çok ciddi bir spekülasyonla arttı. Konut artık bir barınma ihtiyacı olmaktan öte, insanlar için daha çok yatırım malzemesi olarak kaldı. Bu beraberinde mevcut inşaat stoğunu artırdı. Tekelleşmeyi beraberinde getirdi ve bu da doğal olarak serbest piyasa ekonomisinde ciddi bir kriz haline geldi.

Bağlar'ın 11 Mahallesinden, Şehitlik Mahallesi, İskanevleri Mahallesi vs. her alan kendine özgü çalışma yapılması gereken mahallelerdendir. Mesele sadece teknikle çözülemeyebilir. Çünkü teknikle girdiğiniz zaman sorunun %100 çözüleceği bakış gerçekçi değil. Meselenin zamanda sosyolojik ve ekonomik boyutları da var. Her alanla ilgili ciddi bir çalışmanın yapılması elzemdir.

Bu anlamda, Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere ilgili kurumların bu meseleye dair bir planlama yapması elzemdir.

Sürdürülebilir Ulaşım (Herkes İçin Güvenli, Uygun Fiyatlı, Erişilebilir ve Sürdürülebilir Ulaşım Sistemleri Sağlamak; Özellikle Dezavantajlı Gruplara Odaklanmak)

Dr. Beyhan İpekyüz (Dicle Üniversitesi İnşaat Mühendisliği)

Bugün Diyarbakır geneli için hem sürdürülebilirlik üzerine konuşmak hem de bilgi sahibi olabileceğiniz bazı öneriler sunmak istiyorum. Buradan herkese teşekkür etmek isterim. Diyarbakır Büyükşehir ile ulaşım üzerine proje yapmaya devam ediyoruz. Tahminimce ekonomi dışında buradaki herkesle ortak en büyük problemimiz ulaşımdır. Raporda da en düşük memnuniyet düzeyi 1,86 olarak çıkmıştı. Diğeri de afete dirençlilikti, ki bu beklenen bir orandı.

Bugün sürdürülebilir ulaşım ve sürdürülebilir hareketlilikten bahsedeceğim. Yaklaşık 3 yıl önce buraya geldim. Serra Başkanlar, göreve gelir gelmez görüştük. Büyükşehir Belediyesi'nin bu konuyu yerel paydaşlarla görüşmüş olması büyük bir inisiyatiftir. Büyükşehir belediyesinin başka yerlerden ziyade üniversiteye yönlerini çevirmesi ve ulaşımla ilgili görüşmek istemesi çok kıymetlidir. O yüzden sunumumda Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Kalkınma Amacı dışında Sürdürülebilir Ulaşım Master Planı (SAMP) yaklaşımından bahsedeceğim. Bir de mevcut durumu konuşalım. Politika ve stratejik yönden önerilerde bulunacağım. Yol haritasına bakmak istiyorum.

Memnuniyet düzeyi en düşük olan toplu taşıma üzerine bir proje yürütüyoruz. Kent genelinde ulaşım türlerinde sadece belediye otobüsleri hizmet vermiyor. Kentte çok modlu bir durum var. Diyarbakır'da belediye otobüslerinin yanı sıra özel sektörden dolmuşlar (minibüsler) var. Nitekim Diyarbakırlı herkes dolmuşların ana omurga olarak hangi güzergâhlarda olduğunu çok iyi biliyordur. Bunun yanı sıra, 2023 sonrası turkuaz dediğimiz mini özel halk otobüsleri de dahil oldu. Bunları birlikte optimize etme amacıyla bir projeye başladık. Ama buradaki temel sorun şuydu: Belediyeyle çalışıyorum. Belediyenin de böyle bir talebi var. Çünkü belediye ulaşım hizmetini vermekle yükümlüdür. Yerel yönetimler bize tüm verileri verdi. Sahada veriyi edinmek açısından bir yerel paydaş olmasaydı, zorlanacaktık. O yüzden kullanıcı odaklı çeşitli veriler topladık ve kademeli bir dönüşüme girdik. Bunun için üniversite ve belediye bütün kapsamı belirtecek şekilde bir protokolde yapılacakları listeledik.

Ana çerçevede yerel hizmet ve yönetişim boyutunu inceledik. 100 yeni otobüs daha alınıp hatlara verilebilir. Ama burada karbon emisyonunu, yakıt maliyetini, trafikte, kavşaklarda büyük araçlardan dolayı her birinin en az 20 dakika daha fazla trafikte kalacağını düşünürsünüz. Çok fazla filo alalım, çok fazla körüklü otobüs alalım, herkes kalabalık olmadan binsin anlayışı tamam, güzel ama o zaman her birimiz kavşaklarda daha çok bekleyeceğiz. Bu da bir gerçektir.

Optimize etmede sadece hatlar, kullanıcı boyutu vs. değil, aynı zamanda şehir ve gelecek boyutunu da düşünüyoruz. Alınarak sisteme eklenen her bir aracın diğer taraflarda nasıl bir etki

yaratabileceğini göstergelerden ve verilerden okumak zorundayız. Temelde amacımız, Diyarbakır'da veriye dayalı, adil, erişilebilir ve sürdürülebilir bir toplu taşıma sistemini oluşturmaktır. Bunu da mevcut durum ve ihtiyaç analizlerini yaparak ve karar önceliklerini belirleyerek yapıyoruz. Dolmuşlar, belediye otobüsleri ve halk otobüsleri şeklinde üç farklı ulaşım modu ve duraklarla ilgili durumlar var. Hepimiz ulaşım hizmetine hizmet kalitesi yönünden de bakmak zorundayız. Şu an toplamda 1.000 tane durak var. Sonra bir veriye baktığımızda, içerisinde 800 tane durak olduğunu görüyoruz. Farklı yerlerden alınan verilerdeki eksiklikler, kalitedeki yetersizlik için dahi baltalayıcı bir unsurdur. Bu durumda Diyarbakır'ı özel bir yere koymak zorundayız. Sadece şehirdeki dinamikleri yönünden de değil.

Öte taraftan da dolmuşların mobilite halinde farklı çalışan kısımları var. Balıkçılardan geçiyor. Dağkapı'da ana durak var. Şehitlikten var, Galeria'dan var. Üç modun altında farklı şekilde hareket eden farklı noktalardan ulaşım hizmeti sağlayan yapılar var. Bu yönden de bazı bulgularımız var. Talepler homojen değil. Taleplerin her birinin şehir ve mahalle ölçeklendirilmesi sonucunda mahalle bazında nereden daha fazla talep geldiğini ya da hangi yerden, hangi amaçla talep geldiğini görmek istiyoruz. Gördüğümüz, ölçebildiğimiz veriye göre öneride bulunabiliriz. O yüzden aylık ortalamalar tek başına yetmiyor.

Bütünsel bakmak gerekiyor. Daha bütünsel bir bakış açısı gereklidir. Örneğin, mevsimsel olarak değişimler var. Buradaki hava sıcaklığı diğer illere göre değil. O yüzden bugün buraya araçlarınızla gelmek, toplu taşımaya binmemek tercih ediliyor. İklimin de getirdiği bir zorluk var. İklimin de sizi toplu taşıma tercihlerinizde yönlendirdiği bir durum var. Demek ki yıllık, mevsimlik, aylık, haftalık, günlük bakacağız. Örneğin, haftanın ilk ve son günlerinde de dinamikler değişiyor. O yüzden saha ile her zaman örtüşmeyen verinin doğruluğu öncelikle tahlil edilecek.

Sonra bir eylem sıralamamız var. Acil durumlarda acilen yapmamız gerekenler var. Mesela durakların konumlarını acilen netleştirmek lazım. Kısa vadeli, orta vadeli hedefler var; uzun vadeli hedefler de var. SAMP dediğimiz Sürdürülebilir Ulaşım Master Planları uzun vadeli olarak düşünülebilir. O yüzden önce ölçülecek, sonra yönetilecek. Pilot çalışmalardan alınan sonuçlarla yaygınlaştırma yapılacak.

Diyarbakır'ın çalışma zorluğunun bir diğer sebebi de her bir ilçemizin farklı bir il gibi davranmasıdır. Her birine Diyarbakır Kent Merkezi olarak bakamazsınız. Dağkapı bölgesine tarihi bir alan olarak bakılmalı. Oradan alınan sonuçları, oradakilere özel, oraya özgü spesifik göstergelerle ölçmek gerekir. Bağlar farklı, Kayapınar farklı, Yenişehir farklı ilçelerdir. Her bir ilçenin gerek şehir planlaması, gerek kullanıcı profili, gerek demografik yapı, gerek ulaşım ağı yönünden farklılıkları var. Bunların her birini kendi içerisinde özgün birer durum olarak düşünüyoruz.

Projemizde ana çıktı olarak en son nereye gitmek istiyoruz? Sürdürülebilir ulaşım kısımlarına elde ettiğimiz verileri yerleştireceğiz, sonuçlar elde edeceğiz. Mevcut durumun bir resmini çıkaracağız. Kimler hangisinden daha memnun değilse, o hatları nasıl optimize edelim? Oraya ne kadar çok ekleyelim? Sonra neye dönüşecek? Farklı göstergelerle ölçümler yapacağız. Kurumsal bir yol haritası belirledikten sonra Sürdürülebilir Ulaşım Planı'nda en önemli maddeye geçeceğiz: "Kapsayıcılık ve Eşitlik". Kapsayıcı ve eşit hareketlilik. Kentte herkesin hakkı var. Bütün kullanıcıların, yöneticilerin, katılımcıların, herkesin hakkı var. O yüzden ulaşım, kent hakkının temel bir parçasıdır.

Sürdürülebilir ulaşımın en önemli kısmı güvenli ve ekonomik ulaşımdır. Ulaşım yönünden mekânsal eşitsizlik ve demografik eşitsizlik var. Demografik eşitsizlik ulaşım tercihlerinizde de eşitsizliğe sebep oluyor. Bağlar ilçesinde daha fazla toplu taşımaya binmeyi bekliyoruz. Kayapınar ilçesinde insanlar daha çok özel araçlarını kullanıyor. Bu, şehir dinamiklerinde kullanıcıların da bildiği bir durumdur. Kırılgan gruplar diye adlandırdığımız hassas gruplar var. Bu ifade genel olarak yaşlılar, engelliler, kadınlar, çocuklar için kullanılır. Kırılgan gruplar için ulaşımı daha spesifik olarak ölçmek zorundayız.

Diğer bir önemli nokta ise katılımcı bir kent planlamasıdır. Bağlar ilçesindeki kişinin ihtiyacını kendisine sormak zorundayım. Muhtarlar, bizden daha iyi mahalleyi analiz edebiliyor. Dolmuş kooperatiflerini özellikle proje özelinde sorduk. Onların durumlarını onlardan daha iyi bilemeyiz. Sahayı daha iyi okuyabiliriz, diye şoförlere sorduk. Ulaşım içerisindeki sürekli parametreleri şoförlerden daha iyi duyabiliriz. O yüzden katılımcı kent planlaması önemlidir. Dayanıklı ve çevreci bir öngörü alanı açıyor.

Sürdürülebilir şehirler bize neyi ifade edecek? Bu kavram sadece büyüyen bir şehri değil, ayrıca kaliteli üreten, eşitsizlikleri dağıtan bir şehir modelini de ifade edecek. Bu nedenle ulaşımı parçalı bir sistemden ziyade bütüncül düşünmek zorundayız. Diyarbakır'da iyi bir bisiklet ağı çalışmasında bisiklet ağının yanında yürüme yolları düzenlenmiyorsa, araçların park alanları düzenlenmiyorsa ve bu yolların sürekli birbiriyle bağlantıları düzenlenmiyorsa, kullanıcılar buna teşvik edilmiyor demektir. Burada kullanıcının da farkındalığını artırmak üzerine konuşmak gerekir.

Dirençlilikte iklim stresi diye bir şey var. İklim stresi, literatürde en çok konuşulan konulardan biridir. Diyarbakır'ın iklim stresini en çok bu yıl yağan yağmurlarda gördük ve sıcaklarda görüyoruz. Özellikle afet durumlarında iklim stresini dikkate almak gerekiyor.

Ulaşımda dört ilçe farklı merkezler gibi davranıyor. Hatta 5. bir merkez ilçemiz var: Oğlaklı. Oğlaklı, sadece konut bölgesinden oluşan, ticari alanın çok fazla olmadığı ve demografik olarak alt segment kişilerin yaşadığı bir alandır. O yüzden her birine sosyal adaleti, afet erişim yaklaşımını ve diğer kısımları düşünerek hareket edeceğiz. Kapsayıcı, güvenli, dirençli ve çevresel açıdan sorumlu bir kent yaklaşımı gerekiyor. Çünkü sürdürülebilir bir ulaşım kent yaklaşımının ana omurgasını oluşturacak.

Birleşmiş Milletler Yerel Hareketlilik hedeflerini nasıl çevireceğiz? Sürdürülebilir ulaşım, sürdürülebilir şehirlerin ilk adımıdır. Herkes son 1,5 yılda trafikte çok daha fazla beklediğini hissediyor. Herkes ışıkta çok fazla bekliyor. Sebebi şu: son bir yılda 30.000 yeni araç Diyarbakır trafiğine katıldı.

Geleneksel yaklaşım ve sürdürülebilir yaklaşım üzerinde konuşursak: Geleneksel yaklaşımda ulaşım master planlarında genelde hedefler koyuyoruz. Araç trafiği hızlandırılacak. Az kavşak koyulacak. Sinyalizasyon düzenlenecek... Ama sürdürülebilir yaklaşım böyle düşünmüyor. Sürdürülebilir yaklaşım diyor ki: yapabilirsin, ama senin özelinde düşünmüyorum. Katılımcı bir politikaya yönelmeli. Yürüyen kişiye burada yol istiyor mu diye sorulmalı. Oraya yol önermeden evvel orada yaşayan kişiye sorulmalı.

İnsanların erişim yönünden yol kapasitesini artırmıyoruz, toplu taşımayı ve yürüme yollarını artırıyoruz. Tekil odaklı proje yerine bütünleşik bir proje var. Bütün ili, bütün sistemi bir düşünüp adil ve erişilebilir bir alan oluşturmak gerekir. O yüzden kapsayıcı bir ulaşım kısmını ele alacağız.

Diyarbakır özelinde kentsel hareketlilik profili şu durumdadır. Sur, Dağkapı, Kayapınar, Otogar, Havalimanı, Dicle Üniversitesi, Hastaneler ve Bağlar'dır. Her birinin de kendine ait farklı bir yapısı var. Mesela havaalanı, otogar kısmı dış taraflara, dış yolculuklara daha çok açılan bir alandır. Üniversite daha çok öğrenci profilidir. Hastaneler daha hassas grupların etkilendiği ulaşım gruplarıdır. Hastanelere giden toplu taşıma hizmeti kesinlikle engelli erişimine uygun olmak zorundadır. Kullanıcı hedefli değerlendirmeler yapılması gerekir.

Politika için çeşitli öncelikler olacak. Ana omurgaya sürdürülebilir ulaşım yönünden bakılacak. Ana omurgada toplu taşıma olacak. Sonrasında bisiklet yapılanması, yürüme yolları ve diğer planlamalar için de kullanıcı bazlı, koridor bazlı planlamalar olacak. Toplu taşıma kalitesi için de göstergeler olacak. Bu göstergeler ölçülecek. Çözümler arıyoruz. Dezavantajlı gruplar için özellikle sosyal kapsayıcılık adı altında değerlendirme yapmak gerekir. Kent yaya odaklı sürdürülebilir bir şehir olmak zorunda. Bisiklet ve mikromobilite çok önemlidir. İnsanların daha çok yürümelerini, araçlarını biraz terk etmelerini, toplu taşımaya binmelerini istiyoruz. Yaya veya bisiklet yolları var ama sürekli ve kesintisiz değil. Bu sorunların çözülmesi gerekiyor. Tüm bunlar, en çok kullanıcının olacağı bölgelere ulaştırılmalıdır. Üniversitedeki kullanıcı grubu bunun için uygundur. Kullanıcının peşinden gitmeliyiz. Otopark ve özel araç yönetiminde, örneğin Sur Bölgesi için düşünülebilir. Suriçi'ne iyi bir şekilde ringleri yerleştirirsek, insanların araçlarıyla gelmemelerini teşvik edebiliriz.

Ulaşımı sadece konut yönünden değil, trafik güvenliği ve afetlere dirençli şekliyle düşünmeliyiz. Afetlere yönelik bir planlama şart. Örneğin, 6 Şubat depreminde herkes çıktı ve müthiş bir trafik yaşadık. Hepimiz 6-7 saat trafikteydik. Ama kentin acil koridorları belli olsaydı ve oraya yönlendirilseydi, trafikte bu kadar uzun beklenmemiş olacaktı. Bu sebeple kentte afet dayanıklılığı olan ulaşım olmalıdır. Yine iklim uyumu da çok önemlidir. Diyarbakır özelinde dünyada örneği olmayan Sur diye özel bir alanımız var.

Katılımcı ulaşım yönetiminde vatandaştan geri bildirim alınacak. Bildirimleri sınıflandıracağız, haritalandıracağız, kararlar verip uygulamaya geçeceğiz ve sonrasında uygulamaları izleyeceğiz. SAMP yaklaşımı da bunu destekliyor. Tüm planlamaları SAMP içinde yapıyoruz. Bir vadeli durum şeklinde yapılıyor. Belediyeden, üniversiteden, kullanıcıdan, STÖ'lerden ve sürece dahil olabilecek herkesten veri almamız gerekiyor. SAMP'ın ulaştırma vasıtası planlarından en büyük farkı budur. Ne yapılacağını kullanıcı belirliyor. Sürdürülebilir bir ulaşım için ölçümler yapılamazsa yönetilemez. 2027 yılında öncelikli alanlar için önce ölçümler yapılacak, izlenecek ve sonra da yönetilecek.

Ama hepimizin ortak bir sorumluluğu var. Sadece belediyeye yüklenemeyiz. Çünkü belediye istediği kadar iyi optimize edilmiş destek mekanizmaları sunsun, kullanıcı bunu kullanmıyorsa, kullanıcı bu farkındalık içerisinde değilse, sistemde size sunulan hiçbir yatırımın bir anlamı yok. O yüzden Diyarbakır'da ulaşımı yeniden düşünelim ve Diyarbakır nasıl bir şehir olmak istiyor, sorusuna hep beraber cevap arayalım.

Kapsayıcı ve Sürdürülebilir Kentleşme (Kapsayıcı, Sürdürülebilir Kentleşmeyi ve Katılımcı, Entegre Yerleşim Planlamasını Güçlendirmek)

Mahsun Dayan (Şehir Plancıları Odası Diyarbakır Şube YK Üyesi)

Kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşme üzerine konuşacağım. Toplumda şehir plancıları sadece imarla ilgileniyor, imar alanları açıyor şeklinde yanlış bir algı var. Ama okullarda gördüğümüz eğitim, politika üretmeye yöneliktir. İmar bu işin bir kısmıdır. Önceliğimiz ise politika üretmektir. Bugün politika üretmeye yönelik bir sunumum olacak.

Neden Kapsayıcı ve Sürdürülebilir Kentleşme

Küresel eğilimler şunu gösteriyor. Mevcutta dünya nüfusunun %68'i kentlerde ikamet ediyor. 2050'de bu oranın %75'e çıkması öngörülüyor. Türkiye'nin kentleşme dinamikleri hızlı ve dengesiz olduğu için kaynak baskısı ve çevresel riskler artıyor. Nitelikli yaşam alanlarına talep yükseliyor. Diyarbakır'dan örnek verebiliriz. İnsanların daha çok villa talep etmesi daha nitelikli yaşam alanları ve kendi konfor alanlarını oluşturmalarına yöneliktir. Yerel yönetimlerin rolü ve yetkisi sürdürülebilir kalkınmanın öncüsü ve kapsayıcı büyümenin bir anahtarıdır. Yaşanılabilir, dirençli, rekabetçi kentler ve ortak gelecek için dört kapsam var. Bunlar, sosyal kapsayıcılık, çevresel sürdürülebilirlik, güçlü yönetişim ve ekonomik verimliliktir. Diyarbakır'ın mekânsal gelişiminin son 20 yılda üç katına çıktığı söylenebilir. Yayıldıkça yayılıyoruz ve doğayı tahrip etmeye devam ediyoruz. Eski Bağlar bölgesi veya Şilbe olarak adlandırdığımız alanlar çöküntü alanlarına dönüşmeye başladı. Ofis de bunlardan bir tanesidir. Planlamada şöyle bir hata var. Her zaman ulaşım akslarında planlama yapılıyor. Bütün insanlar oraları tercih ediyor. Diyarbakır'da Elazığ ve Urfa bulvarları etrafında kümelenmiş durumdayız. Ondan ziyade kompakt bir şehir oluşturursak daha iyi olur.

Diyarbakır için fırsat olan ve eski planlarda gözden kaçmış bir gerçekliğimiz var. Avrupa'da da çok fazla örneği var. Nehirler şehirlerin içinden geçerken, nehrin etrafında güzel tasarımlar yapılarak şehirle bütünleştirilir. Ama biz Dicle Nehri'ni bir kenara atmışız. Bu da bizim bir eksiğimizdir. Diyarbakır'ın temel sorunlarının kaynağı hızlı ve düzensiz bir kentleşmedir. Altyapı ve hizmetler birçok noktada yetersizdir. Ulaşımda tıkanıklık ve erişilebilirlik sorunu var. Yeşil alan ve kamusal alan yetersizliği var. 2024'ten itibaren yeni yönetim geldiğinde iki büyük proje yaptı. Ama öncesinde sadece Park 75 olarak adlandırılan büyük kamusal bir park vardı. Tüm bunların yanında iklim ve çevresel baskılar da var. Avantajlarımız şu: genç ve dinamik bir nüfusumuz; stratejik/coğrafi bir konumumuz; güçlü kültürel ve tarihi bir mirasımız; tarım, turizm, ticaret potansiyelimiz var. Yenilenebilir enerji kaynakları açısından Diyarbakır'ın büyük bir potansiyeli var.

Kapsayıcı Kent

Kapsayıcı kent, mekansal adalet, sosyal kapsayıcılık, katılım, çeşitlilik, kapsama ve eşit hizmet erişimidir. Kimler kapsayıcı kente dahildir? Çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar, engelli bireyler ve toplumun tüm kesimleridir. Burada şuna dikkat etmeliyiz: Sürdürülebilir kentleşme uzun vadeli düşünülmeli, kaynaklar verimli kullanılmalı. Katılım ve birlikte üretim, iklim direnci ve uyum, mekansal adalet ve entegre yerleşim planları gerekir.

Ayrıca üst ölçek ve alt ölçek plan ilişkisine değinmek isterim. Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde ulusal stratejilerin, politikaların bir alt ölçeği ve bölgesel çevre düzeni planı olarak adlandırılan planlar var. İl bazında bazı yerlerde 25.000 ölçekli nazım imar planları oluyor. Yerel kısımda da 5.000 ve 1.000 ölçekli planlar var. Burada entegre yerleşim planlamasının asıl önemli noktası ise kurumlar arası koordinasyondur. Kurumlar arası koordinasyon içeriği belediyeler, kamu kurumları, bölge idareleri, üniversiteler ve sivil toplumlar olarak açıklanabilir.

Diyarbakır'da sivil toplumlar bu işin belli bir kısmında olabildiğince yer alıyor. Ancak veri temelli planlamaya ihtiyaç var. Ölçemediğimiz şeyi yönetemeyiz, yönetemediğimiz şeyi de iyileştiremeyiz. Burada da CBS, Coğrafi Veri Bilgi Sistemi dediğimiz uygulama, işin içine giriyor. İstatistikler, gerçek zamanlı veriler, açık veri paylaşımı, analiz, senaryo üretimi...

İklim dirençli kentler için Mersin'de çok güzel bir örnek var. Mersin'de belli bölgelerin ısı adalarını çıkarılıyor ve farklı uygulamalar yapılıyor. Bu uygulamalarda ağaçlandırma türleri yapılan ölçümlere göre belirleniyor. Soru şudur: Farklı ağaçlandırma türleriyle kent içindeki ısı ne kadar düşürülebilir? Bununla ilgili uygulama yapıyorlar. Yeşil altyapı, ekolojik ağlar, ekolojik ağ bileşenleri, naturel alanlar, tarımsal peyzajlar, mavi altyapı bağlantı koridorları, yeşil altyapı uygulamaları, kentsel yeşil alanlar...

Dicle ve Hevsel ekolojik bir koridordur. Bu koridor üzerinde çalışılması gerekiyor. Farklı tasarımlar için yurt dışından profesyonel destek almak gerekebilir. Hevsel'i tarihi doku ile yeşil bir bağlantı noktası olarak görüyoruz, ama Suriçi'ne giderken yaz mevsiminde güneşin altında yanıyoruz. Kent içi yeşil koridorlar üretmeliyiz. Yeşil koridorlar kentteki havayı da kontrol edebilme olanağını açabilir. Kayapınar'ın yeni planlama bölgesinde veya Bağlar'ın Bağcılar kısmında daha iyi hava koridorları var.

Yağışlar olduğunda geçirgen altyapımız olmadığı için sel baskınları oluyor. Birkaç gün önce de İstanbul'da büyük bir sel baskını olmuştu. Doğa temelli çözümler, iklim uyumu, su güvenliği, sağlık ve refah, ekonomik kazanç, afet riskinin azalımı, sürdürülebilir ulaşım ve hareketlilik meseleleri var.

Günümüzde özel araç bağımlılığı yüksektir, toplu taşıma kapasitesi ve entegrasyon sınırlıdır, yaya önceliği ve güvenliği yetersizdir, bisiklet ağı kesintilidir ve güvensizdir, emisyon ve hava kirliliği yüksektir, trafik tıkanıklığı ve zaman kaybı yüksektir. Diyarbakır kentine 2035 yılı için toplu taşıma, yaya, bisiklet ve mikromobilite öncelikli bir ulaşım planlamasının yapılması gerekiyor. Entegre, akıllı, erişilebilir ulaşım ağı, güvenli, konforlu ve engelsiz yaya yolları, kesintisiz bisiklet ağı ve paylaşımlı sistemler, düşük karbonlu, elektrikli ve temiz ulaşım, daha hızlı, verimli ve sürdürülebilir hareketliliktir.

Sürdürülebilir ve kapsayıcı şehirlerin en önemli ayağı akıllı şehir ve dijital belediyeciliktir. Ölçemediğimiz şeyi yönetemeyiz. Yönetemediğimiz şeyi de geliştiremeyiz. O yüzden verileri doğru kaynaklardan almamız ve şeffaf bir yönetimle ölçmemiz gerekiyor. Her şeyi doğru ölçmemiz gerekiyor. Ölçemediğimiz sürece yapamayız. Güzel bir planlama ortaya çıkmaz. Sosyal dayanıklılıktan ve kentsel eşitlikten bahsedilemez. Kayapınar'la eski Bağlar'a baktığımızda veya Ofis semtine baktığımızda ciddi bir eşitsizlik var. Buna kira olarak da, yaşam kalitesi olarak da bakılabilir. Kentsel dönüşümde yeni bir yaklaşım gereklidir. Kentsel dönüşümün sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık altında ele alınması gerekiyor.

Uluslararası iyi uygulama örneklerinde Kopenhag'da sürdürülebilir ulaşımın güzel bir örneği var. Bisiklet yolları ile günlük ulaşımın %62'si sağlanıyor. Seul'de akıllı şehir ve dijital yönetimin güzel bir örneği var. İOT sensörleri ve veri platformlarıyla gerçek zamanlı şehir yönetimi uygulaması var. Almanya'nın Freiburg'da da yeşil altyapı ve iklim direncine dair güzel bir örnek var. Güneş enerjisi, yeşil çatılar ve yağmur suyu yönetimi var. Kolombiya'da sosyal kapsayıcılık ve kentsel dönüşüm uygulamalarında dezavantajlı mahallelerde kentsel yenileme ve sosyal yatırımlar yapılıyor. Melbourne'de (Avustralya) katılımcı planlama ve yaşanabilir mahallelere dair güzel bir örnek var. Mahalle ölçeğinde katılımcı planlama süreçleri var. Küba'da ve Brezilya'da entegrasyonlu toplu taşıma ve yeşil alan sistemi için güzel ve örnek uygulamalar var. Diyarbakır için stratejik öncelikler şeklinde projeler olmalı.

Diyarbakır'da yeşil alanların artması gerekiyor. Ulaşımda dönüşüm, toplu taşıma entegrasyonu bisiklet ağı genişletme, ulaşım sistemleri, yerel dönüşüm, yaşam alanları, sosyal Diyarbakır projesi, yerel ekonomi istihdamı, dijital Diyarbakır platformu, kültürel miras ve turizm rotaları olmalıdır. Belediyeler için yol haritasında birincisi hazırlık ve durum analizi, ikincisi vizyon ve hedef belirleme, üçüncüsü planlama ve entegre yaklaşım, uygulama ve yatırım, izleme, değerlendirme ve raporlama, katılım ve iletişim, sürdürülebilirlik ve yaygınlaştırma, başarı göstergeleri ve izleme sistemi olmalı. Burada ilk veri 2023 yılına ait, hedef olarak da 2030 yılıdır. Yeşil ve dirençli içerik, sürdürülebilir ulaşım, sosyal dayanıklılık ve eşitlik, kentsel dönüşüm ve yaşam kalitesi, döngüsel ekonomi, iklim direnci ve raporlama gibi uygulamalar olmalı.

Bu süreç, periyodik raporlamalar, şeffaf veri portalı, vatandaş geri bildirimi ve paydaş değerlendirmesi ile takip edilecek. Bugün neredeyiz? Hızla büyüyen dinamik bir kent, doğal ve kültürel zenginlikleri yüksek bir miras, iklim, çevre, afet ve sosyal zorluklarla karşı karşıyayız. Kurumlar arası işbirliği ile katılımcılık güçlendiriliyor. Veriye dayalı yenilikçi sürdürülebilir çözümler geliştiriliyor. Sonuç olarak, yaşanabilir ve yeşil bir Diyarbakır, kapsayıcı ve eşit bir Diyarbakır, dirençli ve güvenli bir Diyarbakır, üretken ve rekabetçi bir Diyarbakır, akıllı ve güvenli bir Diyarbakır'a ulaşmak temel hedeftir.

Afet Yönetimi ve Dirençli Şehirler (Afetlerden Kaynaklanan Ölümleri ve Ekonomik Kayıpları Önemli Ölçüde Azaltmak)

Hasan Basri Yorulmaz (Afet Yönetimi ve Dayanışma Derneği Eş Başkanı)

Afet Yönetimi Derneği olarak afet yönetimi, afet ve toplumsal cinsiyet konularında 1000'den fazla kişiye eğitim verildi. Bu çalışmaları belediyelerimiz başta olmak üzere sivil toplum örgütleri, demokratik kitle örgütleri ile beraber yaptık. Çalışmalarımız sadece Amed ile sınırlı değil, ayrıca Bingöl'de, Adıyaman'da ve Hatay'da da sürdürüldü.

Rapor sunumunda afetin verileri en düşük seviyedeydi. Dolayısıyla en hazırlıksız olduğumuz konu afet konusudur. Özellikle büyük afetler yaşadıktan sonra merkezi iktidarların yönetmeliklerde yaptığı değişikliklerle yerel yönetimler bünyesinde Afet Daire Başkanlıkları kuruldu. İlçe belediyelerinde de afet müdürlükleri kuruldu. Fakat bu birimleri kurmak yetmiyor. En önemlisi, personel vermek, bütçe ayırmak, bunun planlamasını ve programlamasını yapmaktır. Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere, diğer belediyelerde ciddi bir çalışma var. Ama veriler de gösteriyor ki bu çalışmalar çok yetersizdir.

Sürdürülebilir kentlerden bahsederken, Birleşmiş Milletler bünyesinde gönüllü insanların sürdürülebilir afet çalışmaları da var. UCLG-MEWA 2018-2020 Stratejik Planı'nın temel referans belgelerinden kabul edilen Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi (2015-2030), 2011'de Japonya'da meydana gelen deprem sonrasında gönüllü insanların özellikle Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin de desteğiyle yaptığı bir çalışmadır. Bu çalışma, 2005-2015 çalışmasının Hyogo Çerçeve Eylem Planı'nın bir devamı niteliğini taşıyor. Burada amaç, afet yönetiminden afet risk yönetimine, afetleri bir bütün olarak afet öncesinde, afet sırasında ve sonrasında yönetmektir. Burada riskleri öncesinden görmek ve ona göre planlama yapmak, buna ilişkin de dirençli toplumların ve sürdürülebilir bir kalkınmanın yaratılması amaçlanıyor.

İki beklenen sonuç ve amaç var. İlk olarak, 2030'a kadar afet risklerinin ve kayıplarının azaltılmasıdır. Bir konumuz da dirençli kentler konusudur. Yeni risklerin oluşmasını önlemek, mevcut riskleri azaltmak, yine müdahale ve iyileştirme kapasitesini artırmak, can kayıpları, ekonomik kayıpları azaltmak, afetten etkilenen insan sayısını azaltmak, kritik altyapı dirençliliğini artırmak, ulusal ve yerel stratejileri çoğaltmak, gelişmekte olan ülkelere desteği artırmak, erken uyarı sistemlerini artırmaktır. Erken uyarı sistemlerinin afet öncesinde uygulandığı zaman can ve mal kayıplarını minimize ettiği de bir gerçektir.

İkincisi de tüm toplumun katılımını esas almadan bir afet yönetim sistemi oluşturmak mümkün değil. Kadınların, gençlerin ve engellilerin rolleri, bilimsel ve yerel bilgiyle birleştirilmelidir. Öncekinden daha iyi inşa etme yaklaşımı benimsenmelidir. Eylem önceliğinde afet riskini azaltmak, afet risk yönetimini güçlendirmek, dirençlilik için yatırım yapmak, etkin müdahale ve yeniden inşa hazırlığı yapmak gereklidir. Paydaşların rolü ve uluslararası işbirliği, devletler, yerel yönetimler, özel sektör, STÖ'ler ve akademi ortak çalışma yürütmelidir. Uluslararası dayanışma ve finansal destek

güçlendirilmelidir. Gelişmekte olan ülkelere teknik ve finansal destek sağlanmalı. Sonuç olarak, 2030'a kadar amaç afet risklerini azaltmak, dirençli kentler, dirençli toplumlar oluşturmak ve buna ilişkin bir küresel yol haritası oluşturmaktır.

Afet yönetiminde, akademisyen arkadaşlarımız da dahil olmak üzere, doğal afet kavramını kullanıyorlar. Bu kavramın yanlışlığını görmek gerekiyor. Doğallıktan gelişen doğa olayları var. Bunun afete dönüşmesi ise insan ve insan kaynaklı unsurlar neticesinde gerçekleşiyor. Özellikle bu tür çalışmaları yapan belediye yöneticileri kavramlara dikkat etmelidir. Riski yönetemezsek krizi aşamayız. Bu çok önemlidir. Üzerinde en fazla durulması gereken konu başlığı risk yönetimidir. Risk analizlerini yapmadan bölgenin, kentin, mahallenin risklerini bilmeden krize dönüştüğünde, 6 Şubat benzeri bir süreç yaşanır. Deyim yerindeyse, 6 Şubat'ta bütün kurumlar enkaz altında kaldı. Sivil toplum, yerel yönetim ve merkezi yönetim de dahil olmak üzere 3 gün, 5 gün bir planlama yapılamadı, sahaya inilemedi ve en büyük eleştiri de buradan yapıldı. Dolayısıyla risk analizini yapmak son derece önemlidir. Riski analiz ettiğinizde herhangi bir risk ortaya çıktıysa, bu riske ancak doğru bilgi, hızlı eylem ve güçlü bir toplumla müdahale edilebilir.

6 Şubat depremi devlet kurumlarının afet yönetimine, afetlerin kriz aşamasındaki sorunlarına çözüm olamayacağını net olarak göstermiştir. Burada yapmamız gereken doğru bilgiye, hızlı eyleme, güçlü topluma ulaşma çabasıdır. Toplumu örgütlemeden hiçbir sorunu çözemeyeceğimiz gibi afet yönetimini de çözemeyiz. Burada bir afet döngüsü var. Hazırlık, zarar azaltma, müdahale ve iyileştirme süreçleri var. Bu bir döngüdür. Biri diğerinden bağımsız düşünülemez. Afetlere hazırlık söz konusu olacaksa, bütünlükle döngü içindeki kurumlara, STÖ'lere ne düşüyorsa yapmak gerekir.

Bir diğer konu başlığımız Dirençli Kentler. Ne demek dirençli kent? Herhangi bir afet meydana geldiğinde can kaybını en aza indirmek, yapısal yıkımları en aza indirmek ve hayatın doğallığını en kısa sürede hayata geçirebilmektir. Tüm bunlar yapılabiliyorsa, dirençli kentler demektir. Dirençli kentler uygulamasını dünyada gerçekleştirebilen en önemli ülkelerden biri Japonya'dır. Ülkemiz bir deprem kuşağıdır. Bunu fıtrata, kadere bağlamadan kurumlar ciddi bir planlamayla, yerel yönetimleri de işin içine katarak ve en önemlisi mahalle afet döngülerini ortaya çıkararak gerçekleştirebilir.

Afet Yönetimi ve Dayanışma Derneği (DMS) olarak bir projemiz var. Yaz süreciyle beraber iki ya da üç pilot mahalle seçeceğiz. Burada belediyelerimize de STÖ'lerimize de işler düşüyor. Her mahalleye en az bir konteyner bırakıp, orada gönüllü bir ekip oluşturup, bu ekiple mahallede olası bir afete direkt sahadan müdahale etmenin en önemli yolu olarak düşünülmektedir. 6 Şubat depremi bize bunu gösterdi. Gerek malzeme temininde gerekse de yer temininde beraber çalışmanın önünü açacak bir beklenti içindeyiz.

Çevresel Etki ve Ekolojik Denge (Şehirlerin kişi başına çevresel olumsuz etkilerini azaltmak; özellikle hava kalitesini ve atık yönetimini iyileştirmek)

Doç. Dr. Zehra Kılınç (Diyarbakır Tabip Odası)

Yediğimiz, içtiğimiz besinlerden tutun da hava, su, toprak, yaşadığımız yer, şehir; bunların hepsi atıklar, katı atıklar, oldukça geniş kapsamlı bir konudur. Yerel yönetimler neler yapabilir? Yerel yönetimlerin buradaki rolü nedir? Elbette ki yerel yönetimler tek başına bu konuları götüremez. Bir işbirliği gerektiriyor.

BM'nin 11. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri üzerinden böyle bir proje gerçekleştirildi. Kalkınma hedefleri, 1985 yılında Milenyum Hedefleri diye 8 hedefle başladı. Ama dünya değişiyor, dönüşüyor. Yeni riskler ortaya çıkıyor. 8 hedef gördüğünüz gibi 17 hedefe dönüşmüş durumdadır. Dikkatinizi çekmiştir. İlk 6-7 hedef zaten vardı. Ama artık iklim kriziyle beraber ciddi anlamda havamız, suyumuz, toprağımız kirlenmeye başladı. 16. Maddede yer alan barış ve güçlü kurumlar sağlığın olmazsa olmazıdır. Güçlü kurumlara ihtiyacımız var. Bunlar kalkınmanın temelinde olan şeylerdir.

Çevresel etkinin ve ekolojik dengenin sağlanmamasının şehirlere olumsuz etkileri konusu neden önemli? 12.000 yıllık bir Holosen döneminden, gezegenin stabil olduğu dönemden, maalesef Antroposen dediğimiz labil bir döneme geçtik. Risklerin arttığı bir döneme geçmiş durumdayız. 12.000 yıl boyunca gezegenimiz belli bir dengede ve istikrarda devam ederken, özellikle 1945'ten sonra bozulmasıyla riskli bir döneme girildi. İçinde bulunduğumuz dönem, Antroposen dönemidir. Bu böyle giderse dünyanın sonu da yakındır, denilebilir.

2025'te bir sağlık raporu yayınlandı. Dünyanın güvenli sınırlarda olması için gerekli 9 eşiğin 7'sini aşmış durumdayız. Gezegen şu an 7 eşikle kötüye ve kritik bir seviyeye doğru gidiyor. İhlal edilen seviyeler var. Okyanusların asitlenmesi ile bu ihlal seviyeleri artmış durumdadır. Gezegenimiz yüksek riskli bölgededir. Artan şeyler, beklenen ve güvenli sınırlar ve mevcut durum görülüyor. Özellikle karbon emisyonu, 423 ppm'e çıkmış durumda. Olması gereken karbon emisyon oranı ise 350 ppm'dir. Genetik çeşitlilik azaldı. İklimde küresel ısınma vesaire sonucu biyoçeşitlilik azaldı. Artık yeni hastalıklar, pandemiler görülecek. Bu beklenen bir şeydir. Dünya Sağlık Örgütü bununla alakalı alarm durumundadır. Bunun adı pandemi X olur. Bugün Covid pandemisi oldu. Yarın başka bir şey olacak. Hanta virüsünü de yakın zamanda gördük. Neyse ki pandemi düzeyinde olmadı.

Ama bunların hepsi biyoçeşitliliğin azalmasının bir sonucudur. Güvenli seviyede olması için dünyada orman örtüsü %75 oranında olması gerekirken, bu oran %59'a düştü. Tatlı sularımız bozuluyor. Azotun tarımda ve hayvanda kullanımı, azotun artışı, kullanılan ilaçlar, antibiyotik direnci vesaire, bunlar hep sınır seviyelerindedir. Okyanusların asitlenmesi gibi durumlar dünyayı, gezegenimizi kötü duruma getiriyor.

Şimdi de bir tüketim paradoksu var. Dünyanın nüfusu 2050'ye kadar yükselerek devam edecek ve 2050'den sonra bir azalma bekleniyor. Dünya nüfusunun 9,6 milyar olması bekleniyor ve dünyanın mevcut sınırı ve kapasitesi var. Ancak böyle giderse her insanın yaşanabilir, insana yakışır, yaraşır şekilde yaşayabilmesi için üç gezegene daha ihtiyacı olacak. İnsan etkisiyle olan bu bozulmayı azaltmazsak, sonumuz hızla kötüye doğru gider.

Şehirler hem çözüm noktası hem de sorunu üreten bölümlerdir. Dünya nüfusu artıyor. Kaynak tüketiminin ve karbon emisyonunun çoğu şehirlerdedir. Şehirler hem çözüm hem de sorunu üreten noktalardır. Bu böyle giderse ne olacak? Yeni hastalıklar göreceğiz. Ormansızlaştırma, kentleşme ve suların azalmasıyla beraber ne göreceğiz? Habitat değişecek. Ciddi bir tür virgen popülasyonu artacak. Pantavirüs bunlardan biridir. Türvirgen popülasyonunun artması, kuraklık, iklim değişikliği, ormansızlaştırma ve birçok alanın imara açılmasıyla habitatı değiştiriyoruz. Kemirgen nüfus artıyor. Virüs, kemirgen ve insan teması artıyor. Vektör denilen kemirgenlerden bulaşan hastalık riski artıyor. Hantavirüsü şu an atlatmış durumdayız. En azından Türkiye'deki bu virüs çeşidi ölüm getirmiyor, ama buna benzer pandemileri de göreceğiz. Onun için şöyle bir tanım var. Artık egodan ekoya geçme dönemine ihtiyacımız var. İnsanı üstün tutan, diğer her şeyi insana hizmet eden bir araç olarak görmekten vazgeçmeliyiz. Bir an önce ekosisteme geçmeliyiz.

Buz dağı fenomeninde buzdağının sadece üstü görülür, ama altındaki nedenler nelerdir? Mesela şu an iklimle ilgili olan şeyler insanlara fatura ediliyor. Sanki insanların bireysel tüketimlerinden kaynaklı ısınıyoruz, klima kullanıyoruz, duşlarda gereksiz yere su kullanıyoruz, gereksiz yere harcama yapıyoruz, elektriği, suyu tüketiyoruz. Kabul edelim, bunların bir payı var ama en büyük pay sanayide, fosil yakıt tüketen, kâr için çalışan şirketlerdedir. Aslında alttaki neden budur. İnsanlar hızla, çılgınca tüketiyor ve hepimiz tüketiyoruz. Bunlar temel nedenlerdir.

Bunların artmasıyla beraber gelir eşitsizlikleri de artıyor. Plansız kentleşme yükseliyor. Plansız kentleşme niye olur? Yoksulluk plansız kentleşmenin en belirgin nedenlerinden biridir. Gelir eşitsizliği var. Faturayı da en az kirleten ödüyor. Örneğin, dünyada Avrupa ülkesinin havaya saldığı karbon monoksitin etkilediği iklim olaylarından en çok kimler etkileniyor? Dezavantajlı dediğimiz gelişmekte olan Afrika gibi ülkeler etkileniyor.

Hasan Basri hocamız doğru bir tanımda bulundu. Doğal afet diyoruz. Ancak sel, deprem etkisi vs., insan etkisiyle ortaya çıkan şeylerdir. Biz de bunları tetiklemiş oluyoruz. Sadece yüzeyi görmemek değil, alttaki nedenleri de görmek lazım. Bunun sonucunda iklim değişiyor, hava kirleniyor. Atıklar iyi yönetilemezse sağlığımız bozulur. Kronik hastalıklar oluşuyor. Astım, koah, kardiyovasküler hastalıklar bir numaralı ölüm nedenleri olarak artıyor.

Şehirlerde çevreyi ve hava kirliliğini neler etkiler? En önemlileri karbon ayak izidir. İnsanların etkisiyle enerji, ısınma, ulaşım, sanayi ve atık şeklinde karbon salıyoruz. Türkiye 2052'de sıfır karbon emisyonu hedefine umarım ulaşır. Çünkü 2030 hedefleri de pandemi ile beraber muhtemelen 10 yıl ötelendi. Eğer iyi çalışılırsa, buna 2040 hedefi demek daha doğru olur. Türkiye'nin bu hedefin daha gerisinde olduğunu düşünüyorum. 2052'de böyle bir hedef koydu. Amed Büyükşehir Belediyesi'nin 2030'a kadar %40 oranında karbon emisyonunu azaltma hedefi var. Bu hedefin belirlenmiş olması bile çok iyidir. Dünya genelinde 8,1 milyon yaşam kaybının nedeni hava kirliliğidir. Hatta buna görünmez katil deniyor. Hava kirliliğini konuşmuyoruz, hastalıkları konuşuyoruz, ama kök nedeni hava kirliliğidir. Yedi ölümden biri hava kirliliğine bağlı olarak gerçekleşiyor. Ölüm riskinde ikinci sırada hava kirliliği var. 2023 yılında Türkiye nüfusunun %92'si Dünya Sağlık Örgütü'nün önerdiği

bir eşik değerini aştı. Hepimiz Türkiye'nin her yerinde kirli hava soluyoruz. PM 2.5, mikro düzeyde ve bir saç telinden daha küçük havadaki mikropartiküller egzozdan, endüstriyel yanmadan oluşuyor. Mikropartiküllerin akciğer üzerinde olumsuz etkileri var. Mikropartiküller, kana karışabiliyor, kardiyovasküler hastalıklar yapıyor ve her artış maalesef kardiyovasküler ölüm riskini artırıyor. Kanser oranları arttı, hastalık arttı. Bunun sebebi 'aşı mı' diye söyleniyor, ama görünmez riskleri hiç hesaba katmıyoruz. Yapılan çalışmalarda bu hastalıkların arttığı biliniyor. Yine partikül maddeler 10, kaba toz, inşaat tozu, yol tozu, tarımsal faaliyetlerden kaynaklı tozlardır. Bunlar da yine akciğeri, solunum yolunu etkiliyor, gözü etkiliyor. Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ) bunun için 15 yıllık ortalama sınır koyuyor.

Karbondioksit, fosil yakıt kullanımı nedeniyle küresel ısınmaya sebep oluyor. Doğrudan sağlık etkisi şöyledir. Bir kapalı ortamda karbondioksit salınımının artması, bir süre sonra baş ağrısının temel nedeni oluyor. Azot dioksit ise özellikle partikül madde 2.5'in oluşumunda öncü bir eşiktir. Dizel araçlar, ısınma sistemleri, enerji santralleri... bunlar da hem çocuklarda akciğer gelişimini etkiliyor hem de solunum sistemi hastalıklarına yol açıyor.

Temiz Hava Hattı platformunun 2024'te çıkardığı bir rapor var. Rapora göre Türkiye fosil yakıta bağımlıdır. Elektrik üretiminde bile kömür ilk sıradadır. Yeterince izlenmiyor. İstasyonlar var ama bazı istasyonların içinde hiçbir veri yok. Yine OSB'lerde partikül madde 10 ölçümü yapılmadı. Ölümlü kanser ilişkisi, özellikle deprem sonrası, deprem bozuğu ile ilgili birçok kişide ve özellikle deprem sonrasında yıkım içinde çalışan kişilerde, asbest tespit edildi.

Katı atıkta insan başına yaklaşık 0,7-1 kg atık üretiyoruz. Ama bu rakam ülkenin gelişmişliğine, endüstrileşmesine ve tüketimine bağlı olarak değişiyor. Yüksek gelirli ülkelerde katı atık oranı artıyor. Türkiye'de ortalama 1,14 kg'dır. Atık çeşitleri ve atık yönetimi, katı atığı azaltmada, bertaraf etmede, yeniden kullanımda, geri dönüşümde ve geri kazanımda önemlidir. Atık azaltma için tek kullanımlık ürünler, yeşil kamu alımları ve eko tasarım standartları yeniden kullanım için uygun görülüyor. Her şey o kadar ucuz ve ulaşılabilir ki tamir etme neredeyse yok. İkinci el mağazaları ülkemizde hala çok rağbet görmüyor. Dolum istasyonları da öyledir. Kâğıt, cam ve plastiklerin geri dönüşümü önemli bir sorundur. Türkiye'de geri dönüşüm oranı %18'dir. Raporda gördüğüm kadarıyla Diyarbakır'da %1,8 geri dönüşüm oranı ile Avrupa'nın çok gerisinde kalıyoruz.

Özellikle bisiklet altyapısının gelişmesi kişi başına karbon emisyonunu ciddi anlamda azalttı. Rüzgâr enerjisi ile elektrik ihtiyacının %50'si karşılanıyor. Brezilya'da Yeşil Değişim programı var. Atıkları getirdiklerinde karşılığında bilet, kart alıyorlar, okul malzemesiyle değiştiriyorlar. Atık toplama sorunu bu şekilde çözülüyor. Karşılıklı bir kazanç oluyor. Hem atığı getiriyorlar, hem atığı toplamış oluyorlar, hem de karşılığında bir kazanç elde etmiş oluyorlar. Yine dizel araçlar için bazı yerlerde kısıtlama olması, yine gerçek zamanlı hava kalitesi izleme ağlarıyla iyi örnekler var.

Genel olarak halkla iç içe olmak, halkla iletişim kurmak, halkı buna inandırmak ve teşvik etmek, hem bilinçlendirmek hem de belki ödüllendirme yönetimi ile ilerlemek gerekebilir. Bir yerde ceza varsa ödül de olmalıdır. İletişim, bilişim teknolojilerini kullanmak gibi örnekler var. Kentte yeşil koridorlar var. Buralara dikilmiş ağaçlarla hem kentin hava ısısı düşürülüyor hem de ciddi karbon emisyonu engelleniyor. Yer, zaman, elektrikli araçlarla değişimini Hong Kong başardı. Hong Kong'taki tüm araçlar elektriklidir. Yerel yönetimlerin karar almaları ve halkla iç içe olmaları gerçekten önemlidir. Tek sağlık diye bir kavram var. İnsan, hayvan, çevre sağlığını bir arada düşünmezsek, sadece insan sağlığına odaklanırsak, maalesef diğer tahribatlar devam edecek.

Entegre Politikalar ve İklim Uyumu (Afet Risklerini Azaltan, İklim Değişikliğine Uyumlu, Entegre Şehir Politikalarını Uygulamak)

Kapsayıcı Yeşil Alanlar (Herkes İçin Güvenli, Kapsayıcı, Erişilebilir Yeşil ve Kamusal Alanlara Erişim Sağlamak)

Nevroz Kavak (Çevre Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Başkanı)

İklim ve çevre özellikle kapsamı çok geniş ve multidisipliner bir alandır. Günümüzde kentler hem ekonomilerin büyümesinden hem de hızlı artan nüfuslarından kaynaklanan iklim değişikliğine maruz kalmaktadır. Sanayi, kapitalizm, rejimler ve kâr amaçlı sistemler masum değil. Ancak paydaş kurum, kamu kurum ve kuruluşları kadar bireylere de çok ciddi sorumluluk ve iş düşüyor. Çünkü ne kadar entegre politikalar ve sistemler kurarsak kuralım, vatandaşı dahil etmedikten sonra başarılı olmayacaktır. Yerel yönetimlerden kentteki tüm kamu kurum ve kuruluşlarına kadar entegreli bir sistem, dayanıklı ve dirençli kentler kursak da, orada yaşayan toplumu ve vatandaşımızı bu sisteme entegre etmezsek, sistemleri biraz öylesine kurmuş olacağız.

Bir kentte eylem planları hazırlanır, yerel eşitlik eylem planları düzenlenir. Ancak bunlar da insan odaklı genelde hesaplanıp kartların eylem adımlarının oluşturulduğu sistemler olur. Bu sebepten insanları merkeze almak zorundayız. Yoksa sanayide, günün sonunda kâr amacı güden, sanayi işleten ve istihdamı sağlayan da nihayetinde bir insandır. Çünkü insanı, kendimizi, bireyi değiştirebilirsek, topluma katabilirsek, bu sistemleri kullanılabilir hale getirebiliriz.

İklim Paris Anlaşması, 2016 yılında yürürlüğe girdiğinden beri iklim değişikliği ve iklim krizi uyum politikaları gündeme gelmeye başladı. Bu kente ilk adım olarak hazırlanan eylem planı ekibinde bulunan biri olarak ifade etmek isterim ki eksik kaldığımız yönler oldu, ancak aşırı kapsayıcı olmasa da kentte çok güzel rehberlik edecek sürdürülebilir bir enerji ve iklim eylem planı hazırlandı. Bu konu, çok ciddi ve paydaş kamu kurumlarımızı dahil etmek zorunda olduğumuz bir meseledir. Sadece yerel yönetimleri değil, Büyükşehir Belediyesi'nin uygulayıcısı sistemleri değil, ayrıca STÖ'leri, bireyleri, valiliği, DİSKİ'yi, DSİ'yi ve Karayolları'nın tamamını dahil etmezsek, istediğimiz şekilde uygulamaya ve %40 emisyon azaltım hedefine ulaşamayız. Bu sebepten kaynaklı olarak kamu kurumları kadar bireylere de iş düşüyor.

Diyarbakır, nüfusu hızla artan bir kenttir. Bu yüzden iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini günümüzde daha belirgin hissetmeye başladık. Bölgesel olarak çok kurak ve sıcak bir iklimde yaşıyoruz. İklim değişikliğini, aşırı sıcak hava dalgalarını, ani ve şiddetli yağışları, bununla beraber gelen sel ve afetleri, aşırı iklim ve hava olaylarını hem bölgesel hem de küresel ölçekte hissediyoruz. Yaşadığımız doğal afetlerde görüyoruz. Ancak Diyarbakır tarih boyunca hem Mezopotamya'nın hem de bölgenin kadim bir kentidir. Dicle havzasında Hevsel, bölgenin biyoçeşitlilik zenginliği açısından da kıymetli bir alan olduğu kadar iklim riskiyle de karşı karşıyadır. Bu bilinçle hareket edip iklim planlarımızı hazırlayıp uygulamak durumundayız.

Hava kalitesi, su yönetimi, atık yönetimi, yeşil alanın ve benzeri biyoçeşitliliğin artırılması, iklime dayanıklı ve uygun yapılaşmaların artması için sadece betonarmeye bağlı bir kentleşme zihniyetini geride bırakmak zorunda olduğumuz bir dönemdeyiz. Hızlı artan nüfusun beraberinde bir yaşam hakkı, bir konut hakkı doğuyor.

Ekonomik kira artışı süreçlerinden bahsedildi. Ama konut ihtiyacını giderirken iklime duyarlı bir kent modelini tamamen görmezden gelmemeliyiz. Betonarme 15-16 katlı binalar yapılıp kaderine bırakılmamalı. Bu binalara ihtiyacımız var, ama iklim değişikliğine uyum politikasında dirençli kentler oluşturmak zorundayız. Çevre açısından atık altyapısından yağmur suyunun ya da gri suyunun tekrar sisteme kazandırılmasına kadar, yeşil altyapısından iklim dostu yapıların inşasına kadar düşünmek zorundayız. Bunları göz ardı edemeyiz. Bu sebepten kaynaklı odaların, STÖ'lerin, ilgili kuruluşların ve bireylerin iş birliği içerisinde olması gereklidir.

Kentimizde hizmet veren inşaat alanındaki sanayicilerimiz de özellikle bu entegrasyonu bilinçli bir şekilde yürütmelidir. Büyükşehir Belediyesi'nin birkaç güzel çalışması var. İlçe belediyelerinin de bu sorumluluğu alıp yürüttüğü bazı çalışmalar var. İlçe belediyelerinin sorumluluğu çok had safhadadır. Güzel bir sistemimiz var. Kentte biyogazdan elektrik enerjisi üretilebiliyor. Gönül isterdi ki kapalı sistemlerde teknolojik sistemler devreye girip bu altyapıyı sunabilsin. Ancak halihazırda toplanan evsel atıklardan enerji üretimi çok ciddi bir avantaj sağlayabiliyor.

Sıfır atık konusunda verilerin daha altta olduğu görülüyor. Ancak bununla ilgili bir süreç başlatıldı. İlçe belediyelerimizi bu anlamda harekete geçirebilirsek, süreç istediğimiz duruma gelecek. Özellikle Diyarbakır, kurak ve sıcak bir iklime sahip olduğundan, iklim değişikliği riskleri arasında su yönetimi ve afet riskinin azaltılması konusuna değindim. Özellikle su yönetimi, en az atık yönetimi kadar önemlidir. Atıkların azaltılması, yağmur suyu yatağının tüm imar planlarına işletilmesi ve bu konudaki yasal zorunluluk biraz daha güçlendirilmelidir. Gri su kullanımının teşvik edilmesi ve bu sistemlerin, özellikle sivil işlerin yoğun olduğu bölgelerde, pilot ve örnek olarak da teşvikler yapılabilir.

Su verimliliği projelerinin geliştirilmesi, tarım alanlarında doğal sistemlerin korunması, telefon uygulamasının yaygınlaştırılması, üniversiteler, meslek odaları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında sürekli bir işbirliğinin sağlanması önemlidir. Özellikle altyapıda, ulaşımda, atık yönetiminde, su yönetiminde, yeşil altyapıda, halk sağlığı ve afet yönetimi gibi 7-8 başlıkta kurum ve kuruluş temsilcilerinin eylem planlarını, yeşil-yerel-eşitlik eylem planlarını, ulusal eylem planlarını, enerji eylem planlarını bilinçle hazırlamaları gerekir.

Çevre Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi olarak Diyarbakır için şu yaklaşımı belirtiyoruz: Çevreyi koruyan, doğal varlıkları verimli kullanan bir şehir oluşturmak adına kentimizde sıfır atık ve geri dönüşüm uygulamalarının yaygınlaştırılması gerekir. Var olan sistemleri güçlendirme, yağmur suyu ve gri suyun kullanımını teşvik etme, yeşil alanlarımızı kentin dokusuna uygun ve daha az su isteyen bir mimariye dönüştürme ve konforlu yeni ulaşım ağlarını zenginleştirip bireysel araç kullanımının önüne geçme gibi amaçlar olmalıdır. Böylelikle 2030 yılına kadar %40 oranındaki emisyon azaltım değerine ulaşılabilir. Temiz hava, temiz su, kullanılabilir ve verimli topraklar, tarım arazileri ve iklim dirençli kentler gelecek nesillere bırakılacak büyük bir mirasımızdır. Çevreyi korumak yalnızca teknik bir iş değildir, aynı zamanda bir yaşam meselesidir.

Kırsal-Kentsel Bağlantılar (Kentsel, Kent Çevresi ve Kırsal Alanlar Arasındaki Ekonomik ve Sosyal Bağlantıları Güçlendirmek)

Prof. Dr. Muzaffer Denli (Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi)

Tüm toplantılarda kırsal deyince de tarım akla geldiği için laf dönüp dolaşıp tarıma geliyor, tarımsal üretime geliyor. Önce tarımdan bahsedeceğim. Diyarbakır özelinde de birkaç model önerim olacak. Yaklaşık 16 yıldır Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde öğretim üyesiyim. İspanya'da 2. doktoramı yaptıktan sonra buraya geldim. Saha çalışmaları o tarihten beri devam ediyor. Son 4 yıl dekanlık görevini yürüttüm. 4 yılda bütün paydaşlarımızla Diyarbakır'ın tarımsal ve ekonomik sorunları hakkında sürekli görüşme şansımız oldu. Son yaptığımız çalışmada Hevsel Bahçeleri ile ilgili bir rapor hazırladık. Silvan Barajı'nın etki değerlendirme teknik şahidnamesini paydaşlarımızla beraber hazırladık. En son Diyarbakır ve bölgemizin tarımsal üretimiyle ilgili hazırlanan çalıştayda da moderatörlük yaptım. Çalıştayda Diyarbakır'ın, bölgemizin ve ülkemizin tarımsal üretimi ile ilgili değerlendirmelerde bulundum.

Artık verilere itibar etmek zorundayız. Her ne kadar sağlıklı veriler elimize ulaşmasa da, Diyarbakır'a ve Türkiye'ye baktığımızda, tarımsal bir tarım ülkesiyiz, bir tarım bölgesiyiz. Bereketli Hilal topraklarındayız. İki nehrin arasındayız. Öyle olunca da hem hikâyesi olan hem de geçmişten beri bir faaliyet olan tarımsal üretim bizim için önem arz ediyor.

Rakamlara baktığımızda, Türkiye'nin bazı alanlarda da %10'a, bazı alanlarda da %5'e yakın bir üretim potansiyeli var. Bazı alanlarda çok iyiyiz, bazı alanlarda biraz daha gerideyiz. Özellikle hayvancılıkta, manda varlığında iyi bir durumdayız. Küçükbaş hayvanda da durumumuz iyidir. Bitkisel üretimin buğday, mısır, özellikle pamuk ve kırmızı mercimek alanlarında da iyi olduğunu görüyoruz. Bu temel göstergelerle Türkiye'de nerede olduğumuzu görüyoruz. Ancak Türkiye ortalamasında sektörler olarak özellikle tarım sektöründe istihdamı olan popülasyon çok yüksektir. Hemen hemen Türkiye'nin iki katıdır.

Özellikle 2014 yılında Büyükşehir Yasası'ndan sonra kırsal nüfus gerçek değerinden küçük bir değere indirilmiş oldu. Normalde Diyarbakır'da kırsal nüfus %29-30 civarındadır, ancak köyler resmi olarak mahalle olarak geçtiğinden, kırsal nüfus oranı %5-6'lara düşüyor.

Dünyada tarımsal üretimden kentsel üretime geçen toplumlarda, sanayiye geçen toplumlarda kırsal nüfusu yaklaşık %2'ye indirmişlerdir. Bizde hâlâ %29-30'lardadır. ABD'de böyle, Avrupa Birliği'nde böyle olduğunu biliyoruz. Bu ülkeler yumuşak geçişlerle, entegrasyon yöntemleriyle, büyük üretim modelleriyle bunu yapmışlar. Ama biz bunu yapamamışız. Kırsal-kentsel arasındaki etkileşime baktığımızda, bazen ne kırsal olmuşuz ne de kentsel olmuşuz. Çoğu zaman arada kalmışız. Bu durum bizde dezavantajlı bir durum oluşturmuş.

Ekonomik bağlantılarımız sürekli olmuştur. Sosyal bağlantılar, çevresel bağlantılar ve dijital bağlantılar özellikle kırsalda üzerinde durmamız gereken durumlardandır. Bizde bu durumlar, karşılıklı işbirliği veya birbirine bağımlılık etkileşimleri içindeki alanlar olarak karşımıza çıkıyor.

Kırsal-kentsel bağlantıların bölgesel kalkınmadaki rolüne baktığımızda, tarım sadece gıda üretimi değil, aynı zamanda birçok sektöre hammadde de sağlayan bir sektördür. Bu özellik, hem kırsal yaşamın hem de sanayinin bu alanı sevdiğini gösteriyor. Kentin ekonomisi biraz kırsal üretime dayalı; Diyarbakır'da en büyük eksikliklerden bir tanesi tarıma dayalı sanayinin eksik olmasıdır. İstihdam sürekli azalıyor.

Kırsalda yaş ortalamamız artıyor. Kırsalda Türkiye'nin yaş ortalaması 56 iken, Diyarbakır'da 5 yıl önce yaptığımız bir saha çalışmasında yaş ortalamamız daha fazlaydı ve 58-59 yaş civarındaydı. İnsanlar kırsalda kalıp tarımsal üretim yapmak istemiyor. Sebeplerini sürekli kendi aramızda sorguluyoruz. Çözüm bulmaya çalışıyoruz. Ancak en son kırsaldaki yaşam koşullarını, eğitim koşullarını, sağlık koşullarını, ulaşım koşullarını kentlerin seviyesine yaklaştırdığımız zaman bu sorunu çözebileceğimize inanıyoruz.

Son yaptığımız çalıştayda özellikle kırsalın dijitalleşmeye, dijitali kullanmaya yatkın olduğunu gördük. Bu durum, bir etken olarak kullanılabilirse, dijitalleşme ve dijital altyapı kırsalda özellikle tarımsal üretime, hassas tarıma, akıllı tarıma ve tarımsal modellere entegre edilebilirse hem kırsal nüfus yerinde tutulabilir hem de gençler özellikle tarımsal üretime dijital teknikleri kullanmak koşuluyla entegre edilebilir.

Genel olarak Diyarbakır'daki hem tarımsal üretim sorunları hem de kent-kırsal sorunları Türkiye geneliyle benzerlik gösterse de biraz daha farklıdır. Köyden kendi kentine ve diğer kentlere çok büyük göç vermiş ve göç almış bir kentte yaşıyoruz. Özellikle son 30 yıllık çatışma sürecinin de kente, kırsala, tarımsal üretime, hayvancılığa ve mera kullanımına kadar birçok olumsuz etkisi olmuş. Bunların dezavantajını yaşıyoruz.

Özellikle yeni bir model oluşturmada sürekli akademi, üniversite, sanayi, belediye, işbirliği gibi modelleri söylediler. 15 yıldır bunlarla sürekli uğraşıyoruz. Sürekli işbirliği dedik, ancak maalesef sürdürülebilirlik olmadı. Belediyelerdeki bazen görev değişimleri, farklı gelişimler, üniversitelerdeki değişimler sürdürülebilirliği kişiler bazında bıraktı. Kurumlar arasında işbirliği çok olmadı. Kurumlar arasındaki işbirliği protokollerle olur, kişilere bağlı kalmadan yapılacak işbirlikleri ile daha sürdürülebilir olur.

Çözüm önerileri kısmında birkaç önerim olacak. Tarladan sofraya, pazarlamaya dair bir ağ kurulması gerekiyor. Belediyeler bunu yapabilirler. Daha önce Adıyaman Belediyesi'ne, Adana Seyhan Belediyesi'ne de benzer bir model önermiştik. Tarımsal üretimde en fazla canımızı yakan kısım üreticinin değil, aracıların bu işin içinde olmasıdır. Biz de tarımsal üretimde tarladan sofraya aracıları minimize edecek bir oluşum yapabilirsek, kurabilirsek, belediyeler öncülüğünde diğer STÖ'lerin, bazen kamu kurumlarının ortaklaşa yapabileceği bir model oluşturabilirsek, bütünsel olarak baktığımızda hem üreticimize daha fazla kazandırmış oluruz, hem ürünlerine katma değer sağlamış oluruz, hem de tüketicilere daha sağlıklı ve güvenilir gıda ulaştırmış oluruz.

Makine ekipmanlarının kullanımında dijital tarımı önerirken, geçmiş yıllarda yapılmış hataların yapılmasını istemiyoruz. Her evde bir traktör yok, beş yerde biçerdöver veya diğer durumlar var.

İnovatif yaklaşımları üreticilerimize sunarken modeller oluşturmamız lazım. Bu modeller ne olabilir? Makine parçaları olabilir. Kooperatifleşme her ne kadar bölgemizde çok güzel bir geçmişi olmasa da, iyi şekilde hatırlanmasa da bu modelin benzerini hayata geçirmemiz lazım.

Makine parkları veya dijital tarım, akıllı tarımda drone kullanımı, bunların bitkisel üretimde ve hayvan üretiminde kullanım şekillerini gerçekleştirecek, özellikle bazı ilçelerimizde merkez olarak iş birliği için model merkezler kurmamız lazım. Yoksa herkese gidip akıllı tarımı, drone kullanımını, makine kullanımını öğretme gibi bir durumumuz yok. Sağlık eğitimini bunun yanında verebiliriz. Yapacağımız modelde eğitimin de yer alması gerekiyor.

Hevsel Bahçeleri sadece bir tarımsal alan değil. Hevsel Bahçeleri, UNESCO tarafından 2015 yılında peyzaj kültürü alanı olarak kabul edildi. Bununla ilgili de elimizi taşın altına koyduk. Sahada çalıştık. Bir model olarak buradan başlayabiliriz. Şu anda hazırladığımız 120 sayfalık bir rapor da var. Hevsel Bahçeleri'nde özellikle son 10 yılda tarımsal üretimde ve mekânsal değişimler nasıl gerçekleşti? Dicle Nehri suları burada hangi etkiye sahiptir? Su analizlerini, toprak analizlerini yaptık. Yeni izdüşümleri, topografik haritaları çıkarttık. Elimizde bir harita var. Buraya model de önerdik.

Hepimiz iklim değişikliğinden şikayet ediyoruz. En büyük etkilerinden bir tanesi de tarımsal üretimin faydası, 116'lık küçük bir rakam da olsa, burada bir model oluşturarak üreticinin, belediyelerin, üniversitenin AR-GE kısımlarının içinde olduğu bir yönetimsel model oluşturarak başlanabilir. İstemek ayrıdır. Bunun için ne yapmamız gerekiyor? Bir proje oluşturmak, proje için kaynak bulmak, kaynağı elde ettikten sonra da hayata geçirmek gerekir. Bütün bu zincir oluşumlarını birlikte bir yönetim modeliyle yapabiliriz. Avrupa Birliği'nin bu alana ayırdığı fonlar, üzerinde konuştuğumuz birçok fon da kaynak sağlayan fonlardır. Bu kaynaklara çok az yetişiyoruz.

Üniversite olarak 3 yıl önce iklim değişikliği ile ilgili Avrupa Birliği'ne bir proje sunulduğunda, Türkiye'de hiçbir üniversiteye böyle bir proje verilmemişti. Üniversite projemiz geçti. 3 yıl boyunca da farklı ülkelerle bu projeyi yürüttük. Farklı alanlarda, bu alanda birçok kaynak var. Belediyelerle işbirliği yaparak özellikle finansal destek anlamında yürüteceğimiz modellere ve model oluşumlarına kaynak sağlama açısından iyi olur.

Kırsal Tarımsal Yenilik Modeli'nde belediyeler öncülüğünde kooperatif veya üretici birliği, makine parkı kullanımından farklı alanlara kadar bir araya getirilebilirse, tarımsal üretimde maliyet düşeceği gibi verimlilik de artacaktır. Çevreyle sürdürülebilir, çevre dostu tarım üretim modelleri yaygınlaşacağı için iklimsel değişime etki eden faktörlerin büyük bir kısmı azaltılmış olacak. Doğal kaynaklarımız ve tarımsal kapasitemiz buna müsaittir. Kaynaklar sürdürülebilir bir geleceğe bir model olarak taşınabilir. Diyarbakır'da oluşturulacak bir model önce bölgemizdeki diğer illere, Türkiye'deki diğer illere bir model olabilir. Birçok alanda sürekli bir copy-paste'e gitmişiz. Ankara için oluşturulan modeli, gelip buraya veya Hollanda'da uygulanan kooperatif uygulamasını buraya uygulayalım, demekle olmuyor. Sosyal, demografik, tarımsal, ekolojik yapımızı bilip iyi modelleri kendimize göre uyarlayarak hayata geçirmek gerekir.

Sonuç ve öneriler olarak, kırsal-kentler, kentsel entegrasyonun güçlendirilmesi, tarım, sanayi ve lojistiğin birlikte planlanması, genç nüfusun kırsalda tutulması, özellikle dijitalleşme altyapısının oluşturulması gibi çalışmalar yapılabilir. Bir vizyon koymalıyız.

Her ne kadar bu projede belediyenin bir yıllık faaliyetleri değerlendirilse de, konuştuğumuz konular bir yıllık değildir. Avrupa Birliği iklim değişikliği için 2035'e kadar gaz emisyonlarını %50 azaltma, 2050'ye kadar da tamamen ortadan kaldırma misyonunu Yeşil Mutabakat'ta belirtmiştir. Burada kısa vadede değil, çok uzun süreyle yapılacak konuları tartışıyoruz. Bu projelerde 5 yıllık, 10 yıllık değerlendirme ve izleme olanakları olursa daha verimli olur.

Belediyeler özellikle AR-GE birimlerini liyakat esaslı güçlendirerek her alanda faaliyete geçirebilirler. Sadece üniversiteler değil, belediyeler de bilim takımını kurmalı, ilgi duydukları alanlarda bir ekip oluşturmalı. Türkiye genelinde, gerekirse yurt dışında alanında iyi bilim insanları var. Bir takım kurabilir. Danışmanlık şeklinde olabilir.

Belediyeler tarım üretimine yönelik dijitalleşmeye ve makine parklarına öncülük yapabilir. Farkındalık yaratmak, eğitim vermek ve birebir müdahale etmek adına bunları hayata geçirebilir.

Sürdürülebilir Yapılar: Yerel İnşaat ve Teknik Destek (En Az Gelişmiş Mahalle ve İlçelerde Yerel Malzemeler Kullanılarak Sürdürülebilir ve Dayanıklı Binaların İnşasını Desteklemek)

Şilan Mızrak (Mimarlar Odası Diyarbakır Şube Eş Başkanı)

Sürdürülebilir Yapılarda Yerel İnşaat ve Teknik Destek başlığında sürdürülebilir yapıların genel bir çerçevesini çizmek yerine yoksul mahallelerde niteliksiz konuta nasıl bir cevap oluşturabiliriz, sorusuna cevap aramaya çalışacağım.

Sürdürülebilir mimari, modern mimarlığın evrensel ve tek tip tasarım anlayışı yerine bulunduğu yere özgü çözümler geliştirmeyi esas almakta ve bu yönüyle geleneksel mimarinin iklime duyarlı, yerel malzeme kullanan ve doğal çevreyle uyumlu özelliklerinden önemli ölçüde yararlanmaktadır (Sabbagh Helali 2019). Bu kapsamda sürdürülebilir mimaride kaynak yönetimi, yapıların yaşam döngüsü boyunca çevresel etkilerinin değerlendirilmesi ve yaşam kalitesini artıran tasarım ilkeleri temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Karaaslan 2011). Dolayısıyla sürdürülebilir mimari yalnızca enerji tasarrufu sağlayan yapılar üretmeyi değil ayrıca doğal çevreyi koruyan kaynakları verimli kullanan değişen koşullara uyum sağlayabilen kullanıcı konforunu artıran ve uzun vadede çevresel etkileri en aza indiren bütüncül bir mimari yaklaşımı ifade etmektedir

Sürdürülebilir mimarlık kavramı literatüre girdiğinden sonra Peterson ve Dorsey'in belirlediği ölçütler şunlardır:

- Enerji ve suyun korunması
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması
- Tasarımın başlangıcından bitişine kadar olan bütün aşamalarda zararlı maddelerin tercih edilmemesi
- Ham maddenin kaynak yönetimi ilkesi ile malzemenin verimli kullanılması
- Malzeme seçimlerinde artan çevresel faktörlerin ve güvenliğin dikkate alınması
- Geri dönüşümü sağlanabilen ya da geri dönüştürülmüş malzeme kullanılması
- Yapının yapım aşamasından yıkımına kadar olan süreçte atık ve geri dönüşümün sağlanması ve yeniden kullanılabilmesi
- Yapım aşamasından yıkım aşamasında zararlı maddelerin salınımının azaltılması veya engellenmesi
- Yapı bakımında ve onarımında çevreye verilecek zararın azaltılması ya da ortadan kaldırılması

- Mevcut altyapının ve yapı yakınında bulunan toplu taşıma gibi çevresel olanakların kullanılması
- İç ve dış ortam hava kalitesinin kullanıcı konfor koşullarını ve sağlığını koruyacak şekilde tasarlanması olarak açıklamıştır (Peterson ve Dorsey, 2000

Çevresel sorunların artmasıyla birlikte sürdürülebilirlik anlayışı mimarlık alanında da önem kazanmış ve sürdürülebilir mimari yaklaşım gelişmiştir. Bu yaklaşım çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik ilkelerini gözeterek doğal çevre ile yapılı çevre arasında dengeli ve çevreye duyarlı tasarım çözümleri geliştirmeyi amaçlamaktadır (Karakoç 2022).

Çevresel Sürdürülebilirlik

Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ve çevresel etkilerin azaltılmasını amaçlayan sürdürülebilirlik boyutudur (Sabbagh Helali 2019, Değirmenci 2021).

Sosyal Sürdürülebilirlik

Sosyal sürdürülebilirlik yaşam kalitesini artırmayı, sosyal eşitliği sağlamayı ve kültürel değerleri koruyarak gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlayan sürdürülebilirlik boyutudur (Değirmenci 2021).

Ekonomik Sürdürülebilirlik

Ekonomik sürdürülebilirlik, doğal kaynakların verimli kullanılmasıyla ekonomik kalkınmanın uzun vadede sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlayan sürdürülebilirlik boyutudur (Sabbagh Helali 2019).

Kentin katmanları arasında sosyal eşitliği sağlamak da amaçladığımız bir konudur. Geleneksel mimari ve sürdürülebilirlik kavramının ilişkisini yakından takip etmekte fayda var. Diyarbakır'ın geçmiş konut yapısına baktığımızda gerçekten tasarım kriterlerinin, kullanılan malzemenin ve yapım şeklinin sürdürülebilirlikle doğrudan ilişkili ve uyumlu olduğunu görebiliyoruz. Buradaki bölümlerde tasarım parametrelerine değinebilirim. Konum, yapının yönlendirilmesi, form, yapı aralıkları, yapı kabuğu, doğal havalandırma, mekan düzenlemesi, alan düzenlemesi ve pasif sistem teknikleridir. Yine iklime uygun yapı tasarlamak belirli ölçütler arasındadır. Geleneksel yapının sürdürülebilirlikle uyumlu olduğundan söz etmiştik.

Geleneksel Yapılarda Kullanılan Sürdürülebilir Uygulamalar

Avlu, Diyarbakır'ın sıcak, kuru iklim koşulları geleneksel konutlarda avlunun pasif iklimlendirme elemanı olarak gelişmesini sağlamıştır. Avlu gölgeleme, doğal havalandırma, hava sirkülasyonu ve mikroklima oluşturma özellikleri sayesinde yaz aylarında iç mekân sıcaklığını düşürerek kullanıcı konforunu artıran ve enerji ihtiyacını azaltan önemli bir mekânsal öğedir.

Diyarbakır evinde dönüp baktığımızda, avluların kullanımı, eyvanın kullanımı, tepe pencerelerinin, dam ve havuz tasarım kriterleri de bunların kullanılması sürdürülebilirlikle doğrudan ilişkilidir. Çünkü bunlar aynı zamanda pasif iklimlendirmeyi, doğal havalandırmayı ve yapının mevsimsel olarak kullanımıyla doğrudan ilişkili plan tiplerinin oluşumunda mekansal özellikler iklime duyarlı bir şekilde ilerlemiştir. Yine malzeme seçiminde bazalt taşın seçilmesi ve bazaltın da belirli bölgelerde erkek bazalt taşın ve diğer alanlarda dişi bazalt taşın kullanılması yine iklime ve sürdürülebilirliğe işaret etmektedir.

80 ve 2000 arası döneme ve günümüze bakmakta fayda var. 80 sonrası siyasi baskıların artmasıyla birlikte zorunlu göçle kentte ciddi bir nüfus artışı olmaktadır. Artan nüfus da beraberinde kontrolsüz kentleşmeyi ve plansız yapılaşmayı getiriyor. 2000 sonrası kent yapılanmasına baktığımızda ise planlı bir kentleşmeye geçilmiş, planlı bir adım atılmıştır.

Diyarbakır'da 1980 sonrası yaşanan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik değişimler kentin fiziksel ve konut yapısını önemli ölçüde dönüştürmüştür Zorunlu göç süreciyle birlikte kent 1980-2000 arasında daha kaotik ve kontrolsüz bir büyüme göstermiş, 2000'lerden sonra ise imar uygulamalarıyla daha planlı ve düzenli bir gelişim sürecine girmiştir Bu dönüşüm konut üretiminde de ihtiyaca göre zorunlu ve kısıtlı yapılaşmadan talep odaklı modern ve lüks konut üretimine geçiş şeklinde ortaya çıkmıştır

Burada planlı ve plansız alanlar kentin iki kutuplu kent yapısını oluşturmuştur. Mekânsal Adalet ve Kent Hakkı temelinde 1980 ve 2000 dönemlerine dönüp baktığımızda, kent içinde eşitsiz kaynak dağılımı, sosyal ve mekânsal ayrışmanın derinleşmesi, kamusal alanların zayıflaması öne çıkmaktadır. Günümüze geldiğimizde ise ihtiyaç odaklı bir kent modelinden talep ve rant odaklı konut biriminin artık barınma hakkından ziyade metaya vurgu yaptığını görüyoruz.

Sürdürülebilir mimari yaklaşımda, yerel malzemelerin çağdaş yapı teknolojisi ile bütünleştirilmesi, çevresel, ekonomik ve kültürel sürdürülebilirliğin temel ilkelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda Kenneth Frampton'ın Eleştirel Bölgeselcilik yaklaşımı ile Amos Rapoport'un yerel çevre ve kültürel kimliğin mimariyi biçimlendirdiğine ilişkin görüşleri doğrultusunda Diyarbakır'da yeni yapılaşmada, bazalt, kalker ve diğer yapı malzemelerinin düşük karbonlu taşıyıcı sistemler, pasif iklimlendirme stratejileri ve güncel yapı teknolojileri ile birlikte kullanılması, kentin özgün mimari kimliğini koruyan, enerji verimli, çevresel performansı yüksek ve sürdürülebilir yaşam çevrelerinin oluşturulması için uygulanabilir bir model sunulmaktadır.

Yerel Malzeme	Çağdaş / Düşük Karbonlu Teknoloji	Birleştirme Yöntemi & Teknik Detay	Pasif İklimlendirme & Ekolojik Faydası
Diyarbakır Bazalt Taşı	Hibrit Betonarme / Çelik Yapı Sistemleri ve CNC Kesim	Taşıyıcı sistem çelik veya düşük karbonlu beton (puzolan katkılı) olarak kurgulanır. Bazalt, cephede **havalandırmalı cephe sistemleri** veya CNC ile hassas kesilmiş hafifletilmiş paneller olarak ankrajlarla entegre edilir.	Yüksek termal kütle sağlar. Gündüz sıcağını absorbe eder, gece serinliğinde dışarı salar. Havalandırmalı cephe ise yazın duvarın aşırı ısınmasını engeller.
Yerel Toprak / Kil (Kerpiç)	**Alker Teknolojisi** (Alçı-Kireç katkılı stabilize toprak) veya Sıkıştırılmış Toprak (Ramled Earth)	Toprak, geleneksel saman yerine alçı ve kireçle stabilize edilerek mekanik dayanımı artırılır. Pnömatik (hava basınçlı) tokmaklarla modern kalıp sistemleri içine sıkıştırılarak taşıyıcı veya bölme duvar olarak üretilir.	İç mekan nem dengesini mükemmel şekilde optimize eder. Isı yalıtım performansı yüksektir, yapay iklimlendirme (klima) ihtiyacını %30-40 oranında azaltır.
Sönmüş Kireç & Puzolanik Atıklar	Kenevir Betonu (Hempcrete) veya Geopolimer Bağlayıcılar	Kireç, yerel tarımsal atıklar (örneğin pamuk veya kenevir sapları) veya uçucu kül gibi endüstriyel puzolanlarla karıştırılarak hafif yalıtım blokları veya dökme duvar olarak uygulanır.	Karbon-negatif bir malzemedir (üretildiğinden daha fazla CO_2 bağlar). Nefes alan duvarlar oluşturarak küf oluşumunu engeller ve yüksek kış yalıtımı sağlar.
Doğal Taş & Geri Dönüştürülmüş Ahşap	Ahşap Lamine Kereste (GLULAM / CLT) Taşıyıcı Sistem	Yapının ana taşıyıcısı karbon yutağı olan masif ahşap panellerle (CLT) kurulur. Zemin katlarda veya avlu zeminlerinde yerel taş kaplamalar ve geri dönüştürülmüş ahşap elemanlar asamblaj (birleştirme) detaylarıyla bir araya getirilir.	Düşük gömülü enerji değerine sahiptir. Hafif yapısı sayesinde deprem güvenliğini artırır. Avlu yerleşimlerinde gölge ve serinlik alanları yaratılmasını kolaylaştırır.

Yerelde kullanılan malzemelerin çağdaş yapı teknolojisiyle birleştirilerek yeni yapı üretiminde fayda sağlayacağı belirtilmektedir. Kirecin kerpiç yapımında kireç katkılı maddeler kullanılarak Arkel

teknolojisiyle daha geniş açıklıklı ve daha büyük yapıların yapılmasına olanak sağlamaktadır. Diğer malzemeler de aynı şekildedir.

Türkiye'de kerpiç ve toprak yapı üzerine önemli araştırma ve uygulamalar şunlardır: İTÜ Kerpiç Araştırma Binaları, kerpiçin güçlendirilmesi üzerine yapılan çalışmalarla uzun süre Ar-Ge ve eğitim amaçlı kullanılmış, toprak yapıların düşük enerji ihtiyacı ile konfor sağlayabileceğini göstermiştir. Soldaki ilk fotoğrafta merkezin Ayazağa Kampüsü'nde yaptığı bir konut birimidir. Ortada, Konya'nın bir köyü olan Sonsuz Şükran Köyü'nde kerpiç ve ahşabın birlikte kullanıldığı sanat ve ekoloji odaklı bir yerleşim yeri var. Bu yer, sürdürülebilir bir yaşam ve üretim alanı olarak öne çıkmıştır. Antep ve Urfa bölgesinde baraj yapımı sırasında yerinden edilen halkın konut sorununa çözüm için modern tekniklerle oluşturulan konut birimleri var. Gaziantep, Şanlıurfa ve çevresinde yerel mimariyi koruma ve sürdürülebilir yapı üretimi amacıyla modern toprak yapı teknikleri kamu ve yerel girişimlerle uygulanmaktadır. Bir de dünyada kullanımı var. Belçika'da bir mimarlık firmasının kütüphane olarak tasarladığı bir yapı var.

Yerel mimarinin kültürüne ve yaşayış biçimine uygun olarak tasarlanan bir yapıdır. Tamamen yerel malzemelerden yapılan yapı, kentlinin yapım aşamasına dahil edildiği kolektif bir üretim alanı sunmaktadır. Yerel mimari ürünlerin konumlandıkları bölge halkının yerel geleneksel yaşayış biçimine ve kültürüne uygun bir tasarım anlayışı ile şekillendirilmesine örnek teşkil eden projede duvarlar sıkıştırılmış toprak bloklardan oluşmaktadır. Toprak bloklar, geleneksel bir kompresör yardımıyla sıkıştırılmıştır. %35 eğimli çatı örtüsü ile toprak blokların yağış sularından korunması için geniş saçaklar bırakılmıştır. Nemli ve sıcak hava koşullarına karşı yapıda doğal havalandırmanın sağlanması önemsenmiş; bunun için cephelerde uygun pencere açıklıkları bırakılmıştır.

Bir diğer örnek de Kültür Merkezi olarak Kanada'da inşa edilen yapıdır. Bu da benzer bir şekilde kerpiçle paralel olarak toprakla tasarlanmış, geniş açıklıkları bulunan ve yine tamamen sürdürülebilir, yerelde bulunan malzeme ile yapılmış bir yapıdır. Bunun uygulama aşamasına geldiğimizde, bölgede yerel malzemenin kullanımının temini, birinci adımda lojistik desteği ortadan kaldıracağı için birim fiyatında da tasarruf sağlayacak.

2006 yılında mimar Brady Dunlop tarafından tasarlanan yapı Kanada'da yer alan ve yaklaşık 1115 m² alana sahip bir kültür merkezidir Yapı özellikle Aborjin kültürüne ait sergileme alanlarını içeren açık ve kapalı mekânlarıyla tarihsel ve kültürel açıdan önemli bir işleve sahiptir. Yapının en dikkat çekici yönü iklim koşullarına uyum sağlayan sıkıştırılmış toprak duvar sistemidir Duvarlar iki 25 cm'lik katman ve arada yer alan 10 cm'lik yalıtım tabakasından oluşmakta ve toplamda yaklaşık 60 cm kalınlığa ulaşmaktadır Yerel toprak ve çimento karışımı kullanılarak üretilmiş doğal dokuya zarar vermemek için renk katkıları eklenmiştir. Bu sistem sayesinde gün içinde depolanan ısı korunarak iç mekân sıcaklık dengesi sağlanmakta enerji kaybı azaltılmaktadır. Böylece yapı hem konforlu bir iç ortam sunmakta hem de çevre dostu bir yaklaşım sergilemektedir

Aynı zamanda yine kullanıcıların yapım aşamasında aktif olarak kullanılması ve işgücünün bu şekilde sağlanması yine ücreti düşürebilecek bir diğer başlıktır. Eğitim birimleri oluşturularak mahallede deneysel bir çalışma yapılırsa, sonraki adımda yoksul mahallelerde insanların kendi konutlarını inşa ederek teknik hizmetle birlikte sağlıklı bir çevrede yaşaması mümkündür. Sürecin yönetim planında yine Dicle Üniversitesi'nin, belediyelerin, mahalle kooperatiflerinin, meslek odalarının ve diğer paydaşların bulunması gerekir.

Kazanım olarak da yerel istihdamın artırılması ve nitelikli iş gücünün geliştirilmesi, yapı maliyetlerinin yerel malzeme kullanımı ve kısa tedarik zinciri sayesinde azaltılması, yerel ekonominin ve üretim kapasitesinin güçlendirilmesi, emeksel yapı ustalığının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması, Diyarbakır'ın mimari ve kültürel kimliğinin sürdürülebilir biçimde yaşatılması, üniversite, belediye, meslek odaları, yerel halk işbirliğinin kurumsallaştırılması, konut üretim sürecinin yalnızca müteahhit odaklı bir inşaat faaliyeti olmaktan çıkarılarak üniversite, belediye, meslek odaları ve mahalle halkının birlikte planladığı, yönettiği ve uyguladığı katılımcı bir kalkınma ve iletişim modeline dönüştürülmesi toplumsal katılımı esas alan dayanıklı ekonomik ve sürdürülebilir konut üretiminin modelinin yaygınlaştırılmasını sağlayacaktır.

Son olarak, kentlerin metrekare değeri olarak görülmesi ve yeni imar alanlarının açılarak kentin büyümesi veya yeni bulvarların açılması, yeni ulaşım ağlarının hiçbir şekilde talebi karşılamayacağını, talebi sürekli canlı tutacağını düşünüyorum. Bu yüzden daha yenilikçi çözümlerle, daha az müdahaleyle, biraz da yoksul sınıfı düşünerek onların sorunlarına çözüm üretmenin sürdürülebilirlik başlığı altında daha faydalı olacağını düşünüyorum. Hepinize teşekkür ederim.

Katkılar, Öneriler, Eleştiriler

Konuşmacı-1

Tüm konuşmacılar, çok kıymetli bilgiler aktardılar. Aynı zamanda Serra Başkan'a da teşekkür ediyorum. Programın başından sonuna kadar katılım göstermeleri alışık olmadığımız bir durumdur. Bir teşekkür de Cuma Hocam, sizlere. Diyarbakır'la alakalı güzel bir çalışma oldu. Sahayla alakalı ciddi bir verim aldık. Kısa ve uzun vadeli çözüm önerileri sunuldu, ama genel olarak uzun vadeli çözümler daha ağır bastı. Teknoloji, modern kentleşme, yenilenebilir enerjiyle ilgili önerilerin uzun süreli çözümler olduğu bir hakikattir. Diyarbakır'ın ciddi bir ulaşım problemi var. Bir öneri olarak, ulaşım probleminin hızlı bir şekilde çözülmesi için toplu taşıma sisteminin bir an önce devreye girmesi gerekmektedir.

Bununla ilgili Büyükşehir Belediyemiz Raylı Sistem Daire Başkanlığı'nı kurdu. Cuma Attila Bey'in kayyum olduğu dönemlerden beri dillendirdiğimiz bir olay var. Mevcut raylı sistemin kullanılması ulaşımda, yolcu taşımacılığında ortalama %25-%30 civarında bir nefes aldıracak. Organize Sanayi Bölgesi'nden başlayarak Gazi Yaşargil Araştırma Hastanesi, sonra Seyrantepe - Batıkent - İstasyon - Hayvan Pazarı'na kadar raylı sistemin hızlı bir şekilde yolcu taşımak için kullanılmaya başlanması çok önemlidir. Bunu AK Parti milletvekillerine de sundum. Daire Başkanımıza da rapor olarak bizzat götürdüm. Hatta Ak Parti Genel Sekreteri Abdullah Güler Diyarbakır'a geldiğinde vekillerimizin bulunduğu bir ortamda raporu kendisine sunduğumda *"Bunu niye hizmete geçirmiyorsunuz?"* diye sormuştu. Büyükşehir Belediyesi, hızlı bir şekilde ayrı sistemin devreye girmesiyle alakalı iktidarla ve yerel dinamiklerle bu olayı devreye koymalı.

Ulaşımla alakalı ikinci sorunumuz ise Karayolları Genel Müdürlüğü bünyesinde, özellikle ana arterlerde, üniversiteden başlayarak hem Elazığ Bulvarı hem de Urfa Bulvarı arterlerinde ciddi bir trafik sıkışıklığı var. Burada gir-çık sisteminin oluşması ve raylı sistemle beraber üst geçitlerin olması da çok önemlidir.

Burada özellikle Dicle Üniversitesi'nin büyük bir katkısı olabilir. Dicle Üniversitesi Türkiye'nin en büyük kampüs alanlarından birine sahip ve üniversitenin aktif olarak kullanılabilecek 17.000-18.000 dönümlük bir tarım arazisi var. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, üniversite ile protokoller çerçevesinde hem mahalle bostanları şeklinde bir bostan sistemine gidebilir hem de teknolojik tarımı üniversitede lokal olarak uygulayabilir. Üniversitede yapılacak işbirliklerinde hem Hevsel Bahçesi'nin korunmasını hem de üniversitede var olan sistemin bir an önce devreye girmesini önemsiyoruz.

Kayyum uygulaması asla ve asla tasvip edebileceğimiz bir durum değildir. Demokrasiye vurulan en büyük engellerden biridir. Ama şu var. Bir konuşmacı, kentleşmeyle ilgili olarak Bağlar ilçesini örnek verirken 2005 verileri üzerinden bir konuşma yaptı. 2005 verisine göre Bağcılar Mahallesi'nde nüfusun 90.000 olduğunu söyledi. Oysa bugün Bağcılar Mahallesi'nin nüfusu 250.000-260.000 civarındadır. 2005 yılından önce, kayyum sisteminden önce var olan Bağlar ilçesindeki çarpık

kentleşme kayyumla beraber yenilenmedi. Dolayısıyla faturanın tamamını kayyuma çıkarmak biraz kolaycılığa kaçmaktır.

Diyarbakır'ın kültürel ve tarihsel olarak bir turizm şehri olduğunu bilmekte fayda var. Bunu vurgularken İslami kimliğinden ziyade kültürel ve inançsal kimliğinin ön plana getirilmesiyle alakalı bir endişem var. Diyarbakır'a katma değerin bu anlamda kazandırılması gerekir. Diyarbakır nedense inançsal turizm anlamında ele alınırken İslam öncesi inanç turizminden bahsediliyor. Oysa Urfa'da İbrahim Peygamber'in türbesinin yahut Konya'da Mevlana'nın türbesinin bulunması bu şehirlere katma değer katıyor. Bu bölgenin aynı zamanda birçok medeniyete ev sahipliği yaptığını, bölgede 33 medeniyetin geçtiğini söylüyoruz. Birçok medeniyetle beraber, İslam kültür ve inanç turizminin de Diyarbakır'ın katma değerini unutmamak gerekir. Bir taraftan Şeyhan Dede Şelalesi, bir taraftan Lice Birkleyn Mağarası, Eshab-ı Kehf Mağarası, bir tarafta Eğil'de bulunan makam türbeleri de inanç turizmine eklenmelidir.

Konuşmacı-2

Üç önerim olacak. Bunlardan biri ulaşımla ilgilidir. Geçen yıl 4 ay Los Angeles'ta yaşadım. Orada 14 milyona yakın araç var ve çok yoğun bir trafik akışı içinde hiç kaza görmedim. Bütün yol kavşaklarında, girişlerde, sağa dönüşlerde, sola dönüşlerde, düz gidişlerde işaretlenme çok yaygındı. Ama bizim şehrimizde çoğu kaza kavşaklarda meydana geliyor. Büyükşehir Belediyesi'nin bilgilendirme levhalarını yaygınlaştırması gerekli. Ayrıca 1000'e yakın durak var ve hepsi cep şeklinde. Yolcu almak veya indirmek isteyen araçlar trafik akışını kesiyor. Bu konuda da dikkat edilmelidir.

İkinci olarak ise bir konuşmacı kentimizin hızlı büyüdüğünü veya stabil tutulması gerektiğini söyledi. Bu söylemleri doğru bulmuyorum. Zaten hep diyorlar, verimli topraklara yapı yapılmasın. Diyarbakır etrafında en verimsiz toprak 30 km ötedeki Karacadağ'da var. Ondan sonra 100 km uzaklıktaki Ergani Haney'de başlıyor. Nereye yaparsanız da Diyarbakır'ın her bir tarafı verimli topraktır. Artı Diyarbakır'ın Çarıklı'dan Tılalo'ya oradan Devegeçidi'ne kadar olan kent alanı 69 km²'dir ve 1.700.000 nüfus alırsak, km² başına 24.000 insan düşüyor. Örneğin, Stockholm 1.250.000 nüfusa sahip ve kent sınırları 295 km²'dir. Stockholm'de 1 km²'ye 4000 insan düşerken, Diyarbakır'da km²'ye 24.600 insan düşüyor.

Üçüncü olarak ise performansa dayalı hedefleri ölçerken 1 ile 5 arasında belirlemeler yapılmış. Bazı değerlerin, mesela 1 olan değerlerin 0 olduğunu düşünüyorum. Ölçüm 0 ile 100 arasında yapılmış olsaydı, çok daha doğru sonuçlar görülebilirdi. Öte yandan, 0, 1 ile 5 arasında zaten 4 değer ölçmüş oluruz. Aslında 5 değer de değil. %100 üzerinden görmek isterdim. Çok daha sağlıklı sonuçlar vermiş olurdu. Şöyle ki, sıfır olan değeri de, 0,5 olan değeri de, 96 olan değeri de gördük. Daha sağlıklı olurdu.

Son olarak teşekkürümü de Büyükşehir Belediyemize yapıyorum. Şeyhmus Diken, soyut ve somut kültürel mirastan bahsetti. Ben de bir ekleme yapayım: soyut kültürel değerlerin en önemlisi dildir. Büyükşehir Belediyemiz son zamanlarda çok dilli belediyecilik, çok dilli hizmet yönünde önemli çalışmalar yapıyor. Diyarbakır Kürt şehridir ama Kürt ve Türk etnik gruplarının birlikte kardeşçe yaşadığı bir şehirdir. Türkçe konuşmakta zaten bir sorun yok. Ama Kürtçe konuşmakta ciddi bir eksiklik var. Bu çalışmalar için teşekkür ediyorum.

Konuşmacı-3

Meslek odalarına yönelik bir öneri yapmak istiyorum. Bugün emisyon azaltımı, iklim konusunda önemli başlıklardan biri, ama artık uluslararası raporlarda görüyoruz ki iklim uyumu daha çok öne çıkıyor. İklim uyumlu temel çalışmalar ve doğal temel çözümler en az emisyon azaltılması kadar önemlidir. Hatta azaltımın önüne geçtiği de söylenebilir. Çünkü lokal olarak bir yerde emisyon azaltımı yapmanız bir anlam ifade etmiyor. Sürekli ölçütlerde azaltmaya gitmeniz gerekiyor. Örneğin, yağmur suyuyla ilgili geleneksel mühendislik çözümlerinde bir drenaj hattı yapmak yeterliyken, artık bu yöntem de yetmiyor. Tüm bunlar için meslek disiplinlerinin de geleneksel çözümlerin ötesine geçen bu dönüşümün bir parçası olması adına mesleki iç eğitimleri güçlendirilmelidir. Çünkü bizler de belediyelerde mühendisler, mimarlar, planörler olarak bir yolu, bir binayı tasarlarken artık bu dönüşümün bir parçası olmak durumundayız. Bu dönüşüm, günlük mesleki pratiğimize yansıması ve kapasitemizin gelişmesi açısından önemlidir.

Konuşmacı-4

Burada vurgulayacağım konu ormanlarla ilgilidir. Bölgedeki üniversitelerde bir orman mühendisliği bölümü yok. Ama coğrafyanın %60-70'i dağlıktır. Mühendislik bölümleri üniversitelerde olmadığı zaman nasıl bir çözüm üreteceğiz? Orada bir eksiklik görüyorum.

İkincisi, Diyarbakır'da asfaltların çok ciddi ısındığı, belediyemiz özellikle asfaltın olduğu yerlere çınar ağaçlarını kaldırımlara ekerse, şehrin sıcaklığı en az 2-3 derece düşürülebilir.

Mesela Kulp'ta 770 yıllık bir kestane ağacı var. Ama burada bulunan 770 yıllık bir ağaçtan ne belediye parklarımızda ne devletin fidanlıklarında ne de başka parklarımızda bir fidan çoğaltamamışız. Yürüyüş yollarımızda badem ağaçlı yürüyüş yolu olsun. Yürüyüş yollarında sağı solu badem ağaçları, doğal kokusu olan ağaçlarımız olsun. Burada kuşlarla sincaplarla doğal bir alan yaratamaz mıyız? Şehir merkezinde neden badem yok, kestane yok? Hevsel'de çınar fidanlığımız var mı? Hayır, yok. Bunlar çok ciddi eksikliklerdir.

Konuşmacı-5

Bu toplantıda kent merkezine yoğunlaştık. Kentin çevresine, ilçelere de dönük bir model var mı? Örneğin, Geliyê Godernê, Şeyhandede Şelalesi, Aynkebir çok önemli yaşam alanlarımızdır. Buraların da üzerinde durmak, yoğunlaşmak lazım. Dicle Nehri'ne ve Hevsel Bahçeleri'ne ben de dikkat çekmek istiyorum. Örneğin, Almanya'da bir Ren Nehri var ve orada bir uygarlık doğmuş. İnanılmaz derecede nehirden bir uygarlık, kültür ve ekoloji yaratabilmişler. Sanırım içinden nehir geçip de doğru dürüst nehirden yararlanamayan çok ender kentlerden bir tanesiyiz. Eskişehir ile bitirmek istiyorum. Eskişehir'de Porsuk Çayı yıllar önce 80'li, 90'lı yıllarda kokulu, renk renk akan tuhaf bir yerdi. Ama şimdi orada muazzam güzel yaşam alanları oluşturulmuş. Bu konulara dikkat çekmek istedim.

Kapanış Konuşmaları

Serra Bucak (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eşbaşkanı)

Tüm gün süren bu çalışma, kendi çerçevesi içinde çok verimli geçti. Her bir oturumda çok detaylı sunumlar izledik, dinledik. Evet, birçoğuna hâkimdik. Bazılarını yeni değerlendirmeye aldık. Ama genel hatlarıyla bu çerçeve kıymetliydi. Başarılı bir çalışma oldu. Bütün sunum yapanlara çok teşekkür ediyorum. Sunumlarınızda bir çeşitlilik de görünüyordu. Sunumlar, değerlendirmeler bizim için kıymetlidir.

Bir de bugünün önemli bir çıktısı bizler açısından şu olmalıdır: 2,5 yıldır bir yandan tahribatları onarırken diğer yandan da projeleri hayata geçirmek için yol haritalarını oluşturuyoruz. Veri meselesi çok önemlidir. Veri toplama, veri oluşturma, veriyi paylaşma, araştırma, geliştirme ve veritabanlı çalışma meselesi, çok uzun yıllardır üzerine düşünmediğimiz, yapmadığımız, yapamadığımız şeylerdir. Biz de benzer şeyleri düşünüyoruz ve bir yerden o çıkışı yakalayabileceğimizi düşünüyoruz. Bu kentte kültürel mirastan tutun kadın alanına, sosyal politikalara ve benzeri her alana kadar her alanda veri ve bilgi eksikliğimizin olduğunu tespit ettik.

Fakat şöyle bir şey daha söylemek isterim. Sivil toplum Diyarbakır'da çok güçlüdür. Ancak sivil toplumun da değişmeye, dönüşmeye ihtiyacı var. Bizim de değişmeye, dönüşmeye ihtiyacımız var. Mesela, ilk değişim, dönüşüm bence şöyle olsun. Sadece bu ve benzeri toplantılarda bir araya gelip sunumlarımızı yapıp notlarımızı almak şeklinde değil, ortak çalışma grupları kuralım. Bunun sürdürülebilirliğini, tam da bugün konumuz sürdürülebilirlik iken, bu meseleyi sürdürülemez bir noktada bırakmayalım. Geçmişte ne yazık ki böyle oldu. Bugünümüzü böyle yapmayalım. Bugünümüzü, geleceğimizi de bu perspektifle öğrenelim. Hepinize çok teşekkür ediyorum. Emeklerimize sağlık.

Mesut Azizoğlu (DİTAM Yönetim Kurulu Başkanı)

2024 yılının ocak ayında ilk Yerel Hizmetleri İzleme Ağı ile ilgili toplantıyı yaptığımızda şunu demiştik: Sivil toplumun teknik bilgilerinin biraz daha açığa çıkması gerekir. Serra Başkan'ın sözlerine ek olarak ileteyim. Bugünkü toplantı da zaten o amaçla inşa edildi. Ben de bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyorum.